

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Φοιτήτρια
Βαρούχου Φωτεινή

Διπλωματική
Εργασία

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1981-2001

Επιβλέπων καθηγητής
Πολύζος Σεραφείμ

Βόλος, Οκτώβριος 2011

Σύντομη περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει την εξέλιξη της αστικοποίησης στην Ελλάδα για την περίοδο 1981-2001. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνονται εισαγωγικές αναφορές στον χώρο, στην ανάπτυξή του και στην έννοια της αστικοποίησης. Επίσης, αναλύονται οι παράγοντες που επηρεάζουν την αστική εξάπλωση αλλά και ακολουθεί μια γενική ανάλυση προσεγγίσεων που σχετίζονται με την αλληλεπίδραση περιφερειακής ανάπτυξης με την αστικοποίηση. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην αστικοποίηση στον αναπτυσσόμενο και στον αναπτυγμένο κόσμο, παρουσιάζονται επίσης τρία παραδείγματα αστικοποίησης από τον αναπτυσσόμενο κόσμο. Στα κεφάλαια τρία και τέσσερα, γίνεται μια ιστορική επισκόπηση της εξέλιξης της αστικοποίησης στην Ελλάδα έως το 1981 και εκτενέστερη έρευνα με διαγράμματα και συσχετίσεις δεικτών που σχετίζονται με αστικοποίηση της περιόδου 1981-2001, αντίστοιχα. Τέλος, διεξάγονται συμπεράσματα για την αστικοποίηση της ελληνικής πραγματικότητας που δίνονται από το σύνολο της διπλωματικής.

Λέξεις- κλειδιά:

Αστικοποίηση, αστικός πληθυσμός, μητροπολιτική συγκέντρωση, Ελλάδα

Abstract

The current project examines the evolution of urbanization in Greece for the period 1981-2001. In the first chapter there are references about space, development and the concept of urbanization. In addition, are analyzed the factors that affect urban sprawl, and also follows a general analysis of approachments that related to the interaction of regional development with urbanization. The second chapter refers to the urbanization in the developing and the developed world, and still are presented three examples of urbanization in the developing world. In chapters three and four, becomes a historical overview of the evolution of urbanization in Greece until 1981 and also an extensive research with graphs and correlations of indicators that are related to urbanization of the period 1981-2001, respectively. Finally, conclusions are carried out on the urbanization of the Greek reality that are given by the entire of this project.

Key Words:

Urbanization, urban population, metropolitan concentration, Greece

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	13
1.1 Γενικά.....	13
1.2 Φάσεις αστικής ανάπτυξης – Αστικός κύκλος.....	13
1.3 Αστικοποίηση	16
1.3.1 Ορισμός αστικοποίησης.....	16
1.3.2 Παράγοντες αστικής επέκτασης - αστικοποίησης.....	18
1.3.3 Αλληλεπίδραση περιφερειακής ανάπτυξης – αστικοποίησης / Γενική ανάλυση προσεγγίσεων.....	19
1.3.3.1 Πρώτη προσέγγιση - Εξισορροπητικός μηχανισμός μεταξύ των διαφορετικών χωρικών επιπέδων	19
1.3.3.2 Δεύτερη προσέγγιση – Η προσέγγιση θεωριών.....	20
1.3.3.3 Τρίτη προσέγγιση – Νέοι οικονομικοί παράγοντες που ευνοούν τη μητροπολιτική συγκέντρωση	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΑΝΑΠΤΥΓΜΕΝΟ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΟ ΧΩΡΟ	29
2.1. Γενικά.....	29
2.2 Η εξέλιξη του αστικού πληθυσμού και της αστικοποίησης στον κόσμο για την περίοδο 1970-2025	29
2.3 Τρία παραδείγματα αστικοποίησης από τον αναπτυσσόμενο κόσμο	35
2.3.1 Αστικοποίηση στη Λατινική Αμερική.....	35
2.3.2 Αστικοποίηση στην Αφρική	36
2.3.3 Αστικοποίηση στην Ασία	37
2.3.4 Γενικά συμπεράσματα για την αστικοποίηση στον Αναπτυσσόμενο κόσμο	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	41

3.1 Η πρόμη αστικοποίηση στην ηπειρωτική Ελλάδα.....	41
3.2 Η εξέλιξη της χωρικής διάρθρωσης στη μεταπολεμική περίοδο.....	43
3.2 Εξέλιξη της αστικοποίησης τη χρονική περίοδο 1889-1981.....	44
3.2.1 Χαρακτηριστικά της αστικοποίησης της μεταπολεμικής περιόδου.....	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1981-2001.....	51
4.1 Γενικά.....	51
4.1 Η μεταβολή του πληθυσμού των νομών της Ελλάδας.....	53
4.1.1 Αστικός πληθυσμός.....	56
4.1.2 Αγροτικός πληθυσμός.....	61
4.1.3 ΑΕΠ – Μεταβολή πληθυσμού.....	65
4.1.3.1 Γεωργία % ΑΕΠ.....	65
4.1.3.2 Υπηρεσίες % ΑΕΠ.....	68
4.1.3.3 Βιομηχανία % ΑΕΠ.....	70
4.1.3.4 ΑΕΠ % ΑΕΠ χώρας.....	73
4.1.4 Σχέση Ευημερίας - Μεταβολής πληθυσμού.....	76
4.1.5 Σχέση Παραγωγικού Δυναμισμού - Μεταβολής πληθυσμού.....	78
4.1.6 Σχέση Επιπέδου Εκπαίδευσης- Μεταβολής πληθυσμού.....	80
4.1.7 Σχέση ΑΕΠ- Μεταβολής πληθυσμού.....	83
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	93

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ, ΣΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

Πίνακες

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Αστικός πληθυσμός 1970,1994 και 2025	32
ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Αστικοποίηση και ποσοστό εξέλιξης για το 1970,1994 και 2025	33
ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Διαχρονική μεταβολή του πληθυσμού των μεγαλύτερων νομών της Ελλάδας φθίνουσα ταξινόμηση βάση του 2001.....	54
ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Μεταβολή του συνολικού πληθυσμού για την περίοδο 1981-2001	957

Χάρτες

ΧΑΡΤΗΣ 1: Όρια και χρονολογίες βαθμιαίας απελευθέρωσης ελληνικών εδαφών.....	44
ΧΑΡΤΗΣ 2: Η διαμόρφωση του ελληνικού χώρου σύμφωνα με τις προσαρτήσεις εδαφών το 1848.....	45
ΧΑΡΤΗΣ 3: Η διαμόρφωση του ελληνικού χώρου σύμφωνα με τις προσαρτήσεις εδαφών το 1889.....	45
ΧΑΡΤΗΣ 4: Η διαμόρφωση του ελληνικού χώρου σύμφωνα με τις προσαρτήσεις εδαφών το 1940.....	46
ΧΑΡΤΗΣ 5: Η διαμόρφωση του ελληνικού χώρου σύμφωνα με τις προσαρτήσεις εδαφών το 1981.....	46
ΧΑΡΤΗΣ 6: Οι νομοί συγκέντρωσης της πλειοψηφίας των κατοίκων	51
ΧΑΡΤΗΣ 7: Ποσοστά μεταβολής πληθυσμού των νομών για την περίοδο 1981-1991.....	52
ΧΑΡΤΗΣ 8: Ποσοστά μεταβολής πληθυσμού των νομών για την περίοδο 1991-2001.....	53

Σχήματα

ΣΧΗΜΑ 1: Αστικός πληθυσμός στον Αναπτυσσόμενο και Αναπτυγμένο Κόσμο (1970,1994 και 2025).....	30
ΣΧΗΜΑ 2: Ποσοστό αστικοποίησης για το 1970,1994 και 2025	33
ΣΧΗΜΑ 3: Ποσοστό εξέλιξης της αστικοποίησης για τις περιόδους 1970-1994, 1994-2025 και 1970-2025.....	34
ΣΧΗΜΑ 4: Ποσοστά συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας των 10 μεγαλύτερων νομών .	55
ΣΧΗΜΑ 5: Η εξέλιξη του αστικού, του ημιαστικού και του αγροτικού πληθυσμού για την περίοδο 1981-2001.....	56
ΣΧΗΜΑ 6 (α): Το ποσοστό αστικού πληθυσμού του κάθε νομού για τα έτη 1981,1991 και 2001.....	56
ΣΧΗΜΑ 6 (β): Το ποσοστό αστικού πληθυσμού του κάθε νομού για τα έτη 1981,1991 και 2001.....	57
ΣΧΗΜΑ 7 (α): Η μεταβολή του αστικού πληθυσμού συγκριτικά με τη μεταβολή συνολικού πληθυσμού του κάθε νομού για την περίοδο 1981-2001.....	58
ΣΧΗΜΑ 7 (β): Η μεταβολή του αστικού πληθυσμού συγκριτικά με τη μεταβολή συνολικού πληθυσμού του κάθε νομού για την περίοδο 1981-2001.....	60
ΣΧΗΜΑ 8 (α): Το ποσοστό του αγροτικού πληθυσμού του κάθε νομού για τα έτη 1981,1991 και 2001.....	61
ΣΧΗΜΑ 8 (β): Το ποσοστό του αγροτικού πληθυσμού του κάθε νομού για τα έτη 1981,1991 και 2001.....	62
ΣΧΗΜΑ 9 (α): Η μεταβολή του αγροτικού πληθυσμού συγκριτικά με τη μεταβολή συνολικού πληθυσμού του κάθε νομού για τα έτη 1981,1991 και 2001	63
ΣΧΗΜΑ 9 (β): Η μεταβολή του αγροτικού πληθυσμού συγκριτικά με τη μεταβολή συνολικού πληθυσμού του κάθε νομού για τα έτη 1981,1991 και 2001	64
ΣΧΗΜΑ 10 (α) Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνει η γεωργία για τα έτη 1991,2001.....	68?
ΣΧΗΜΑ 10 (β) ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνει η γεωργία για τα έτη 1991,2001.....	66

ΣΧΗΜΑ 11 (α): Η μεταβολή του πληθυσμού για κάθε νομό της χώρας για την περίοδο 1991-2001.....	66
ΣΧΗΜΑ 11 (β): Η μεταβολή του πληθυσμού για κάθε νομό της χώρας για την περίοδο 1991-2001.....	67
ΣΧΗΜΑ 12 (α): Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνουν οι υπηρεσίες για τα έτη 1991,2001.....	68
ΣΧΗΜΑ 12 (β): Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνουν οι υπηρεσίες για τα έτη 1991,2001.....	69
ΣΧΗΜΑ 13 (α): Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνει η βιομηχανία για τα έτη 1991,2001.....	71
ΣΧΗΜΑ 13 (β): Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνει η βιομηχανία για τα έτη 1991,2001.....	73
ΣΧΗΜΑ 14 (α): Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνει στο ΑΕΠ της χώρας το 2001 συγκριτικά με τη με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001.....	74
ΣΧΗΜΑ 14 (β): Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνει στο ΑΕΠ της χώρας το 2001 συγκριτικά με τη με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001.....	75
ΣΧΗΜΑ 15: Σχέση Ευημερίας 2005 με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001.....	77
ΣΧΗΜΑ 16: Σχέση Παραγωγικού δυναμισμού με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001.....	79
ΣΧΗΜΑ 17: Σχέση επιπέδου εκπαίδευσης με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001.....	81
ΣΧΗΜΑ 18: Σχέση επιπέδου εκπαίδευσης με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001, όλων των νομών εκτός Αττικής και Θεσσαλονίκης.....	82
ΣΧΗΜΑ 19: Σχέση του ποσοστού του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνει στο ΑΕΠ της χώρας με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001.....	84
ΣΧΗΜΑ 20: Σχέση του ποσοστού του ΑΕΠ του κάθε νομού (εκτός Αττικής και Θεσσαλονίκης) που καταλαμβάνει στο ΑΕΠ της χώρας με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001.....	85

* Το α στα διαγράμματα αναφέρεται στους 26 πρώτους νομούς της χώρας, ενώ το β αφορά τους 25 υπόλοιπους νομούς.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Ν.Δ.: Νομοθετικό Διάταγμα

Ν. : Νόμος

NUTS: Ονοματολογία Εδαφικών Στατιστικών Μονάδων (Nomenclature d' Unites Territoriales Statistiques)

UNDP: Αναπτυξιακού Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ολοκληρώνοντας τη συγγραφή της παρούσας εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω, καταρχήν τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Πολύζο Σεραφείμ για τη βοήθειά του, τις συμβουλές, την υπομονή του και την καθοδήγησή του κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας, καθώς η βασική ιδέα της μελέτης του ανήκει.

Οφείλω να ευχαριστήσω και τους υπόλοιπους καθηγητές του Τμήματός μου για τις γνώσεις που μου μετέδωσαν, και ήταν κοντά στους φοιτητές και διαθέσιμοι. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Πνευματικό Τριαντάφυλλο που ήταν πρόθυμος να με βοηθήσει. Ακόμη ευχαριστώ την κ. Μίχου Ζαχαρούλα που βοήθησε αμέσως στην ανεύρεση στοιχείων.

Θα ήταν παράλειψη μου να μην αναφέρω τους αγαπημένους μου φίλους και την οικογένειά μου. Το καθημερινό τους ενδιαφέρον και η υποστήριξή τους όταν ήμουν αγχωμένη ήταν πολύτιμα για να συνεχίσω τη συγγραφή της εργασίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο χώρος διαμορφώνεται και αναπτύσσεται διαφορετικά σε κάθε περιοχή, επηρεαζόμενος από οικονομικούς και μη παράγοντες δημιουργώντας κοινωνικές και οικονομικές συγκεντρώσεις. Ο χώρος διακρίνεται σε αστικό, αγροτικό και ημιαστικό. Ως αστικός ή πολεοδομικός χώρος εννοείται ο χώρος που καταλαμβάνουν οι πόλεις, σύμφωνα με τον στατιστικό ορισμό είναι ο οικισμός που έχει περισσότερους από 10.000 κατοίκους. Ο αγροτικός χώρος είναι ο χώρος της υπαίθρου και των αγροτικών οικισμών, με κάτω από 2.000 κατοίκους. Ο ημιαστικός χώρος είναι το τμήμα της επικράτειας που απομένει από τον αστικό και αγροτικό χώρο, με πληθυσμό μεταξύ των 2.000 και 10.000 κατοίκων. Τα τελευταία 50 χρόνια αυξάνεται όλο και περισσότερο η ζήτηση για αστικές περιοχές, με αρνητικές επιδράσεις στις χρήσεις γης (γεωργικές και δασικές) και στους φυσικούς πόρους.

Στην Ελλάδα παρουσιάζονται έντονες περιφερειακές ανισότητες και τα σημαντικότερα αίτια εμφάνισης τους είναι: γεωγραφικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες (φυσική διαμόρφωση του εδάφους, το κλίμα, η θέση της περιφέρειας), η δομή της οικονομίας των περιφερειών (η χρήση σύγχρονων τεχνολογικών μεθόδων, η ανταγωνιστικότητα και η ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων), η χαμηλή κινητικότητα εργασίας, θεσμικοί και πολιτικοί παράγοντες καθώς και εξωτερικές οικονομίες (ελκυστικά τα μεγάλα αστικά κέντρα). Οι περιφερειακές ανισότητες είναι άμεσα συναρτώμενες με την αστικοποίηση.

Ο σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι η κατανόηση της εξέλιξης της αστικοποίησης της Ελλάδας κατά τα τελευταία χρόνια. Στην συνέχεια παρατίθενται στοιχεία για την κατανόηση της έννοιας της αστικοποίησης και των παραγόντων που την επηρεάζουν. Επίσης γίνεται μια αναφορά σε παραδείγματα αστικοποίησης στον αναπτυσσόμενο και αναπτυγμένο κόσμο, μέσω των οποίων είναι φανερή η διαφορετικότητα της έννοιας σε κάθε περίπτωση. Επιπλέον, γίνεται ιστορική αναδρομή της αστικοποίησης στην Ελλάδα, για την κατανόηση της εξέλιξης του χώρου παράλληλα με τις διάφορες χρονικές περιόδους. Ύστερα από τα παραπάνω στην παρούσα διπλωματική εργασία θα ερευνηθεί εμπειρικά η εξέλιξη της αστικοποίησης από το 1981 μέχρι σήμερα, σύμφωνα με τις μεταβολές του αγροτικού, αστικού πληθυσμού καθώς και λαμβάνοντας υπόψη τις υπηρεσίες, τη γεωργία, το ΑΕΠ του κάθε νομού αλλά και την ευημερία του.

Τα κύρια στοιχεία που εντοπίζονται είναι η μεταβλητότητα ως προς το μέγεθος και τη διάταξη του πληθυσμού, η υπερσυγκέντρωση του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Επίσης υπάρχουν και

οικονομικές μεταβολές με τη συρρίκνωση του πρωτογενούς τομέα, την αύξηση του δευτερογενούς και στη συνέχεια του τριτογενούς τομέα, συνοδεύτηκαν από μετακινήσεις πληθυσμού από τις αγροτικές προς τις αστικές περιοχές, αύξηση της αστικοποίησης και ενίσχυση των μεγαλύτερων αστικών κέντρων της χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

1.1 Γενικά

Ο χώρος είναι μια έννοια γενική, και ανάλογα με το φαινόμενο που θέλεις να εξετάσεις μπορείς να τον προσδιορίσεις. Το φαινόμενο μπορεί να είναι κοινωνικό, οικονομικό, χωροταξικό, φιλοσοφικό και άλλων ειδών. Όταν γίνεται αναφορά στο χώρο στην συγκεκριμένη διπλωματική εργασία κυρίως θα αναφερόμαστε στον αστικό χώρο, όπου οι άνθρωποι ζουν, εργάζονται και μετακινούνται σ' αυτόν. Η διαμόρφωση του αστικού χώρου και η ανάπτυξη αστικών κέντρων εξαρτάται άμεσα από οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές, πολιτικές συνθήκες, που επιδρούν διαφορετικά στο χώρο στα διάφορα χρονικά διαστήματα (Τσουκάλα, 2009).

Ο χώρος αποτελεί απαραίτητο ενδιάμεσο για την ύπαρξη συγκεκριμένων σχέσεων ανάμεσα στα υποκείμενα που δρουν των οποίων οι ιδιαίτερες συγκυρίες αλληλεπίδρασης πραγματώνονται διαμέσου χωρικών συνθέσεων και συνδυασμών (Αειχώρος, 2005). Ο χώρος δεν είναι αποκομμένος από το παρελθόν, αντίθετα είναι άρρηκτα συνδεδεμένος μαζί του, σ' αυτόν να αναπτύσσονται τα διάφορα ρεύματα της εποχής. Το αστικό τοπίο εξελίσσεται σύμφωνα με τις ανάγκες της κάθε περιόδου για οικιστική ανάπτυξη, η ποιότητα και ο σχεδιασμός του επηρεάζεται από τις συνεχείς αλλαγές που είναι απαραίτητο να αφομοιώσει. Ο χώρος αναπτύσσεται σε διάφορες φάσεις, όπου διαφορετικά μπορεί να λεχθεί ότι ο χώρος ακολουθεί ένα αστικός κύκλο.

1.2 Φάσεις αστικής ανάπτυξης – Αστικός κύκλος

Η αστική ανάπτυξη διαμορφώνεται σύμφωνα με τους Klaassen και Scimeni (1981) σε τέσσερις φάσεις. Η κάθε φάση από αυτές είναι διαφορετική από την άλλη και διαχωρίζονται ως προς τον τρόπο κίνησης του πληθυσμού και τους λόγους που οδήγησαν σε αυτήν. Η αστικοποίηση, η προαστιοποίηση, η επαναστικοποίηση και η αποαστικοποίηση (Πολύζος, 2005; Πετράκος και Οικονόμου, 2005).

1^η φάση

Αστικοποίηση (Urbanisation): στη φάση αυτή παρατηρούνται μετακινήσεις πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές προς τα αστικά κέντρα. Στα αστικά κέντρα παρουσιάζονται πιέσεις για αύξηση του οικιστικού αποθέματος, της κοινωνικής υποδομής (σχολεία, πράσινο, κτλ.)

αλλά και των δικτύων (π.χ. νερού). Όσον αφορά τις αγροτικές περιοχές, εκεί παρατηρούνται προβλήματα λόγω εγκατάλειψής τους.

Είναι η μεγαλύτερη χρονική φάση. Διήρκεσε από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης έως και τις δύο πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες ανάλογα με τους ρυθμούς και το επίπεδο ανάπτυξης της ευρωπαϊκής οικονομίας. Η κύρια αιτία συγκέντρωσης του πληθυσμού είναι οι εξωτερικές οικονομίες κλίμακας που δημιουργούνται στα αστικά κέντρα, τις οποίες απολαμβάνει η βιομηχανία ως κύρια πηγή οικονομικής δραστηριότητας

Για την Ελλάδα εκτιμάται ότι η αστικοποίηση ολοκληρώθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1970 και δε συναρτήθηκε μόνο με την βιομηχανία αλλά και με άλλα φαινόμενα της εποχής, κυρίως με την αποδυνάμωση των αγροτικών περιοχών και με την συνακόλουθη αγροτική έξοδο.

2^η φάση

Προαστιοποίηση – Περιαστικοποίηση (Suburbanisation) - : Τα αστικά κέντρα επεκτείνουν την ανάπτυξή τους στα προάστια. Αυτό δημιουργεί σύγκρουση δραστηριοτήτων για τη χρήση της γης (γεωργία- κατοικία κτλ.). Στις αγροτικές περιοχές συνεχίζονται τα προβλήματα λόγω της εγκατάλειψής τους.

Η προαστιοποίηση εμφανίστηκε στη δεκαετία του '60, ως αποτέλεσμα της μετακίνησης σημαντικού αριθμού βιομηχανιών από το κέντρο των πόλεων στην περίμετρο ή στον εξωαστικό χώρο. Η μεταβολή αυτή σηματοδοτήθηκε από δύο ανεξάρτητες αλλά παράλληλες δυναμικές: από την ανάπτυξη αυτοματοποιημένων γραμμών παραγωγής και την αυξανόμενη ζήτηση που είχε σαν αποτέλεσμα την αναζήτηση μεγαλύτερων χώρων που θα εξυπηρετούσαν νέες ανάγκες, αλλά και την αύξηση του κόστους γης στο εσωτερικό του αστικού ιστού καθώς και τη διεκδίκηση των κεντρικών τοποθεσιών από το δημόσιο και τον ιδιωτικό τριτογενή τομέα.

3^η φάση

Αποαστικοποίηση (Disurbanisation) – Αποσυγκεντροποίηση (deconcentration): Μειώνονται οι ρυθμοί αύξησης του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα και αυξάνονται οι ρυθμοί σε κάποια μεσαίου μεγέθους αστικά κέντρα. Τα προβλήματα των αστικών κέντρων συνεχίζονται με πιέσεις στην προσφερόμενη κοινωνική υποδομή, κυκλοφοριακή συμφόρηση κτλ., κυρίως όμως είναι έντονη η υποβάθμιση των κεντρικών περιοχών τους. Προβλήματα αρχίζουν να εμφανίζονται και στα μεσαίου μεγέθους αστικά κέντρα που έγιναν ελκυστικά. Στις αγροτικές περιοχές επιτείνονται τα προβλήματα λόγω της συνεχιζόμενης εγκατάλειψής τους.

Η διαδικασία αποαστικοποίησης σημειώθηκε στη δεκαετία του '70, όπου οι ρυθμοί ανάπτυξης των μεγαλύτερων μητροπολιτικών κέντρων έπεσαν κάτω του εθνικού μέσου όρου. Αντίθετα οι ρυθμοί ανάπτυξης των μικρών πόλεων και των αγροτικών περιοχών έφτασαν τον εθνικό μέσο όρο. Η εξέλιξη αυτή αποδόθηκε κυρίως στην αδυναμία των μητροπόλεων να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας, γεγονός που συνδέθηκε με την κρίση και τις διαρθρωτικές μεταβολές που υπέστη η βιομηχανική δραστηριότητα.

4^η φάση

Επαναστικοποίηση (Reurbanisation) - Επανασυγκεντροποίηση (Reconcentration): Υπάρχει μια επανάκαμψη του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα αφενός λόγω της βελτίωσης τους των συνθηκών διαβίωσης σε αυτά (παράγων έλξης) και αφετέρου λόγω της υποβάθμισης των περιφερειακών περιοχών και της υπαίθρου.

Η επαναστικοποίηση παρατηρήθηκε στα μέσα της δεκαετίας του '80. Τα μεγάλα μητροπολιτικά κέντρα επανέκτησαν την αρχική τους θέση στους ρυθμούς αστικοποίησης πάνω από τους εθνικούς μέσους όρους. Ο σημαντικότερος παράγοντας που συνέβαλε σε αυτή τη μεταβολή είναι διαρθρωτικές μεταβολές που καταγράφηκαν στην οικονομία και κυρίως η ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα και ιδίως των υπηρεσιών, η χωρική κατανομή των οποίων ακολουθεί εντελώς διαφορετική κατανομή σε σχέση με τη βιομηχανία.

Το θεωρητικό πλαίσιο, όπως υποστηρίζει ο Κοκκώσης (1994, 393) έχει πολλά θετικά στοιχεία, όπως το ότι η αστική ανάπτυξη και μείωση μπορούν να εμφανιστούν ταυτόχρονα σε μια χώρα και κυρίως ότι επιτρέπει τη συσχέτιση των προβλημάτων των αστικών κέντρων, των περιφερειών και του περιβάλλοντος με τις φάσεις της αστικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Όμως αφήνει και πολλά θέματα ανοιχτά, όπως η χρονική διάρκεια και η διαδοχή φάσεων. Οι θεωρητικές περιοχές θεωρούνται εδώ και πολύ καιρό «περιοχές χωρίς ελπίδα», ως «περιοχές από τις οποίες θα έπρεπε να φύγει κανείς εάν ήθελε να πάει μπροστά», τα πράγματα αλλάζουν για κάποιες χώρες.

Σύμφωνα με τον Fielding (1992), ήδη από τη δεκαετία του 1950 άρχισε, καταρχήν στις αναπτυγμένες χώρες της Δύσης, μια τάση ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών. Το φαινόμενο αυτό ονομάστηκε «αντιστροφή της διαδικασίας αστικοποίησης», καθώς παρατηρείται στασιμότητα ή και μείωση του πληθυσμού των μεγάλων αστικών κέντρων και από την αύξηση του πληθυσμού των χωριών και των μεσαίων και μικρού μεγέθους πόλεων.

Στην αρχή, συγκεκριμένα στις δεκαετίες του 1950 και 1960, η ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών περιελάμβανε μόνο αυτές που ήταν σε ακτίνα καθημερινής παλινδρόμησης μετακίνησης από τα πολύ μεγάλα αστικά κέντρα, έτσι δημιουργείται το φαινόμενο της «προαστιοποίησης». Από τα μέσα της δεκαετίας 1960 η ανάπτυξη των

αγροτικών περιοχών επεκτάθηκε και σε άλλες περιοχές. Δόθηκαν διάφορες ερμηνείες για τα αίτια «αντιστροφής της διαδικασίας αστικοποίησης», όπως:

α) Οι άνθρωποι εγκαταλείπουν τις πόλεις, καθώς θεωρούνται συνώνυμες της έντασης και της σύγκρουσης, και καταφεύγουν στην ύπαιθρο που θεωρείται το βασίλειο της αρμονίας και της κοινωνικότητας.

β) Η παρέμβαση του κράτους είναι ιδιαίτερα καθοριστική για την εξέλιξη αυτού του φαινομένου, με την έννοια ότι το κράτος υποβοήθησε με τις περιφερειακές πολιτικές που εξάσκησε και κυρίως με τις πολιτικές κινήτρων προς τις επιχειρήσεις που εγκαθίστανται σε λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές. Η κρατική παρέμβαση όμως ήταν καθοριστική κυρίως με την «ομογενοποίηση του χώρου» ως προς τις συνθήκες παραγωγής αλλά και διαβίωσης που δημιούργησε, μέσω της βελτίωσης των μεταφορών, των επικοινωνιών κτλ. Αλλά και της βελτίωσης της προσφερόμενης εκπαίδευσης, υγείας κτλ. σε όλες τις περιοχές στο εσωτερικό των χωρών.

γ) Η σημαντικότερη, τέλος, αιτία αφορά τις αλλαγές που επήλθαν στην ίδια τη διαδικασία οργάνωσης της περιοχής (επιχειρήσεις με πολλά εργοστάσια κτλ.), που επέτρεψαν τη διάχυση των επιχειρήσεων και στην ύπαιθρο, τόσο των βιομηχανιών όσο και των υπηρεσιών. Είναι αλλαγές που συνέβησαν στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και σηματοδότησαν μια γενικότερη μετάβαση από τη λεγόμενη «περιφερειακή και κλαδική εξειδίκευση των περιοχών» στη νέα χωρική διαίρεση της εργασίας (Πολύζος, 2005; Πετράκος και Οικονόμου, 2005).

1.3 Αστικοποίηση

1.3.1 Ορισμός αστικοποίησης

Για τον ορισμό της αστικοποίησης υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις, τρεις από αυτές είναι οι ακόλουθες. Η ανθρωπογεωγραφική προσέγγιση αναφέρεται στην αστικοποίηση ως η διαδικασία αύξησης του συνολικού πληθυσμού που κατοικεί στις πόλεις. Από άποψη οικονομική γεωγραφίας, είναι η διαδικασία αύξησης του σημασίας στην οικονομία του δευτερογενούς και/ή τριτογενούς τομέα σε βάρος του πρωτογενούς. Η πολεοδομική προσέγγιση του θέματος, υποστηρίζει ότι η αστικοποίηση υποδηλώνει την μετατροπή της υπαίθρου σε οικιστικό χώρο, χώρο δηλαδή που καταλαμβάνουν οικισμοί. Η προσέγγιση, στην οποία θα στηριχθεί σε μεγαλύτερο ποσοστό η παρούσα μελέτη είναι η ανθρωπογεωγραφική, σύμφωνα με την οποία με τον όρο αστικοποίηση εννοείται η ένταξη ενός ατόμου ή τμήματος του πληθυσμού σε μια περιοχή, η μετατροπή της σε αστικό κέντρο

καθώς και η διαρκής και συστηματική συσσώρευση πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα (Οικονόμου, 2007).

Η αστικοποίηση είναι φαινόμενο με υποστηρικτές και πολέμιους οι οποίοι επιχειρηματολογούν ως προς την άποψη τους προβάλλοντας τα θετικά και αρνητικά αποτελέσματά της, αντίστοιχα, στο αστικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Ορισμένες από τις θετικές συνέπειες της αστικοποίησης, σύμφωνα με τους υποστηρικτές της είναι οι εξής: Η αστικοποίηση ευνοεί τους κατοίκους των πόλεων ως προς το εισόδημα, το οποίο είναι υψηλότερο συγκριτικά με τους κατοίκους της υπαίθρου. Οι υποδομές σε όλα τα επίπεδα (υγείας, εκπαίδευσης, οδικές, επενδυτικά προγράμματα) είναι περισσότερες και καλύτερης ποιότητας στα αστικά κέντρα βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής των κατοίκων των πόλεων. Η αστικοποίηση έχει θετικές επιδράσεις και στον κοινωνικό και στον οικονομικό τομέα αφού οι πόλεις αποτελούν επιχειρηματικά κέντρα με πολλές ευκαιρίες απασχόλησης, ευνοώντας με αυτόν τον τρόπο την παραγωγικότητα. Η ανάπτυξη μιας περιοχής επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από το μορφωτικό επίπεδο του ανθρώπινου δυναμικού, διότι το υψηλό επίπεδο σημαίνει νέες δημιουργικές ιδέες (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2007).

Παράλληλα είναι και εκείνοι που επιχειρηματολογούν κατά της αστικοποίησης, και αναδεικνύουν κυρίως τις αρνητικές επιδράσεις της στην κοινωνία λόγω της συγκέντρωσης πολλών κατοίκων σε μια πόλη. Ορισμένες από τις αρνητικές επιδράσεις της είναι η υπονόμευση της ατομικής, της δημόσιας υγείας και την υποβάθμιση του περιβάλλοντος λόγω της ύπαρξης πολλών βιομηχανιών και ανεπαρκών αποχετευτικών συστημάτων (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2007). (Εντοπίζονται στις παρυφές κάθε σχεδόν μεγάλης ελληνικής πόλης, όπως Αθήνα και Θεσσαλονίκη, περιοχές παράνομης αστικοποίησης, με ανέγερση κατοικιών σε εκτάσεις εκτός σχεδίου, απουσία υποδομών και κοινόχρηστων χώρων (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2007).

Ακόμη οι πρεσβευτές τω αρνητικών συνεπειών της αστικοποίησης αντικρούουν τους υποστηρικτές της, διότι παρά το επιχείρημα περί αύξησης των εισοδημάτων των κατοίκων των πόλεων, η αστικοποίηση συνδέεται και με την αύξηση της φτώχειας στα αστικά κέντρα, με το ρυθμό αύξησης των φτωχών στα αστικά κέντρα να υπερβαίνει τον αντίστοιχο παγκόσμιο. Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΗΕ, περισσότερα από ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι ζουν σε τρώγλες των πόλεων, με σταθερά αυξητικές τάσεις μέχρι το 2020. Επιπλέον το φαινόμενο της αστικοποίησης δημιουργεί μεγάλες κοινωνικές ανισότητες προκαλώντας κοινωνικά προβλήματα, όπως εγκληματικότητα και βίαιες συγκρούσεις. Ένα σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού στο οποίο οφείλεται η αύξηση του αριθμού των κατοίκων των

πόλεων των αναπτυσσόμενων χωρών είναι ο αριθμός νέων ανθρώπων. Ο ΟΗΕ προβλέπει ότι μέχρι το 2030, το 60% του πληθυσμού των πόλεων στις αναπτυσσόμενες χώρες θα αποτελείται από νέους κάτω των 18 ετών, ο συνδυασμός νέων, ανεργίας και φτώχειας θα έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση της εγκληματικότητας. (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2007)

Το 1950, το 25% του συνολικού πληθυσμού της γης, περίπου 750.000.000 άνθρωποι, κατοικούσαν στις πόλεις. Οι επιστήμονες υπολογίζουν, οι κάτοικοι των πόλεων θα ξεπεράσουν το 60% του συνολικού πληθυσμού ως το 2025, αυξάνεται και η επιφάνεια που καταλαμβάνουν οι οικισμοί. Το κτισμένο έδαφος επεκτείνεται διαρκώς, με ρυθμό περίπου 3% τον χρόνο. Η αστικοποίηση δηλώνει όχι μόνο τη μαζική αύξηση του πληθυσμού, αλλά και τη στροφή των κατοίκων από τις αγροτικές περιοχές στα μεγάλα αστικά κέντρα. Όπως έγραψε και ο Γερμανός φιλόσοφος Όσβαλντ Σπένγκλερ «Όλοι οι μεγάλοι πολιτισμοί ξεκινάνε από τις πόλεις και ο άνθρωπος της ιστορίας πορεύεται σταθερά σαν κατασκευαστής πόλεων» (BIOCOSMOLOGY, 2009).

1.3.2 Παράγοντες αστικής επέκτασης - αστικοποίησης

Η ένταση του φαινομένου της αστικοποίησης, τα χαρακτηριστικά και η δυναμική της εξαρτώνται από 6 διαφορετικούς παράγοντες (Ραμπαβίλα, 2006; Πολύζος, 2011):

- 1) Το αστικό φυσικό περιβάλλον: περιλαμβάνει το κλίμα, τις ασυνέχειες αστικού ιστού από φυσικά εμπόδια, την κλίση του εδάφους και την ύπαρξη πόσιμου νερού στον υδροφόρα ορίζοντα του αστικού υπεδάφους.
- 2) Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του αστικού και αστικοποιημένου πληθυσμού: αναφέρεται στην μετακίνηση των αγροτικών πληθυσμών στις πόλεις, στη φυσική αύξηση του υφιστάμενου αστικού πληθυσμού, το επίπεδο αστικοποίησης της χώρας και η θέση της πόλης στην ιεραρχία των πόλεων της χώρας.
- 3) Τα στοιχεία αστικής οικονομίας, δηλαδή το επίπεδο αστικής ανάπτυξης, οι ανισότητες των εισοδημάτων, η έκθεση στην παγκοσμιοποίηση, το επίπεδο ξένων επενδύσεων, ο βαθμός ιδιωτικής εργασίας το επίπεδο ανάπτυξης της αγοράς ακινήτων, το επίπεδο και η αποτελεσματικότητα της φορολογίας ιδιοκτησίας και η παρουσία υψηλού πληθωρισμού.
- 4) Τα χαρακτηριστικά του αστικού συστήματος μεταφορών που επηρεάζουν την επέκταση του αστικού περιβάλλοντος περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τις νέες τεχνολογίες συστημάτων μεταφοράς, η χρήση της ιδιωτικής χρήσης επιβατικού οχήματος, το κόστος μεταφοράς σε σχέση με τα εισοδήματα των νοικοκυριών, το επίπεδο κρατικών επενδύσεων στη κατασκευή και συντήρηση δρόμων και την παρουσία ενός βιώσιμου συστήματος μέσων μαζικής μεταφοράς.

- 5) Οι καταναλωτικές συνήθειες, μέσω αυτών εκδηλώνονται προτιμήσεις για εγγύτητα σε ελεύθερους χώρους, ξεχωριστή κατοικία για κάθε οικογένεια ή για ιδιοκατοίκηση. Επιπλέον, συμβάλλει σημαντικά σε αυτή την κατεύθυνση η εκδήλωση προτιμήσεων για την αστική ζωή, για γειτνίαση με άλλους ανθρώπους, για τις αστικές υποδομές (ύδρευση, αποχέτευση κλπ) ή για εγγύτητα στο χώρο εργασίας.
- 6) Ορισμένα από τα στοιχεία της διακυβέρνησης που επηρεάζουν το φαινόμενο της αστικοποίησης είναι: το επίπεδο της δημοκρατικής διακυβέρνησης, ο αριθμός οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου βαθμού μέσα στο πολεοδομικό συγκρότημα, η έκταση της μητροπολιτικής περιοχής που δεν υπάγεται σε οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου βαθμού, το ποσοστό της έκτασης της μητροπολιτικής περιοχής που είναι δημόσια ιδιοκτησία, η παρουσία οργανισμού ρυθμιστικού σχεδίου της μητροπολιτικής περιοχής, καθώς και οι μηχανισμοί ελέγχου της αστικής ανάπτυξης και επέκτασης.

1.3.3 Αλληλεπίδραση περιφερειακής ανάπτυξης – αστικοποίησης / Γενική ανάλυση προσεγγίσεων

Η αστικοποίηση είναι αποτέλεσμα της περιφερειακής ανάπτυξης κάθε χώρας. Η οικονομική ανάπτυξη έχει άμεση συνάρτηση με την οικονομική ανάπτυξη, η οποία έχει ως στόχους α) ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης, β) θέσεις εργασίας για το εργατικό δυναμικό της χώρας. Η μετακίνηση των κατοίκων μιας περιοχής σε άλλους πιθανότατα να είναι αποτέλεσμα του αισθήματος ανασφάλειας, έλλειψης αυτοπεποίθησης, νωθρότητας και πλήξης. Σύμφωνα με το Βαΐτσο (1980), αποτέλεσμα της οικονομικής ανάπτυξης είναι η δημιουργία μονιμότερων και οικονομικών, κοινωνικο- πολιτικών και θεσμικών συνθηκών που επιτρέπουν την ολοκλήρωση της ανθρώπινης προσωπικότητας το επίπεδο του ατόμου και των συλλογικών δραστηριοτήτων μιας κοινωνίας. Οι περιφερειακές πολιτικές μιας χώρας αφορούν: (α) θεσμικά ζητήματα, όπως επιδοτήσεις, επιχορηγήσεις, κ.α. , (β) φυσική υποδομή και γεωγραφική κατανομή, (γ) άυλη υποδομή, όπως ινστιτούτα εκπαίδευσης και κατάρτιση κ.α.. Η αστικοποίηση είναι μια μορφή αστικής πόλωσης και μπορεί να προσεγγιστεί με τρεις διαφορετικούς τρόπους:

1.3.3.1 Πρώτη προσέγγιση - Εξισορροπητικός μηχανισμός μεταξύ των διαφορετικών χωρικών επιπέδων

Η πρώτη προσέγγιση, στηρίζει τις μεταβολές στις χωρικές σχέσεις σ' ένα μηχανισμό παραγωγικών συντελεστών από περιοχές υψηλού κόστους ή χαμηλής αποδοτικότητας σε περιοχές χαμηλού κόστους ή υψηλής αποδοτικότητας, ο οποίος θεωρείται ότι λειτουργεί

εξισορροπητικά στο χωρικό σύστημα και μειώνει τις ανισότητες που εμφανίζονται μεταξύ των αναπτυγμένων κέντρων και των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών. Κεντρική προϋπόθεση αυτής της προσέγγισης είναι η απρόσκοπτη και αποτελεσματική λειτουργία των αγορών. Βασικό μειονέκτημα αποτελεί το γεγονός ότι δε λαμβάνει υπόψη τις ωφέλειες κλίμακας που δημιουργούνται από τη συνύπαρξη ή συμπαράθεση παραγωγικών δραστηριοτήτων στις μεγάλες αστικές συγκεντρώσεις και δε μπορεί να προσφέρει μια αξιόπιστη ερμηνεία για τη λειτουργία των μηχανισμών χωρικής πόλωσης.

1.3.3.2 Δεύτερη προσέγγιση – Η προσέγγιση θεωριών

Η δεύτερη προσέγγιση, που είναι ο αντίποδας της πρώτης επιχειρηματολογεί βασιζόμενη σε 3 θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης: της σωρευτικής αιτιότητας (Myrdal 1957), του πόλου ανάπτυξης (Perroux 1950), και της σχέσης κέντρου περιφέρειας (Friedmann 1969 και Friedmann 1972).

Υπάρχουν διάφορες θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης οι οποίες αντιστοιχούν στις απόψεις των εκάστοτε επιστημόνων για την ανάπτυξη των χωρών/περιφερειών. Οι θεωρίες αυτοεξισορρόπησης – προσωρινών ανωμαλιών της αγοράς, αναπτύχθηκαν από τους κλασικούς και σύγχρονους ορθόδοξους μαρξιστές και είναι κυρίως εξελικτικιστικές. Υποστηρίζουν *ότι οι φτωχές περιφέρειες/χώρες με την είσοδό τους στην καπιταλιστική αγορά θα ευνοηθούν και θα ακολουθήσουν την πορεία των ήδη αναπτυγμένων περιφερειών/χωρών.* Οι Θεωρίες αυτοεξισορρόπησης – προσωρινών ανωμαλιών της αγοράς είναι: η θεωρία των σταδίων ανάπτυξης, η θεωρία του Διαπεριφερειακού εμπορίου, η θεωρία της εξαγωγικής βάση, η θεωρία της έλλειψης/αφθονίας πόρων, θεωρίες του δυϊσμού/ περιφερειακός δυϊσμός και η θεωρία της τομεακής διάρθρωσης (Λαμπριανίδης, 2006).

Στις παραπάνω θεωρίες εξισορρόπησης-ανάπτυξης αντίλογος ήταν οι θεωρίες ανισορροπίας/υπανάπτυξης. Σύμφωνα με τις τελευταίες θεωρίες, που αναπτύχθηκαν κατά κύριο λόγο από μαρξιστές, οι υποανάπτυκτες χώρες ακολουθούν μια πορεία οικονομικής ανάπτυξης που είναι ριζικά διαφορετική από αυτή των δυτικοευρωπαϊκών χωρών στο 19^ο αιώνα και πολύ λιγότερο ικανοποιητική. Οι Θεωρίες ανισορροπίας/υπανάπτυξης είναι: η θεωρία σωρευτικής αιτιότητας, η θεωρία των πόλων ανάπτυξης, η θεωρία της εσωτερικής αποικίας, η θεωρία των φαύλων κύκλων, οι θεωρίες της εξάρτησης, η θεωρία της συναρθρωσης των τρόπων παραγωγής, η θεωρία του εργατικού δυναμικού/ανταγωνισμού των επιχειρήσεων (Λαμπριανίδης, 2006). Σύμφωνα με τον Λαμπριανίδη (2006) αποτελεί ιστορική βεβαιότητα η ύπαρξη ανισοτήτων σε όλα τα γεωγραφικά επίπεδα. Ανισότητες δηλαδή υπάρχουν μεταξύ ηπείρων, μεταξύ ομάδων χωρών, μεταξύ χωρών αλλά και στο

εσωτερικό των χωρών μεταξύ περιφερειών, νομών επαρχιών κ.τ.λ. Ωστόσο, η θέση την οποία κατέχει μία περιοχή στο συνεχές αυτό της ανάπτυξης δεν είναι κάτι δεδομένο ή στατικό, αλλά μεταβάλλεται στο πέρασμα του χρόνου. Επιπλέον, αυτό που σε μια περιοχή και σε μία δεδομένη συγκυρία αποτελεί συγκριτικό μειονέκτημα, σε μία επόμενη χρονική συγκυρία μπορεί να αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα.

Ακολουθεί μια επιλεκτική ανάλυση των Θεωριών της σωρευτικής αιτιότητας (Myrdal 1957), του πόλου ανάπτυξης (Perroux 1950), και της σχέσης κέντρου περιφέρειας (Friedmann 1969 και Friedmann 1972) διότι είναι περισσότερο συμβατές με την ελληνική πραγματικότητα.

Θεωρία της σωρευτικής αιτιότητας (Myrdal 1957)

Η θεωρία της σωρευτικής αιτιότητας (θεωρία του Myrdal, που υπήρξε η σημαντικότερη συμβολή στις θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης) είναι μια από τις θεωρίες που παρουσιάζει ορισμένους από τους λόγους αστικοποίησης. Η συγκεκριμένη θεωρία πρεσβεύει ότι οι οικονομικές δυνάμεις της αγοράς τείνουν να αυξήσουν τις περιφερειακές ανισότητες. Η άνιση ανάπτυξη προκαλείται από δύο διαδικασίες που αλληλεπιδρούν, της σωρευτικής αιτιότητας και της χωροταξικής αλληλεξάρτησης κέντρου-περιφέρειας.

- Η διαδικασία σωρευτικής αιτιότητας σημαίνει την οικονομική ανάπτυξη ορισμένων κέντρων ανάπτυξης, λόγω μιας συγκυρίας συσσώρευσης φυσικών και επίκτητων πλεονεκτημάτων (πρώτες ύλες, κατάλληλη τοποθεσία και μεταφορικό δίκτυο, εμπορικές υπηρεσίες κ.α.), που οφείλονται σε ιστορικούς και γεωγραφικούς λόγους. Το παιχνίδι των δυνάμεων της αγοράς έχει την τάση να αυξάνει παρά να ελαττώνει τις ανισότητες μεταξύ των περιφερειών (π.χ. στην περίπτωση που κάποιες περιφέρειες αναπτυχθούν περισσότερο από τις άλλες εξαιτίας ενός αρχικού πλεονεκτήματος, η μεγέθυνσή θα συσσωρεύεται σ' αυτές, λόγω των πλεονεκτημάτων που δημιουργούνται από τις οικονομίες συγκέντρωσης και τις εξωτερικές οικονομίες).
- Διαδικασία χωροταξικής αλληλεξάρτησης: η συγκεκριμένη διαδικασία αναφέρεται στην υπεροχή των φαινομένων αποδυνάμωσης/απομύζησης/αποψίλωσης της περιφέρειας έναντι των φαινομένων της διάδοσης/διάχυσης/επέκτασης της ανάπτυξης στην περιφέρεια. Η περιφέρεια αποδυναμώνεται περαιτέρω εξαιτίας των οικονομιών συγκέντρωσης, του επιλεκτικού χαρακτήρα των διαπεριφερειακών ροών κεφαλαίου, εργασίας, αγαθών και υπηρεσιών καθώς και σημαντική σε αυτήν την κατάσταση είναι η συμβολή της ανεπαρκούς ενημέρωσης και απροθυμίας των επιχειρήσεων ν' αξιοποιήσουν τα πλεονεκτήματά της. Παρόλα αυτά με την ανάπτυξη της εθνικής

οικονομίας, τα θετικά αποτελέσματα της ανάπτυξης είναι εμφανή σε όλες τις περιφέρειες, μόνο που η δεύτερη διαδικασία είναι πολύ πιο αδύναμη από την πρώτη.

Ο Mydral υποστηρίζει ότι είναι απαραίτητη η παρέμβαση του κράτους και ο προγραμματισμός για το ξεπέρασμα των περιφερειακών ανισοτήτων. Ακόμη εστιάζει την προσοχή του στα πλεονεκτήματα που έχουν οι πιο αναπτυγμένες περιοχές, λόγω του υψηλότερου επιπέδου ανάπτυξης ή της μεγαλύτερης αγοράς και αντίθετα οι αρνητικές συνέπειες των υπανάπτυκτων περιοχών εξαιτίας του ανταγωνισμού τους με πιο αναπτυγμένα κέντρα (Λαμπριανίδης, 2006).

Η Θεωρία του πόλου ανάπτυξης (Perroux 1950)

Η Θεωρία των πόλων ανάπτυξης (Λαμπριανίδης, 2006), είναι πιο η πολυσυζητημένη στην εφαρμογή μέτρων πολιτικής για τη λύση των περιφερειακών προβλημάτων. Στην Ελλάδα, η δημιουργία πόλων ανάπτυξης υπήρξε η βασική στρατηγική περιφερειακής ανάπτυξης από το 1960 έως σήμερα.

Κατά τον Perroux η χωρική και βιομηχανική ανάπτυξη εμφανίζονται σε σημεία ή πόλους ανάπτυξης με διαφορετική ένταση και εξελίσσονται, με διαφορετικά αποτελέσματα στην οικονομία. Η χωρική συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων σ' ένα αστικό κέντρο, που το περιβάλλει μια προβληματική ή λιγότερο αναπτυγμένη περιοχή, θα αυξήσει το εισόδημα της περιοχής στο σύνολό της. Η αύξηση αυτή θα είναι μεγαλύτερη από εκείνη που θα μπορούσε να προκληθεί, αν οι οικονομικές δραστηριότητες, δεν ήταν συγκεντρωμένες αλλά ομοιόμορφα ή τυχαία καταναμημένες. Κατά τον Perroux η διαδικασία ανάπτυξης λειτουργεί επιλεκτικά αναπτύσσοντας ορισμένες από τις περιφέρειες, με αυτόν τρόπο ευνοούνται κάποιες περιοχές από τις οικονομίες κλίμακας έλκοντας έτσι το κεφάλαιο.

Λόγοι που αναπτύχθηκε η θεωρία των πόλων ανάπτυξης: 1) οι οικονομίες συγκέντρωσης είναι αποτελεσματικό μέσο για την οικονομική ανάπτυξη, 2) η οργάνωση από το κράτος πόλων ανάπτυξης αντιμετωπίζει τις αρνητικές επιδράσεις των πόλων οι οποίοι υπήρχαν και όξυναν τα περιφερειακά προβλήματα, 3) η συγκέντρωση των επενδύσεων στους πόλους μειώνει το κοινωνικό κόστος και αυξάνει την αποτελεσματικότητά τους, 4) η διάχυση της ανάπτυξης ενισχύει τις προσπάθειες για ανάπτυξη των καθυστερημένων περιφερειών και είναι πολύ απλή στη σύλληψή της.

Η Θεωρία της σχέσης κέντρου περιφέρειας (Friedmann 1969 και Friedmann 1972)

Ο Friedmann (1969 και 1972) συνδέει τις φάσεις ανάπτυξης με την περιφερειακή πολιτική, ώστε σε κάθε φάση να λαμβάνονται διαφορετικά μέτρα. Με κριτήριο την ποσοστιαία συμμετοχή της βιομηχανίας στο ΑΕΠ προτείνει τέσσερις φάσεις ανάπτυξης:

- Προβιομηχανική (0-10%) με μικρό ενδιαφέρον σε περιφερειακά προβλήματα, κατανομή επενδύσεων σε κεντρικά σημεία στο χώρο και ανάγκη βελτίωσης της υγείας, εκπαίδευσης, μεταφορών, γεωργίας.
- Μεταβατική (10-25%) όπου αρχίζει η διαδικασία βιομηχανικής ανάπτυξης, η περιφερειακή πολιτική στρέφεται στην αξιοποίηση εξωτερικών οικονομιών και τα περιφερειακά προβλήματα εντείνονται.
- Βιομηχανική (25-50%) όπου η περιφερειακή πολιτική εστιάζει στην ανάπτυξη περιμετρικών περιοχών, την οργάνωση υποδομών σε αστικά κέντρα, την εξωστρέφεια και την ολοκληρωμένη ανάπτυξη.
- Μεταβιομηχανική (50% αλλά φθίνον) που η μείωση περιφερειακών ανισοτήτων λόγω χωρικής ομοιόμορφης κατανομής των πόρων στρέφει την πολιτική στην προστασία του περιβάλλοντος, στη βιώσιμη ανάπτυξη, στις αναπλάσεις αστικών κέντρων, σε άνοδο πολιτιστικού επιπέδου και βελτίωση ποιότητας ζωής.

Μεταγενέστερα ο Friedmann διακρίνει το βιωμένο (πόλη – οικισμός, αστικό περιβάλλον, κοινωνικές σχέσεις, ζωή των κατοίκων) και οικονομικό (α – συνεχές, αόριστος, χωρίς ιστορία) χώρο με σταδιακή υποταγή του βιωμένου στον οικονομικό χώρο, την οικονομική κρίση του κράτους, την οικονομική διεύρυνση και κυριαρχία του παγκόσμιου κεφαλαίου, την ταύτιση ανάπτυξης – μεγέθυνσης. Η ένταση των ανισοτήτων κέντρου – περιφέρειας και η μετάλλαξη του περιφερειακού προβλήματος προσδιορίζει για την περιφερειακή πολιτική την ανάγκη αντιμετώπισης πιέσεων, οργανωμένων τοπικών, κλαδικών και συντεχνιακών συμφερόντων. Οι κεντρικές περιφέρειες, που η διαμόρφωσή τους αρχίζει από την προβιομηχανική φάση, σταθεροποιούν την επιβολή τους στις υπόλοιπες περιφέρειες, ιδιαίτερα στη μεταβατική και βιομηχανική φάση, με διαδικασίες ανάδρασης: άσκησης κυριαρχίας, διοχέτευση πληροφοριών, δημιουργία ψυχολογικών επιρροών, διάχυση ιδεών εκσυγχρονισμού και κοινωνικών αξιών, εμφάνιση οικονομιών κλίμακας και αστικής υποδομής και ενίσχυση πολλαπλασιαστικών φαινομένων (Λαμπριανίδης, 2006).

1.3.3.3 Τρίτη προσέγγιση – Νέοι οικονομικοί παράγοντες που ευνοούν τη μητροπολιτική συγκέντρωση

Και η τρίτη προσέγγιση για την αστική πόλωση, αναφέρεται κυρίως σε νέους οικονομικούς παράγοντες. Στη χώρα μας, όπου κυριαρχεί το αστικό πρότυπο της δεσπόζουσας πόλης, ο βαθμός μητροπολιτικής συγκέντρωσης είναι από τους υψηλότερους δυνατούς τόσο σε Ευρωπαϊκό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η Αττική σήμερα συγκεντρώνει πάνω από το 1/3 του συνολικού πληθυσμού της χώρας και παραγωγικές δραστηριότητες που ξεπερνούν κατά πολύ σε ποσοστό την αναλογία του πληθυσμού της. Οι πλέον σημαντικοί νέοι παράγοντες που επιδρούν στο βαθμό μητροπολιτικής συγκέντρωσης είναι εκείνοι που σχετίζονται με την αυξανόμενη διεθνοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων και την ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής αγοράς, τις διαρθρωτικές μεταβολές που συντελούνται στην παραγωγή και τους οικονομικούς κύκλους (Οικονόμου και Πετράκος, 2005).

- **Η επίδραση της Διεθνοποίησης και της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης**

Δύο παράλληλες δυναμικές που σχετίζονται με το συνεχώς μεταβαλλόμενο διεθνή καταμερισμό της εργασίας φαίνεται να επιδρούν στη δομή της ιεραρχίας των εθνικών συστημάτων αστικών κέντρων. Η πρώτη σχετίζεται με τη διεθνοποίηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων και το ρόλο του ξένου κεφαλαίου, ενώ η δεύτερη με την αυξανόμενη ολοκλήρωση των οικονομιών των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε μια εποχή ανοιχτών παραγωγικών συστημάτων και συνεχούς διεθνοποίησης και εξειδίκευσης των παραγωγικών δραστηριοτήτων η βασική Λοσιανή υπόθεση εργασίας ότι η κάθε χώρα αποτελεί ένα κλειστό σύστημα αστικών κέντρων, η ιεραρχία του οποίου καθορίζεται ενδογενώς, δε μπορεί να ισχύει. Τα μεγάλα τουλάχιστον αστικά κέντρα συμμετέχουν σ' ένα παγκόσμιο καταμερισμό της εργασίας που συντελείται μέσω των διεθνικών επενδύσεων. Η βαθμιαία ενοποίηση των αγορών και η ανάγκη επέκτασης των δραστηριοτήτων των πολυεθνικών επιχειρήσεων σε παγκόσμια κλίμακα, δημιουργεί ένα αόρατο μεν αλλά αισθητό δίκτυο παραγωγής και διανομής, τα κομβικά σημεία του οποίου καταλαμβάνουν μέγα-πόλεις όπως Νέα Υόρκη, Τόκιο, Παρίσι κ.α., στις οποίες συγκεντρώνονται οι επιτελικές δραστηριότητες των πολυεθνικών επιχειρήσεων. Ακολουθούν αλληπάλληλα στρώματα με κατώτερα δίκτυα μεγάλων αστικών κέντρων, το καθένα από τα οποία φιλοξενεί τον κατάλληλο συνδυασμό παραγωγικών, διανεμητικών ή διαμετακομιστικών επιχειρήσεων στις περιφερειακές αγορές. Ο τρόπος και ο βαθμός συμμετοχής κάθε περιφερειακής μητρόπολης σε αυτό το πλέγμα, που μετατρέπεται σταδιακά σε μια διεθνή ιεραρχία αστικών κέντρων, καθορίζει σε σημαντικό βαθμό και τους δικούς της

ρυθμούς ανάπτυξης καθώς και τη θέση και το βαθμό κυριαρχίας της στο εθνικό υποσύστημα αστικών κέντρων.

Η υπεροχή των μητροπολιτικών κέντρων σε σχέση με την υπόλοιπη εθνική ενδοχώρα από άποψη υποδομών, μεγέθους αγοράς, πρόσβασης σε μεταφορικά και επικοινωνιακά δίκτυα και επιρροής σε κέντρα λήψης αποφάσεων, τις καθιστά στην πιθανότερη επιλογή εγκατάστασης ξένου κεφαλαίου ενισχύοντας έτσι τους ενδογενείς παράγοντες αστικής πόλωσης. Γενικά, οι ξένες επενδύσεις αναμένεται να έχουν σημαντικότερη επίδραση σε πρώιμα και μέσα στάδια ανάπτυξης παρά σε ώριμα στάδια ανάπτυξης. Παράλληλα, τα σημεία για τις ξένες επενδύσεις επιλέγονται λαμβάνοντας υπόψη και άλλους παράγοντες, όπως τα κίνητρα περιφερειακής ανάπτυξης και το είδος των επενδυτικών δραστηριοτήτων. Σύμφωνα με μελέτες η Ελλάδα επιλέγεται για επενδύσεις που επιδιώκουν χαμηλό κόστος εργασίας, για τέτοιου είδους ξένες επενδύσεις όπου δεν είναι μεγάλα τα οφέλη, με τη θέσπιση κινήτρων περιφερειακής ανάπτυξης να διαφοροποιηθεί από τη μητρόπολη η χωρική επίδραση των κινήτρων. Σύμφωνα με μια χωρική ανάλυση (Κοκορότσικος, 1994) όσον αφορά τις ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα, η Αττική προσελκύει τον κύριο όγκο των ξένων κεφαλαίων, άρα τα κίνητρα περιφερειακής ανάπτυξης έχει ελάχιστες επιδράσεις στο χώρο.

Η διαδικασία Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, είναι ένας παράγοντας που αναμένεται να έχει σημαντική επίδραση στις χωρικές ισορροπίες. Η πλειοψηφία των μελετών επισημαίνει τον κίνδυνο εντονότερης υποβάθμισης των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών και διεύρυνσης του χάσματος λόγω της έκθεσης των περιφερειακών παραγωγικών δομών στον ανταγωνισμό των κέντρων ανάπτυξης που φιλοξενούν τις μεγαλύτερες αποτελεσματικότερες και πλέον δυναμικές Ευρωπαϊκές επιχειρήσεις. Οι χωρικές επιπτώσεις της ολοκλήρωσης οφείλονται στην εξάλειψη του προστατευτισμού, αφού με την σχετική διείσδυση ξένων προϊόντων στις περιφερειακές αγορές προκαλείται ο εκτοπισμός των παραδοσιακών και τοπικών προϊόντων και επιχειρήσεων, και την εκτροπή των εμπορικών σχέσεων από τρίτες χώρες προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με ενδεχόμενη μετατόπιση του συγκριτικού πλεονεκτήματος και των όρων εμπορίου μεταξύ των περιοχών.

- ***Η επίδραση των διαρθρωτικών μεταβολών***

Βασική είναι η σημασία των διαρθρωτικών οικονομικών μεταβολών στις ευρύτερες χωρικές ισορροπίες και ανακατατάξεις του παραγωγικού συστήματος. Η ταχύτερη ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα και η επέκταση του σε νέες δραστηριότητες στο χώρο των υπηρεσιών, που συνδέονται με την παραγωγή, έχει συμβάλλει στην επικράτηση τάσεων πληθυσμιακής επανασυγκέντρωσης και ενίσχυσης των μεγάλων αστικών κέντρων. Η αυξανόμενη τριτογενοποίηση της παραγωγής αναμένεται να έχει μια σαφή γεωγραφική διάσταση

ενισχύοντας τάσεις επιστροφής στη μητρόπολη μέσω της λειτουργίας οικονομιών αστικής κλίμακας τις οποίες απολαμβάνουν οι υπηρεσίες από την εγκατάστασή τους σε περιοχές υψηλών πληθυσμιακών και παραγωγικών συγκεντρώσεων (Οικονόμου και Πετράκος, 2005).

Οι σημαντικές διαρθρωτικές μεταβολές που συντελούνται τόσο στο διεθνές όσο και στο εθνικό επίπεδο, αναμένεται να επηρεάσουν τις υφιστάμενες οικονομικές σχέσεις και ισορροπίες τόσο στο εσωτερικό όσο και μεταξύ των αστικών κέντρων. Η σχετική μείωση της σημασίας του δευτερογενή τομέα, ο οποίος ήδη χαρακτηρίζεται από τάσεις αποσυγκεντροποίησης, και η σχετική αύξηση της βαρύτητας του τριτογενή τομέα, του οποίου οι νέες υπηρεσίες υψηλού επιπέδου διέπονται από έντονες τάσεις συγκέντρωσης, είναι πολύ πιθανό να παρέχει μια διαρθρωτική ερμηνεία για την πορεία και το μέλλον της Ελληνικής μητρόπολης (Οικονόμου και Πετράκος, 2005).

- **Η Επίδραση των Οικονομικών Κύκλων**

Σύμφωνα με μια σχετικά πρόσφατη άποψη (Berry, 1988) το φαινόμενο αστικής πόλωσης ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό τους μακροχρόνιους οικονομικούς κύκλους του Kondratiev. Περίοδοι ύφεσης και οικονομικής κάμψης συνοδεύονται από τάσεις επιβράδυνσης, ανακοπής ή ακόμα και αναστροφής των ρυθμών της αστικής συγκέντρωσης ενώ περίοδοι ανάκαμψης συνοδεύονται από έντονα φαινόμενα συγκέντρωσης. Κάτω από αυτή την ερμηνεία, οι οποίες τάσεις αποσυγκεντροποίησης παρατηρήθηκαν σε μια σειρά χωρών τις προηγούμενες δύο δεκαετίες δεν ήταν παρά προσωρινές αποσυμπίεσεις που εύκολα θα ανατραπούν από το ανοδικό τμήμα του επερχόμενου νέου οικονομικού κύκλου. Η συγκεκριμένη προσέγγιση, που έχει στοιχεία σωρευτικής αιτιότητας, δεν ευνοεί τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες, αφού οι τάσεις μείωσης της απόστασής τους από τη μητρόπολη δεν είναι μόνιμες.

Για τον Ελληνικό χώρο που είναι περιορισμένες οι προοπτικές ισόρροπης ανάπτυξης, λόγω των αρνητικών οικονομικών συγκυριών, για τον λόγο αυτό σημαντικό είναι να γνωρίζουμε εάν οι χωρικές ισορροπίες επηρεάζονται από τις οικονομικές διακυμάνσεις με ένα προ-κυκλικό ή αντί-κυκλικό τρόπο.

- **Η Επίδραση των Πολιτικών Παραγόντων**

Πολιτικοί παράγοντες, όπως η σταθερότητα και ο βαθμός δημοκρατικότητας ενός κοινωνικού συστήματος, ο συγκεντρωτισμός της δημόσιας διοίκησης και η κατανομή των εξουσιών μεταξύ τοπικού και εθνικού επιπέδου, έχουν βρεθεί να ασκούν σημαντική επίδραση στη χωρική κατανομή των δραστηριοτήτων και στις τάσεις αστικής συγκέντρωσης. Η Ελλάδα, με την έντονη πολιτική αστάθεια μεγάλων περιόδων της σύγχρονης μεταπολιτικής ιστορίας, ενδιαφέροντα είναι τα δημοκρατικά ελλείμματα των διαφόρων

περιόδων οδήγησαν σε αντίστοιχα ελλείμματα ισόρροπης χωρικά ανάπτυξης, ενισχύοντας τη δύναμη της μητρόπολης (Οικονόμου και Πετράκος, 2005). Καταλήγοντας σημαντικό είναι να ειπωθεί ότι το φαινόμενο της αστικής πόλωσης στην Ελληνική πραγματικότητα επηρεάζεται και από τους τέσσερις οικονομικούς παράγοντες που προαναφέρθηκαν με διαφορετικό τρόπο ο καθένας από αυτούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΑΝΑΠΤΥΓΜΕΝΟ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΟ ΧΩΡΟ

2.1. Γενικά

Ο κόσμος διακρίνεται σε (περισσότερο) αναπτυγμένο και σε (λιγότερο) αναπτυσσόμενο. Οι φάσεις αστικής ανάπτυξης (Ενότητα 1.1) διαφέρουν μεταξύ των αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών. Στις αναπτυγμένες χώρες ακολουθείται ο αστικός κύκλος ενώ στις αναπτυσσόμενες χώρες παρατηρείται μια διαρκής αστικοποίηση, που εξαιτίας με την παγκοσμιοποιημένη οικονομία συμπορεύεται με την επανασυγκεντροποίηση. Η περιαστικοποίηση και η αποσυγκεντροποίηση δεν εμφανίστηκαν στα αστικά κέντρα των αναπτυσσόμενων χωρών, καθώς δεν υπήρξαν οι ανάλογες συνθήκες που οδήγησαν στην εμφάνισή τους στις πόλεις του αναπτυγμένου κόσμου.

Τα πρώτα σημάδια αστικοποίησης εμφανίστηκαν στην Βικτωριανή Αγγλία, όπου υπήρξε απόρροια της βιομηχανικής επανάστασης καθώς ο πληθυσμός της υπαίθρου συνέρρεε στις πόλεις προς αναζήτηση εργασίας. Οι όροι διαβίωσης, χαρακτηρίζονταν από συνθήκες εξαθλίωσης. Παρόμοια ήταν η κατάσταση στη Νέα Υόρκη του δεύτερου μισού του 19^{ου} αιώνα, όταν μετατράπηκε σε πύλη εισόδου μεταναστών (Ραμπαβίλα, 2006).

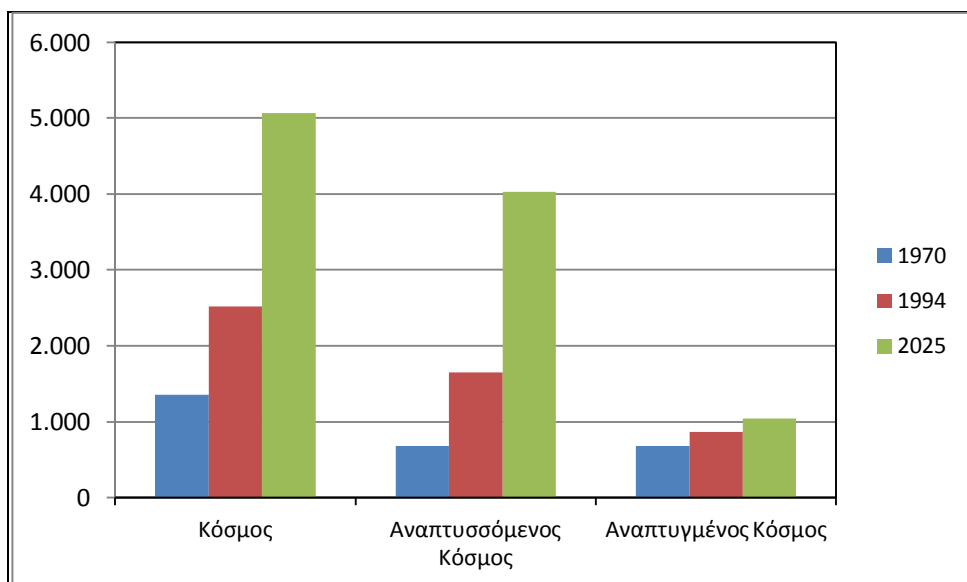
Ο 20^{ος} αιώνας μπορεί να θεωρηθεί, ο αιώνας της αστικοποίησης. Αστικά δείγματα εμφανίστηκαν 5.000 χρόνια πριν, αλλά πρόσφατα το 1.900 μόνο ένας στους 8 κατοικούσε σε αστικές περιοχές. Πριν το τέλος αυτού του αιώνα αναμένεται το μισό του πληθυσμού του κόσμου να είναι σε αστικές περιοχές και από τα 3 δισεκατομμύρια ανθρώπων τα 2/3 να ζουν στον Τρίτο Κόσμο (Gilbert and Gugler, 1992). Το 2025 προβλέπεται τα 4 από τα 5 δισεκατομμύρια αστικού πληθυσμού να κατοικούν στον αναπτυσσόμενο κόσμο και μόνο το 20% του αστικού πληθυσμού να κατοικεί στον αναπτυγμένο (UNITED NATIONS, 1995)

2.2 Η εξέλιξη του αστικού πληθυσμού και της αστικοποίησης στον κόσμο για την περίοδο 1970-2025

Για την εξέλιξη της αστικοποίησης στον κόσμο έχουν γίνει διάφορες έρευνες και μελέτες από διεθνείς και άλλους οργανισμούς για την πρόβλεψη της κινητικότητας του πληθυσμού. Σύμφωνα με το “World Urbanization Prospects” των United Nations η εξέλιξη της αστικοποίησης στον κόσμο θα έχει τεράστιες αλλαγές από το 1950 έως το 2025 αφού

αναμένεται ο αστικός πληθυσμός να γίνει εφταπλάσιος στη διάρκεια αυτής της περιόδου, από 738.000.000 σε 5.100.000.000. Αλλά χωρίς να υπάρχει ισοκατανομή του αστικού πληθυσμού στο χώρο.

Πριν από το 1970, ο αναπτυγμένος κόσμος είχε το μεγαλύτερο κομμάτι του αστικού πληθυσμού, αυτό όμως μειώθηκε το 1950 που οι περισσότερες αναπτυσσόμενες περιοχές κατείχαν το 60% του αστικού πληθυσμού (δηλαδή τα 442.000.000 από τα 737.000.000). Όπως απεικονίζεται στο Σχήμα 1 η εξέλιξη του αστικού πληθυσμού του κόσμου επηρεάζεται κυρίως από τον αστικό πληθυσμό του αναπτυσσόμενου κόσμου. Ενώ το 1970 ο αναπτυσσόμενος και ο αναπτυγμένος κόσμος είχαν σχεδόν τα ίδια ποσοστά αστικού πληθυσμού, με 676.000.00 και 677.000.000 αντίστοιχα, το 1994 ο αστικός πληθυσμός εμφανίζεται περισσότερο συγκεντρωμένος στον αναπτυσσόμενο κόσμο και από τότε και μετά το χάσμα μεταξύ αναπτυσσόμενου και αναπτυγμένου κόσμου διευρύνεται.

ΣΧΗΜΑ 1

Αστικός πληθυσμός στον Αναπτυσσόμενο και Αναπτυγμένο Κόσμο (1970,1994 και 2025)

Πηγή: UNITED NATIONS,1995

Για την καλύτερη κατανόηση της εξέλιξης του αστικού πληθυσμού ακολουθεί ο Πίνακας 1, στον οποίο είναι καταχωρημένες οι τιμές σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία καθώς και η πρόβλεψη της εξέλιξής τους για το 2025. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα διεξάγονται ορισμένα συμπεράσματα: Η περιφερειακή κατανομή αλλάζει, με τον αστικό πληθυσμό της Ασίας να αυξάνεται σταθερά. Ήδη από το 1970, η Ασία είχε το 37% του αστικού πληθυσμού του κόσμου, από τα μέσα του 1994 τα 1,2 από τα 2,5 δισεκατομμύρια

συνολικού αστικού πληθυσμού (το μισό σχεδόν του αστικού πληθυσμού) ήταν Ασιάτες. Προβλέπεται ότι το 2025 ο αστικός πληθυσμός της Ασίας θα φτάσει το 60 % του συνολικού.

Με 423.000.000 αστικού πληθυσμού, η Ευρώπη βρίσκεται στη 2^η θέση από τις περισσότερες αστικοποιημένες περιοχές, μετά από την Ασία. Η εξέλιξή της όμως είναι εντελώς διαφορετική από την Ασία. Μεταξύ 1970 και 1994, προστέθηκαν στην Ευρώπη 110 δισεκατομμύρια αστικού πληθυσμού. Η πρόβλεψη για το 2025 η Ευρώπη να καταλαμβάνει 598.000.000 αστικού πληθυσμού, μια αύξηση δηλαδή κατά 65.000.000 αστικού πληθυσμού από το 1994 (στο διάστημα 31 χρόνων). Ενώ η Ασία στην ίδια περίοδο, θα έχει αυξήσει τον αστικό πληθυσμό της κατά 1,5 δισεκατομμύρια, η αύξηση θα είναι 23 Ασιάτες προς 1 Ευρωπαίο.

Η Λατινική Αμερική αυξάνεται ραγδαία, με ποσοστό αύξησης του αστικού πληθυσμού μεγαλύτερο του 50% για την περίοδο 1970-1994 (από 163.000.000 σε 349.000.000). Όμως η αύξηση αυτή έχει αρχίσει να φθίνει, για αυτόν τον λόγο αναμένεται ο αστικός πληθυσμός να φτάσει τα 601.000.000 θα αυξηθεί δηλαδή κατά 252.000.000. Ο αστικός πληθυσμός της Λατινικής Αμερικής του 2025 θα είναι λίγο περισσότερος από αυτόν της Ευρώπης (3.000.000 περισσότερος). Η Λατινική Αμερική κατατάσσεται στις πιο αστικοποιημένες περιοχές του κόσμου, σ' αυτήν την κατηγορία είναι κυρίως οι περιοχές του αναπτυσσόμενου κόσμου.

Η Αφρική είναι η περιοχή με την ταχύτερη αύξηση του αστικού πληθυσμού, αφού για την περίοδο 1970-1994 ο αστικός πληθυσμός της τριπλασιάστηκε. Το 2025, αναμένεται 804.000.000 αστικού πληθυσμού να κατοικεί στην Αφρική. Το 1950 με 33.000.000 αστικό πληθυσμό, οι 6 στους 7 Αφρικάνους ζούσαν σε αγροτικές περιοχές. Αυτή η ταχύτατη αύξηση του αστικού πληθυσμού αναμένεται να συνεχιστεί και για τον 21^ο αιώνα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Αστικός πληθυσμός 1970,1994 και 2025

Περιοχή	Αστικός Πληθυσμός (εκατ.)		
	1970	1994	2025
Κόσμος	1.353	2.521	5.065
<i>Αναπτυσσόμενος Κόσμος</i>	676	1.653	4.025
Αφρική	84	240	804
Ασία	428	1.062	2.615
Λατινική Αμερική	163	349	601
Ωκεανία	1	2	5
<i>Αναπτυγμένος Κόσμος</i>	677	868	1.040
Αυστραλία- Νέα Ζηλανδία	13	18	26
Ευρώπη	423	532	598
Ιαπωνία	74	97	103
Βόρεια Αμερική	167	221	313

Πηγή: UNITED NATIONS,1995

Όσον αφορά την αστικοποίηση και την εξέλιξή της, ακολουθεί ο Πίνακας 2 στον οποίο είναι καταχωρημένες οι τιμές σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία καθώς και η πρόβλεψη για το 2025. Για την καλύτερη κατανόηση της αστικοποίησης του κόσμου ακολουθούν τα Σχήματα 2 και 3 όπου γίνεται διαγραμματική απεικόνιση. Σύμφωνα με τα παρακάτω προκύπτουν τα εξής: Η αστικοποίηση του κόσμου το 1970, ήταν 36,6% ενώ αναμένεται να φτάσει το 61,1% θα αυξηθεί κατά 40%.

Σημαντικές αλλαγές αστικοποίησης παρατηρήθηκαν στον Αναπτυσσόμενο Κόσμο, αφού αναμένεται να αυξηθεί κατά 56% στη διάρκεια των 55 ετών σύμφωνα με τις τάσεις του. Η πιο αστικοποιημένη περιοχή του αναπτυσσόμενου κόσμου είναι η Λατινική Αμερική, με πιο χαρακτηριστική περίοδο 1970-1994. Στην Αφρική και την Ασία η περίοδος 1994-2025 αναμένεται η αστικοποίηση να αυξηθεί περισσότερο από την προηγούμενη περίοδο. Το ίδιο ισχύει και για την Ωκεανία, η τελευταία παρόλο που αναμένεται να έχει υψηλό ποσοστό εξέλιξης θα διατηρεί σε χαμηλά επίπεδα την αστικοποίηση του χώρου και τον αστικό πληθυσμό της. Η Λατινική Αμερική παρόλο που είναι η πιο αστικοποιημένη, είναι τρίτη όσον αφορά τον αστικό πληθυσμό που καταλαμβάνει συγκριτικά με τις περιοχές του αναπτυσσόμενου κόσμου (Πίνακας 1).

Σχετικά με την αστικοποίηση του αναπτυγμένου κόσμου, το 1970 είχε σχεδόν τριπλάσιο ποσοστό αστικοποίησης από τον αναπτυσσόμενο κόσμο, σταδιακά όμως αυτή η διαφορά μειώθηκε αφού η αστικοποίηση του αναπτυγμένου κόσμου αυξάνεται σταθερά με χαμηλά ποσοστά (Πίνακας 2) σε αντίθεση με τον αναπτυγμένο κόσμο. Όλες οι περιοχές του αναπτυσσόμενου κόσμου έχουν υψηλά ποσοστά αστικοποίησης(ακόμη και η Νέα Ζηλανδία

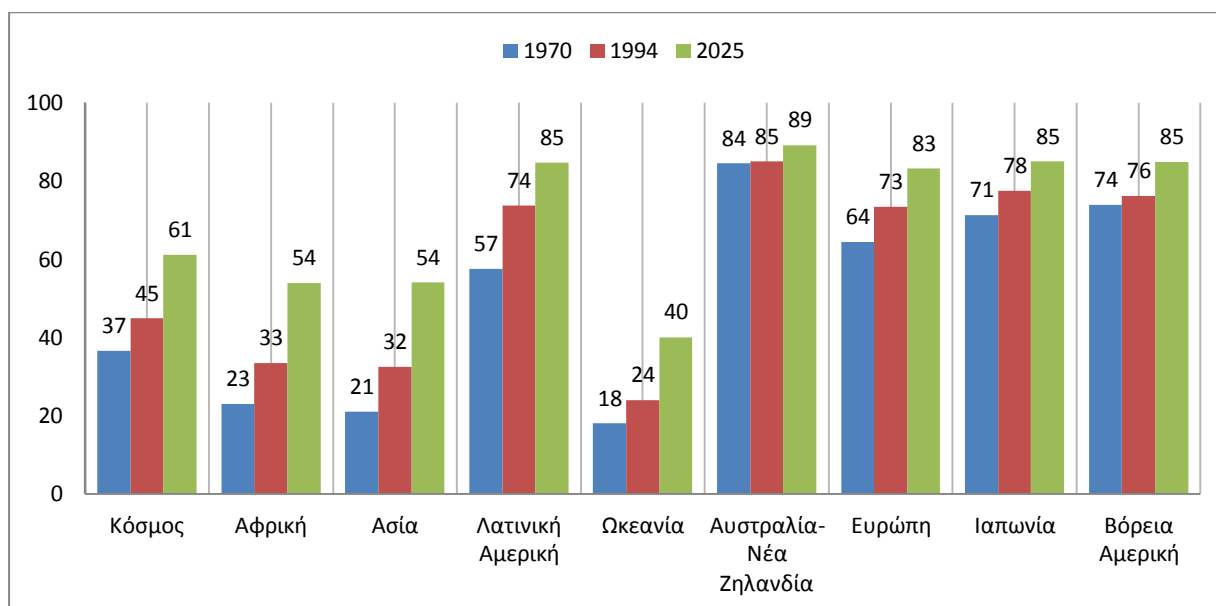
παρόλο που έχει, συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιοχές που μελετώνται, χαμηλό αστικό πληθυσμό έχει αρκετά υψηλά ποσοστά αστικοποίησης), δεν προβλέπονται όμως μεγάλες αλλαγές στην εξέλιξη της αφού αυξάνεται με χαμηλά ποσοστά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Αστικοποίηση και ποσοστό εξέλιξης για το 1970,1994 και 2025

Περιοχή	Αστικοποίηση(%)			Εξέλιξη Αστικοποίησης(%)		
	1970	1994	2025	1970-1994	1994-2025	1970-2025
Κόσμος	36,6	44,8	61,1	18%	27%	40%
<i>Αναπτυσσόμενος Κόσμος</i>	25,1	37	57	32%	35%	56%
Αφρική	23	33,4	53,8	31%	38%	57%
Ασία	21	32,4	54	35%	40%	61%
Λατινική Αμερική	57,4	73,7	84,7	22%	13%	32%
Ωκεανία	18	24	40	25%	40%	55%
<i>Αναπτυγμένος Κόσμος</i>	67,5	74,7	84	10%	11%	20%
Αυστραλία- Νέα Ζηλανδία	84,4	84,9	89,1	1%	5%	5%
Ευρώπη	64,4	73,3	83,2	12%	12%	23%
Ιαπωνία	71,2	77,5	84,9	8%	9%	16%
Βόρεια Αμερική	73,8	76,1	84,8	3%	10%	13%

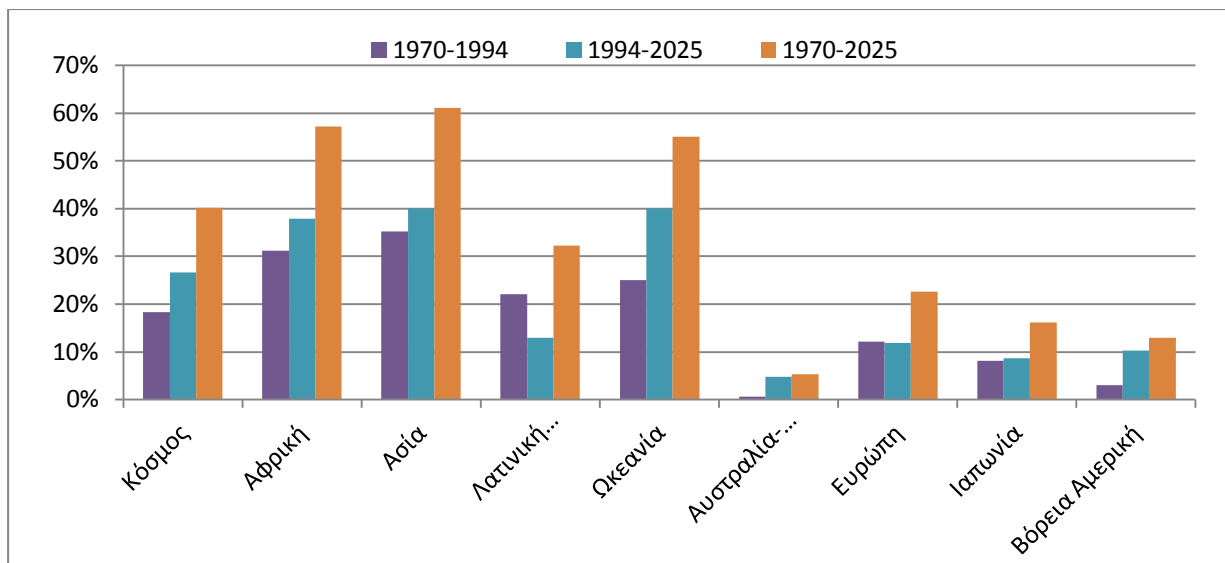
Πηγή: UNITED NATIONS,1995

ΣΧΗΜΑ 2

Ποσοστό αστικοποίησης για το 1970,1994 και 2025

Πηγή: UNITED NATIONS,1995

ΣΧΗΜΑ 3

Ποσοστό εξέλιξης της αστικοποίησης για τις περιόδους 1970-1994, 1994-2025 και 1970-2025.

Πηγή: UNITED NATIONS, 1995

Συμπερασματικά, η μεγαλύτερη εξέλιξη της αστικοποίησης την περίοδο 1970-1994 ήταν αυτήν της Ασίας και ακολουθεί με ελάχιστη διαφορά της Αφρικής. Η Λατινική Αμερική είναι η μόνη που αύξησε την αστικοποίηση της κατά την περίοδο 1970-2025 και αναμένεται πτωτική πορεία, οι υπόλοιπες περιοχές αναμένεται να έχουν αντίθετη κατεύθυνση. Για την περίοδο 1994-2025 αναμένεται αύξηση της αστικοποίησης για την Ωκεανία και την Ασία (με αύξηση της τάξης του 40%) και ακολουθεί η Αφρική (που αυξάνεται κατά 38%). Στο συνολικό απολογισμό η Ασία και η Αφρική είναι οι περιοχές με τη μεγαλύτερη αύξηση της αστικοποίησης για την περίοδο 1970-2025 και ακολουθεί με την ίδια πορεία η Ωκεανία. Όπως φαίνεται από τα παραπάνω εντύπωση προκαλεί η εξέλιξη και το μέγεθος της αστικοποίησης της Ασία, τη Λατινικής Αμερικής και της Αφρικής. Και οι τρεις περιοχές ανήκουν στον Αναπτυσσόμενο κόσμο. Για τους παραπάνω λόγους κρίνεται σημαντικό, να ακολουθήσει μια συνοπτική αναφορά της αστικοποίησης των τριών αυτών περιπτώσεων.

2.3 Τρία παραδείγματα αστικοποίησης από τον αναπτυσσόμενο κόσμο

2.3.1 Αστικοποίηση στη Λατινική Αμερική

Οι δεκαετίες '50 και '60 έντονο ήταν το πρόβλημα της αστικής μεγέθυνσης (Ραμπαβίλα, 2006). Οι περισσότερες πόλεις παρουσίαζαν ρυθμούς ανάπτυξης μεγαλύτερους του 4%, μεταξύ των οποίων η Bogota (7,2%), το Caracas (6,6%), το Sao Paolo (5,3%), η Lima (5%) και η πόλη του Μεξικό (5%). Σταδιακά όμως ο ρυθμός αστικοποίησης επιβραδύνθηκε και σ' αυτό συνέβαλε η κρίση που προκλήθηκε λόγω χρέους. Οι υποβαθμισμένες συνθήκες ζωής στις μεγάλες πόλεις και η ανεργία, συνέβαλε στη μεγαλύτερη ανάπτυξη των μικρότερων πόλεων συγκριτικά με τις μεγαλουπόλεις.

Η οικονομική κρίση της Λατινικής Αμερικής, τη δεκαετία του '90 δεν ήταν πλέον στην πιο άσχημη περίοδο και οι μεγαλουπόλεις άρχισαν να αναπτύσσονται ξανά. Λόγω της αλλαγής των δεδομένων, ο ρυθμός αστικοποίησης των αστικών πόλεων δεν ξεπερνούσε το 2%, εκτός από τη Lima (2,6%) και τη Bogota (2,5%). Πλέον επικρατούσε ο παγκόσμιος ανταγωνισμός οπότε οι πόλεις ανάλογα με την απόδοση και την παραγωγικότητά τους είτε θα επιβίωναν είτε θα απαξιωνόνταν. Η εξωτερική μετανάστευση σε συνδυασμό με τη φτώχεια είτε ορισμένοι από τους λόγους μείωσης της αστικής μεγέθυνσης, πολλοί λατινοαμερικάνοι μετανάστευαν στις Η.Π.Α.. Σημαντικό πρόβλημα για την ανάπτυξη της Λατινικής Αμερικής ήταν η έλλειψη οικονομικής σταθερότητας.

Η Λατινική Αμερική είναι η πιο αστικοποιημένη περιοχή του αναπτυσσόμενου κόσμου. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '30, η Λατινική Αμερική είχε περίπου 100.000.000 κατοίκους. Σήμερα, ο πληθυσμός της περιοχής ανέρχεται σε 519.000.000 κατοίκους, το 75% κατοικεί σε πόλεις. Τέτοια ποσοστά αστικοποίησης παρατηρούνται κυρίως σε αναπτυγμένες χώρες. Οι αστικές συγκεντρώσεις του Buenos Aires, του Sao Paolo, του Rio Di Janeiro της πόλης του Μεξικού και της Lima κατατάσσονται στις 30 πολυπληθέστερες πόλεις στον κόσμο. (UN HABITAT, 2006; Ραμπαβίλα, 2006)

Το μοντέλο αστικοποίησης στη Λατινική Αμερική, με μοναδική εξαίρεση τη Βραζιλία, ακολουθεί το πρότυπο πρωτεύουσας πόλης. Η μητροπολιτική περιοχή της Lima 7.400.000 κατοίκους, το 30% του πληθυσμού του Περού. Η δεύτερη σε πληθυσμό Arequipa με 700.000 κατοίκους. Τα τελευταία χρόνια όμως παρατηρείται η ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων πόλεων μεσαίου μεγέθους (εξαιτίας της παγκόσμιας οικονομίας). Στη περιοχή βρίσκονται 51 πόλεις, με περισσότερους από ένα εκατομμύριο κατοίκους, περιορίζοντας τη μεγέθυνση των μεγαλουπόλεων. Οι μικρές πόλεις έχουν βασικές ελλείψεις σε αστικές υπηρεσίες και δεν παρουσιάζουν οικονομική διαφοροποίηση παρά τη μεγέθυνση τους. Επιπλέον, δεν έχουν αποκτήσει επαρκή πολιτική ισχύ και υπηρεσίες διακυβέρνησης.

Η ανισότητα τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο είναι έντονη. Η φτώχεια συγκεντρώνεται στις αστικές περιοχές, οι φτωχοί κάτοικοι των αστικών περιοχών ζουν σε υποβαθμισμένες αυθαίρετες κατοικίες και απομακρυσμένοι από τις αστικές υπηρεσίες. Τα βασικά προβλήματα των κατοίκων των αστικών κέντρων είναι: ανασφάλεια στέγης, ανεπαρκή πρόσβαση σε φθηνά μέσα μεταφοράς, περιβαλλοντική υποβάθμιση, εγκληματικότητα και τον κοινωνικό και χωρικό διαχωρισμό.

Η φτώχεια στην Λατινική Αμερική είναι αποτέλεσμα της κοινωνικής θέσης και σχετίζεται με την ηλικία, την εθνικότητα και το φύλο. Το 1996, το μισό από το σύνολο των κατοικιών ήταν ανεπαρκείς ποιοτικά ή ποσοτικά. Οι κατοικίες (κατασκευή από τους ίδιους τους κατοίκους) στις περισσότερες των περιπτώσεων δε συνδέονται με δίκτυα υποδομών καθώς και δεν έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες εκπαίδευσης και υγείας. Η υψηλή ανεργία και οι παράνομες δραστηριότητες είναι τα βασικά οικονομικά χαρακτηριστικά της Λατινικής Αμερικής, αποτέλεσμα των παραπάνω είναι η αυξημένη εγκληματικότητα (UN HABITAT, 2006 και Ραμπαβίλα, 2006).

2.3.2 Αστικοποίηση στην Αφρική

Μέχρι το 1991, το ποσοστό της αστικοποίησης στην Αφρική ήταν 31%. Η υποσαχάρια Αφρική αποτελεί τη λιγότερο αστικοποιημένη περιφέρεια του πλανήτη, αν και παρατηρείται μεγάλη διαφοροποίηση μεταξύ των αφρικανικών κρατών. Σύμφωνα με στοιχεία του Αναπτυξιακού Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών (UNDP) η πλειοψηφία των αφρικανικών κρατών παρουσιάζει ποσοστά αστικοποίησης 20-39%. Μόνο 6 αφρικανικά κράτη παρουσιάζουν ποσοστά αστικοποίησης μεγαλύτερα του 50%: το Ντζιμπουτί (81%), η Λιβύη (70%), η Νότια Αφρική (58%), η Τυνησία (54%), η Αλγερία (52%) και η Ζάμπια (50%). Τα λιγότερα αστικοποιημένα κράτη της ηπείρου είναι το Μαλάουι (12%), η Μπουρκίνα Φάσο (9%), η Ρουάντα (8%) και το Μπορούντι (6%). Το πρότυπο της αστικοποίησης διαφοροποιείται ανάμεσα στη Δυτική και την Ανατολική Αφρική.

Σε πολλές δυτικοαφρικανικές χώρες υπάρχουν πολύ λίγες πόλεις που έπονται πληθυσμιακά της πρωτεύουσας με αποτέλεσμα ο αστικός πληθυσμός να συγκεντρώνονται σε ελάχιστες πόλεις. Η Ανατολική Αφρική παρουσιάζει μεγαλύτερη ισορροπία ως προς την χωρική κατανομή του πληθυσμού, αφού υπάρχουν δεύτερες και τρίτες πληθυσμιακά πόλεις. Ο πιο σημαντικός παράγοντας αστικοποίησης της Δυτικής και της Ανατολικής Αφρικής είναι η εσωτερική μετανάστευση από τις αγροτικές προς τις αστικές περιοχές ενώ στη Νότια Αφρική είναι η φυσική αύξηση του πληθυσμού.

Η αφρικανική ήπειρος παρουσιάζει ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς αστικοποίησης. Πρόκειται ίσως για τους μεγαλύτερους ρυθμούς αστικοποίησης τα τελευταία 30 χρόνια, το

γεγονός το οποίο ταυτίζεται με την χρονική περίοδο αποαποικιοποίησης της Αφρικής και της άρσης των αποικιακών περιορισμών για κινητικότητα μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών και εσωτερική μετανάστευση.

Στην περίπτωση της υποσαχάριας Αφρικής ο ρυθμός αύξησης της αστικοποίησης ανέρχεται σε 5-6 %, σε σύγκριση με το 3-4 % ετήσιας αύξησης του εθνικού πληθυσμού, ενώ ορισμένες πόλεις παρουσιάζουν ρυθμούς αύξησης 9-11% του πληθυσμού (κυρίως είναι μεγαλουπόλεις). Παραδείγματα υψηλού ρυθμού αστικοποίησης αποτελούν η Μποτσουάνα (13%), η Σουαζιλάνδη (10,5%) και η Τανζανία (10,3%), ενώ το Λεσότο, η Λιβύη, η Μαυριτανία και η Μοζαμβίκη σημείωσαν ετήσιους ρυθμούς αστικοποίησης 8-10%. Ορισμένες από αυτές συνεχίζουν να συγκαταλέγονται στις φτωχότερες χώρες της Αφρικής, ενώ η Σουαζιλάνδη παρουσιάζει βελτίωση της οικονομίας και των κοινωνικών συνθηκών. Επίσης η Λιβύη και η Μποτσουάνα, είχαν παρόμοια κατεύθυνση με τη Σουαζιλάνδη, επωφελούμενες κυρίως από την εκμετάλλευση πετρελαίου και διαμαντιών.

Η Αφρική έχει 2 μεγαπόλεις το Ευρύτερο Κάιρο και τη Μητροπολιτική Περιοχή Pretoria- Vivattershrand - Veneering με κέντρο Johannesburg. Ακολουθούν ιεραρχικά από πληθυσμιακή άποψη (με 2-8.000.000 κατοίκους) το Lagos, η Kinshasa, το Αλγέρι, το ευρύτερο Durban, η Αλεξάνδρεια, η Τρίπολη, η Casablanka, το ευρύτερο Caoe Town, το Kano, το Hartoum, η Adidjan και το Ibadan. Οι μεγαλύτερες πόλεις της Αφρικανικής Ηπείρου, αποτελούν χώρους συγκέντρωσης πολιτικής και οικονομικής δύναμης,, πολύπλοκες οικονομικές και φυσικές δομές με ιδιαίτερα μεγάλες απαιτήσεις στα πλαίσια του αστικού σχεδιασμού και προγραμματισμού.

Η έλλειψη αστικών υποδομών και η ανεργία είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που συνοδεύουν τη μεγέθυνση αυτών των πόλεων. Οι μισοί περίπου κάτοικοι των αστικών περιοχών δεν έχουν άμεση πρόσβαση σε υποδομές ύδρευσης, αποχέτευσης και ηλεκτροδότησης. Στις μικρές πόλεις και για τους φτωχούς κατοίκους οι συνθήκες διαβίωσης είναι περισσότερο δύσκολες.(UN HABITAT,2006; Ραμπαβίλα , 2006)

2.3.3 Αστικοποίηση στην Ασία

Σύμφωνα με την αναφορά του UN - HABITAT “World Urbanization Prospects”, το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα υπήρξε για την Ασία μια περίοδος ταχύτατης ανάπτυξης και αστικοποίησης αφού περισσότεροι από ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι έχουν μεταναστεύσει από αγροτικές σε αστικές περιοχές, διπλασιάζοντας το ποσοστό του αστικού πληθυσμού από 17% σε 36%. Στην Ασία η διαδικασία αστικοποίησης θα συνεχιστεί, αφού αναμένεται τα επόμενα χρόνια να αντιμετωπίσει ακόμη μεγαλύτερες αστικές προκλήσεις. Οι εκτιμήσεις των

Ηνωμένων Εθνών για την Ασία, είναι ότι ο αστικός πληθυσμός το 2025 θα αντιστοιχεί στο 60 % του συνολικού πληθυσμού (Ραμπαβίλα, 2006; UNITED NATIONS, 1995).

Η αστικοποίηση της Ασίας πραγματοποιήθηκε με ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς, γεγονός που οφείλεται στην ταχύτατη αλλαγή ορισμένων χωρών (π.χ. ο ρυθμός ανάπτυξης της Νότιας Κορέας για τις περιόδους 1960-1980 και 1965-1970 ήταν μεγαλύτερος του 3% και ίσος με 4,6% αντίστοιχα). Στην Ασία εμφανίστηκαν λόγω της αστικοποίησης μεγάλες αστικές συγκεντρώσεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην ασιατική ήπειρο βρίσκονται ορισμένες από τις μεγαλύτερες πόλεις ολόκληρου του κόσμου, με πληθυσμό η καθεμία από αυτές πάνω από 10.000.000 κατοίκους.

Η οικονομία της Ασίας σχετίζεται άμεσα με την αστικοποίησή της. Η θεωρία «της ιπτάμενης χήνας» είναι η εξήγηση των μοντέλων ανάπτυξης της Ασίας, που αποτυπώθηκε στις μεγάλες πόλεις. Σύμφωνα με αυτή η ραγδαία εκβιομηχάνιση των περιοχών οφείλεται στη συσχέτιση των εμπορικών σχέσεων και του κύκλου ζωής των προϊόντων με τις ξένες άμεσες επενδύσεις (στη νότια και νοτιοανατολική Ασία πραγματοποιήθηκε ραγδαία ανάπτυξη της βιομηχανικής ζώνης με υψηλή προσβασιμότητα σε δευτερογενείς οικονομικές δραστηριότητες και στην ανάπτυξη). Βασική παραδοχή αποτελεί ότι η Ιαπωνία, υπήρξε η πρώτη «ιπτάμενη χήνα» ανάπτυξης, μέσω της οποίας διαχύθηκαν ξένες άμεσες επενδύσεις σε γειτονικές χώρες με χαμηλό εργατικό κόστος, συνδέοντας την ανάπτυξη με την ανάδυση, ωρίμανση και παρακμή ορισμένων τομέων τη βιομηχανικής παραγωγής. Οι «χώρες- χήνες» που ακολούθησαν κατά ρεύματα ήταν:

- Τις δεκαετίες του '60 και του '70, οι 4 χώρες της νοτιοανατολικής Ασίας: Σιγκαπούρη, Χονγκ Κονγκ, Νότια Κορέα και Ταϊβάν, που είναι οι νέες Βιομηχανικές Οικονομίες της Ασίας
- Τις δεκαετίες του '80 και του '90, 4 από τις χώρες της Ένωσης Χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας (ASEAN: Association of Southeast Asian Nations): Μαλαισία, Ταϊλάνδη, Ινδονησία και Φιλιππίνες,
- Τη δεκαετία του '90, οι σοσιαλιστικές χώρες υπό μετάβαση: Βιετνάμ, Κίνα.

Στο επίκεντρο των παραπάνω αλλαγών βρίσκονται οι ασιατικές χώρες, οι οποίες υφίστανται σημαντικές εσωτερικές αλλαγές(σε έργα υποδομής, διαφοροποίηση περιοχών κατοικίας, εμπορίου και βιομηχανίας) στα πλαίσια της διαδικασίας σχηματισμού παγκοσμιούπολεων και της χωρικής συγκέντρωσης του παγκόσμιο κεφαλαίου. Οι εσωτερικές αυτές αλλαγές αναδιαμορφώνουν τον αστικό ιστό και με αυτόν τον τρόπο εξυπηρετείται ο λειτουργικός ρόλος της πόλης σε περιφερειακό και παγκόσμιο οικονομικό σύστημα (UN HABITAT,2006 ;Ραμπαβίλα , 2006).

2.3.4 Γενικά συμπεράσματα για την αστικοποίηση στον Αναπτυσσόμενο κόσμο

Στον αναπτυσσόμενο κόσμο δεν υπάρχει μια συγκεκριμένη διαδικασία που ακολουθείται για την ανάπτυξη των αστικών περιοχών, δεν υπάρχει πρότυπο ταξινόμησής τους. Κοινό στοιχείο όλων των χωρών είναι ότι διαχωρίζεται ο χώρος σε αγροτικό και αστικό. Ο ορισμός αστικός διαφέρει μεταξύ των χωρών, αλλά και μεταξύ διαφορετικών χρονικών περιόδων στην ίδια χώρα.

Οι αστικές κοινότητες ορίζονται με βάση το μέγεθος του πληθυσμού, την πυκνότητα του πληθυσμού, τα διοικητικά ή πολιτικά όρια ή οικονομικές λειτουργίες. Ορισμένες χώρες ορίζουν τον αστικό πληθυσμό του ως προς τον αριθμό των ανθρώπων που κατοικούν εντός συγκεκριμένων διοικητικών ορίων, ενώ άλλες ταξινομούν τον αστικό πληθυσμό έχοντας ως βάση είτε το μέγεθος του πληθυσμού είτε την πυκνότητά του. Ο ορισμός αστικός επηρεάζει το συνολικό ποσοστό του πληθυσμού που καταγράφεται ως αστικός (στην Αργεντινή οι οικισμοί με πληθυσμό πάνω από 2.000 κατοίκους θεωρούνται αστικοί ενώ στο Μπενίν οι οικισμοί με πληθυσμό πάνω τους 10.000 κατοίκους). Διαφοροποιήσεις παρατηρούνται και ως προς τον προσδιορισμό των ορίων μιας αστικής περιοχής. Ο ΟΗΕ αναγνωρίζει ως αστικούς τους οικισμούς με πληθυσμό άνω των 20.000 κατοίκων, ως πόλεις τους οικισμούς με πληθυσμό άνω των 100.000 κατοίκων και ως μεγάλες πόλεις τους οικισμούς με πληθυσμό άνω των 5.000.000 κατοίκων. Η κάθε χώρα έχει τους δικούς της ορισμούς για την ταξινόμηση των οικισμών, που ανταποκρίνονται στις τοπικές ιστορικές, πολιτισμικές και πολιτικές παραμέτρους (Ραμπαβίλα, 2006).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1 Η πρώτη αστικοποίηση στην ηπειρωτική Ελλάδα

Η Πρώιμη Εποχή του χαλκού, που ήταν η ομαλή μετάβαση από την Εποχή του Λίθου, ήταν μια περίοδος γρήγορης ανάπτυξης του «αιγιακού πολιτισμού». Με σημαντικές αλλαγές σε οικονομικό, πολιτιστικό και κοινωνικό χαρακτήρα. Η πρώτη εποχή του χαλκού σύμφωνα με την Κόνσολα (2004) διακρίνεται σε 3 φάσεις:

- Πρωτοελλαδική I: η οποία χαρακτηρίζεται από αργούς ρυθμούς εξέλιξης
- Πρωτοελλαδική II: στην συγκεκριμένη περίοδο αναδύθηκαν τα πρώτα (έστω σε στοιχειώδη μορφή) αστικά κέντρα
- Πρωτοελλαδική III: κάμψη εξέλιξης συγκριτικά με την προηγούμενη φάση, όπου ήταν η περίοδος της μεγάλης ακμής

Η Πρωτοελλαδική II είναι η μεγαλύτερη σε διάρκεια και η πιο σημαντική, για τον λόγο αυτό επιλέγεται για έρευνα. Για την κατάταξη των χαρακτηριστικών της αστικοποίησης στην αρχαιότητα υπήρχαν πολλές απόψεις, μία εξ αυτών είναι η κατηγοριοποίησή τους σε 2 φάσεις με κύριο άξονα αναφοράς το χώρο:

α) η πρώτη κατηγορία αφορά τα δομικά χαρακτηριστικά, που διαμορφώνουν το χώρο και παρουσιάζουν την οικονομική και κοινωνική οργάνωση της περιοχής. Τα σημαντικότερα από τα δομικά χαρακτηριστικά είναι: τα συστήματα της γεωργικής παραγωγής, η εξειδίκευση της εργασίας, η διεύρυνση των εμπορικών συναλλαγών, η ύπαρξη κεντρικής εξουσίας και η κοινωνική διαστρωμάτωση.

β) Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τα «εξωτερικά» ή «παράγωγα», που σχετίζονται με την πολεοδομική και αρχιτεκτονική μορφή του οικισμού και αποτυπώνονται άμεσα στο χώρο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μεγάλη έκταση με μεγάλη πυκνότητα δόμησης. Καθοριστικός είναι ο Πολεοδομικός σχεδιασμός για την αστικοποίηση, όπως τα δημόσια έργα, το υψηλό επίπεδο αρχιτεκτονικής κ.α. (Κόνσολα, 2004).

Η εξέταση των δεδομένων της Δεύτερης φάσης της Εποχής του Χαλκού, γίνεται σε τρία επίπεδα ανάλυσης που συνδέονται και αλληλοεξαρτώνται:

1) Το Μακροεπίπεδο ή διακοινοτικό, που σχετίζεται με τη θέση, την κατανομή στο χώρο των οικισμών αλλά και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Ο αριθμός των οικισμών αυξήθηκε σε συνδυασμό με τη δημογραφική αύξηση. Παραθαλάσσιες αλλά και μεσόγειες περιοχές ήταν οι πιο ελκυστικοί τόποι εγκατάστασης, χωρίς όμως να υπάρχει πάντα ομοιομορφία χωροκατανομής των οικισμών. Ο κύριος λόγος εγκατάστασης στις συγκεκριμένες περιοχές είναι οι πλουτοπαραγωγικοί πόροι και η πρόσβαση σε εύφορα εδάφη. Στην περίπτωση των παραθαλάσσιων οικισμών, η επιλογή τους επηρεάστηκε από την ανάπτυξη θαλάσσιων μεταφορών λόγω της προόδου της ναυπηγικής τεχνολογίας. Οι περισσότεροι μεγάλοι σε έκταση οικισμοί φαίνεται πως αποτελούν σημαντικά κέντρα για την περιφέρεια. Ακόμη εμφανίζονται ομάδες μικρών ή μέτριων οικισμών, που ελέγχουν πεδιάδες, λίμνες ή παραθαλάσσιες περιοχές. χωρίς όμως να υπάρχει ένας ισχυρό πόλος- κέντρο.

2) Το Μεσοεπίπεδο ή πολεοδομικό, που αφορά την οργάνωση και τη χρήση του χώρου μέσα στον οικισμό.

Οι περισσότεροι οικισμοί είναι πολύ μικροί, από 10 έως 30 στρέμματα, και λίγοι είναι αρκετά μεγάλοι για την εποχή, πάνω από 200 μέτρα (Εύτρηση 80 στρέμματα, Θήβα 200 στρέμματα, Μάνικα 800 στρέμματα). Σε ορισμένους οικισμούς υπήρχαν τμήματα περιβόλων, μικρού ή μεγάλου πάχους, που πιθανότατα ήταν αμυντικοί.

Οι οικισμοί στο εσωτερικό τους δεν είχαν συγκεκριμένη διάταξη, στενοί δρόμοι χωρίζουν τα οικοδομήματα σε νησίδες χωρίς κανονικό σχήμα και κατά κύριο λόγο με πυκνή δόμηση. Φαίνεται να τηρούνται στοιχειώδεις κανόνες οργάνωσης του χώρου, με κοινό άξονα προσανατολισμού των κτιρίων, η διευθέτηση των κτιρίων σε οικοδομικά τετράγωνα και οι επεμβάσεις σε εκτεταμένες ισοπεδώσεις για διαμόρφωση της διαθέσιμης έκτασης. Η ανάπτυξη των οικισμών δε μοιάζει άναρχη, αλλά δεν μπορεί να τεκμηριωθεί η ύπαρξη προκαθορισμένου σχεδίου. (Κόνσολα, 2004)

3) Το Μικροεπίπεδο, που αναφέρεται στις αρχιτεκτονικές κατασκευές και λειτουργίες τους.

Το επίπεδο κατασκευής των οικισμών παρουσιάζεται αρκετά εξελιγμένο. Το μέγεθος των κτισμάτων είναι αρκετά μεγάλο για τα δεδομένα της εποχής αφού ο μέσος όρος έκτασης ήταν 30 έως 50 τ.μ. και αποτελούνταν από 2 ή 3 δωμάτια, στα παραπάνω κτίσματα δεν περιλαμβάνονται τα κτίρια ειδικών λειτουργιών. Σε μερικούς οικισμούς (π.χ. Θήβα), υπήρχε διαφοροποίηση μεταξύ των κτιρίων, όσον αφορά το σχεδιασμό, τις διαστάσεις και την

οικοδομική τεχνική. Οι διαφοροποιήσεις υποδηλώνουν ίσως την ύπαρξη κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Τα κτίρια ειδικών λειτουργιών εξυπηρετούσαν λειτουργίες, πού αφορούσαν τη διοικητική και οικονομική οργάνωση των οικισμών και τις θρησκευτικές δραστηριότητες των κατοίκων. Τα συγκεκριμένα κτίρια ήταν οικοδομήματα μεγάλων διαστάσεων, διώροφα και κατασκευασμένα με εξαιρετική επιμέλεια και αποτελούσαν την έδρα ενός ατόμου ή μιας ομάδας με κύρος και ιδιαίτερη ισχύ. Ήταν σχεδιασμένα με έναν σύνθετο πρότυπο, όπου απαιτούσε για την εκτέλεσή του εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό.

Προκύπτει λοιπόν ότι οι οικισμοί βρίσκονται σε ένα πρώιμο στάδιο αστικοποίησης χωρίς να υπάρχουν σταθερά πρότυπα. Στη φάση αυτή είχαν εμφανιστεί τα πρώτα σημάδια νεωτερισμών, όπως η εξειδίκευση της εργασίας, η ανάπτυξη της τεχνολογίας, η θεσμοποίηση της κεντρικής εξουσίας και η κοινωνική διαστρωμάτωση, τα οποία όμως δεν εξελίχθηκαν στην εποχή αυτή (Κόνσολα, 2004).

3.2 Η εξέλιξη της χωρικής διάρθρωσης στη μεταπολεμική περίοδο

Η χωρική διάρθρωση πληθυσμού και δραστηριοτήτων, όπως διαμορφώθηκε στην Ελλάδα από την απελευθέρωση από τους Τούρκους μέχρι σήμερα χαρακτηρίζεται από πόλωση στην Πρωτεύουσα, καθώς και κατά μήκος ενός άξονα που περνάει από την Πρωτεύουσα και ακολουθεί τον κύριο συγκοινωνιακό άξονα της χώρας, δυτικά μέχρι την Πάτρα και βόρεια μέσω Θεσσαλονίκης μέχρι την Καβάλα.

Η διάρθρωση αυτή είναι εντελώς αντίστροφη αυτής της περιόδου της Τουρκοκρατίας, όπου η Αθήνα ήταν ένα χωριό 3.000 κατοίκων, το λιμάνι του Πειραιά δεν ήταν σημαντικό και υπήρχαν σημαντικά εμπορικά, βιοτεχνικά, ναυτιλιακά κέντρα και κέντρα παραδοσιακών καλλιιεργειών στα Επτάνησα, στη Μακεδονία, στη Θράκη, στα νησιά του Αιγαίου, στην Κρήτη καθώς και στις ορεινές περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας. Επί Τουρκοκρατίας υπήρχαν στα διάφορα «κομμάτια» της ελληνικής επικράτειας πολλές γεωγραφικές ενότητες, που χαρακτηρίζονταν από γεωφυσική και πολιτιστική δραστηριότητα, οικονομική και κοινωνική αυτοτέλεια και διεθνή, σε ορισμένες περιπτώσεις, ακτινοβολία (Κατοχιανού κ.α., 1989). Η χωρική διάρθρωση βρίσκεται σε στενή σχέση με τις διοικητικές, οικονομικές και κοινωνικές δομές που χαρακτήριζαν τις διάφορες περιόδους εξέλιξης του ελληνικού χώρου.

Στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας πολλές περιοχές βρίσκονταν κάτω από το ιδιότυπο καθεστώς διοικητικού και οικονομικού ελέγχου από τις δυνάμεις κατοχής, που εναλλάσσονταν συχνά (Φράγκοι, Οθωμανοί κ.λπ.). Η έλλειψη ενιαίου κεντρικού συστήματος ελέγχου, που να πηγάζει από ένα κέντρο εξουσίας στον ελληνικό χώρο, και η περιορισμένη δυνατότητα επικοινωνίας δημιούργησαν και διατήρησαν συνθήκες ύπαρξης πολλών και διαφορετικών ανθρωπογεωγραφικών ενοτήτων.

Μετά τη σύσταση του Ελληνικού Κράτους επικράτησε ένα ισχυρά συγκεντρωτικό διοικητικό, οικονομικό και κοινωνικό σύστημα, εστιασμένο στην έδρα της εξουσίας, που ήταν η Αθήνα από το 1834. Το σύστημα άλλαξε την παλιά χωρική διάρθρωση και ο δυναμισμός μετατοπίστηκε από την περίμετρο προς το κέντρο. Διαδοχικά, η αναπτυξιακή δράση επεκτάθηκε ακτινωτά από το κέντρο προς τα έξω, έτσι που η απόσταση μιας περιοχής από το κέντρο προσδιόρισε σημαντικά το γενικό επίπεδο ανάπτυξής της (Κατοχιανού κ.α., 1989).

3.2 Εξέλιξη της αστικοποίησης τη χρονική περίοδο 1889-1981

Οι περιοχές της Ελλάδας απελευθερώθηκαν σε διαφορετικές χρονολογίες, στο Χάρτη 1 φαίνονται τα όρια τους και οι χρονολογίες απελευθέρωσης και προσθήκης στην ελληνική επικράτεια (όπως πραγματοποιήθηκε από τη σύσταση του Ελληνικού κράτους το 1832). Για κάθε χρονική περίοδο οι λόγοι προσάρτησης νέων περιοχών ήταν διαφορετικοί (Κατοχιανού κ.α., 1989).

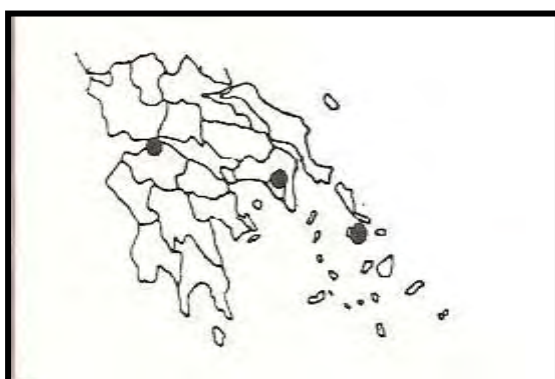
ΧΑΡΤΗΣ 1

Όρια και χρονολογίες βαθμιαίας απελευθέρωσης ελληνικών εδαφών

Πηγή: Κατοχιανού κ.α., 1989

Η επιλογή της Αθήνα το 1834 ως Πρωτεύουσα του Ελληνικού κράτους αποτελεί το σημείο εκκίνησης για τη δημιουργία στον ελληνικό χώρο ενός δικτύου αστικών κέντρων, με επικεφαλής την Πρωτεύουσα, που διαχρονικά εξελίχτηκε γρήγορα σε κυρίαρχο αστικό πόλο

έλιξης όλο και μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού, καθώς και της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής, διοικητικής και διαχειριστικής δραστηριότητας της χώρας (Κατοχιανού κ.α., 1989). Στους Χάρτες 2,3,4 και 5 παρουσιάζεται για τις χρονιές 1848, 1889, 1940 και 1981 αντίστοιχα η διαμόρφωση του ελληνικού χώρου σύμφωνα με τις προσαρτήσεις εδαφών. Επιπλέον απεικονίζονται τα σημαντικά αστικά κέντρα (οι πόλεις που έχουν πληθυσμό μεγαλύτερο από το μέσο πληθυσμό, ανεξάρτητα από την Πρωτεύουσα) σε κάθε χρονική αναφορά.

1848* Συνολικός πληθυσμός (Σ.Π.): 987 χιλ.
Αστικός πληθυσμός (Α.Π.): 100 χιλ. 10% Σ.Π.
Πληθυσμός Αθήνας: 32 χιλ. 3,2% Σ.Π. 32% Α.Π.
6 αστικά κέντρα (οικισμοί μεγέθους 10 χιλ.)
3 σημαντικά αστικά κέντρα (μεγέθους 14 χιλ.*)

ΧΑΡΤΗΣ 2

Η διαμόρφωση του ελληνικού χώρου σύμφωνα με τις προσαρτήσεις εδαφών το 1848

Πηγή: Κατοχιανού κ.α., 1989

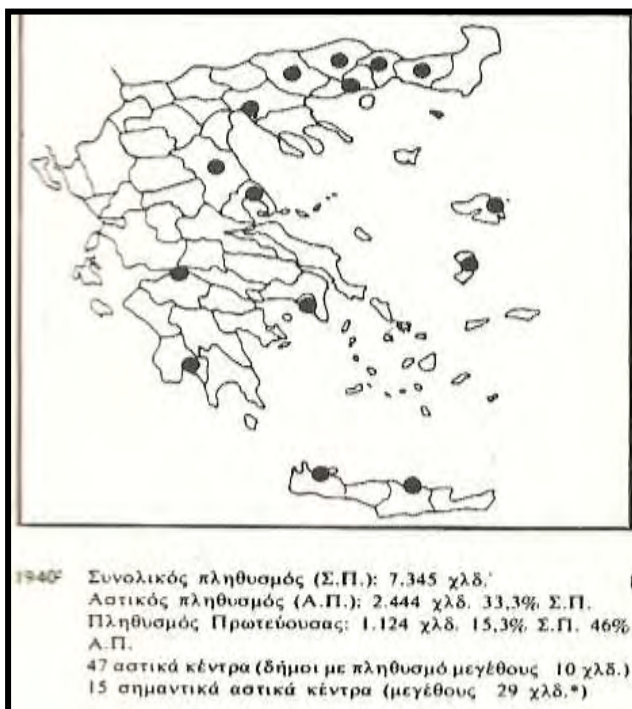

1889* Συνολικός πληθυσμός (Σ.Π.): 2.187 χιλ.
Αστικός πληθυσμός (Α.Π.): 337 χιλ. 15,4% Σ.Π.
Πληθυσμός Αθήνας και Πειραιά: 149 χιλ. 6,8% Σ.Π. 44% Α.Π.
13 αστικά κέντρα (οικισμοί μεγέθους 10 χιλ.)
6 σημαντικά αστικά κέντρα (μεγέθους 16 χιλ.*)

ΧΑΡΤΗΣ 3

Η διαμόρφωση του ελληνικού χώρου σύμφωνα με τις προσαρτήσεις εδαφών το 1889

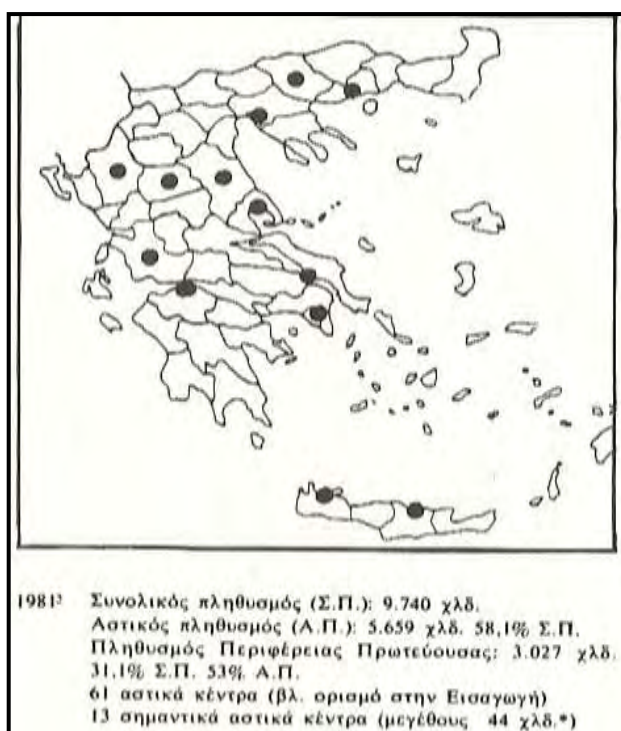
Πηγή: Κατοχιανού κ.α., 1989

ΧΑΡΤΗΣ 4

Η διαμόρφωση του ελληνικού χώρου σύμφωνα με τις προσαρτήσεις εδαφών το 1940

Πηγή: Κατοχιανού κ.α., 1989

ΧΑΡΤΗΣ 5

Η διαμόρφωση του ελληνικού χώρου σύμφωνα με τις προσαρτήσεις εδαφών το 1981

Πηγή: Κατοχιανού κ.α., 1989

Το 1848 ο ελληνικός χώρος (Χάρτης 2) έχει ακόμη εδάφη από την πρώτη επικράτεια με ποσοστό αστικοποίησης (το ποσοστό του αστικού πληθυσμού μιας περιοχής επί του συνολικού πληθυσμού της) 10%. Το δίκτυο αστικών κέντρων της συγκεκριμένης χρονικής αναφοράς είναι η Αθήνα, η Ερμούπολη (σημαντικό λιμάνι διαμετακομιστικού εμπορίου και το πρώτο βιομηχανικό κέντρο της πόλης) και ο Πειραιάς (ακόμη δεν αποτελεί σημαντικό λιμάνι). Στην Πρωτεύουσα περιλαμβάνεται μόνο ο Δήμος Αθηναίων.

Στην περίοδο μέχρι το 1848 δεν υπάρχει ακόμη στον ελληνικό χώρο σημαντικό χερσαίο συγκοινωνιακό δίκτυο, ούτε άλλη θεσμική και οργανωτική και θεσμική βάση για χωρικές αναδιαρθρώσεις. Σημαντική είναι μετά την απελευθέρωση η συμβολή των λιμανιών στην αστικοποίηση, αφού τα σημαντικότερα κέντρα της εποχής είναι εμπορικά λιμάνια.

Στην επόμενη χρονική περίοδο μέχρι το 1889, γίνονται οι πρώτες χωρικές αναδιαρθρώσεις (Χάρτης 3). Στον Ελληνικό χώρο το 1864 προσαρτώνται τα Ιόνια Νησιά (που είναι ήδη αστικοποιημένα) και το 1881 η Θεσσαλία (αγροτική και μη αστικοποιημένη περιοχή). Το λιμάνι του Πειραιά πλέον είναι το σημαντικότερο λιμάνι της χώρας και αποτελεί ο Πειραιάς το κύριο βιομηχανικό κέντρο της χώρας. Το 1889 στην Πρωτεύουσα έχει περιληφθεί ο Πειραιάς, που πλέον έχει πενταπλάσιο πληθυσμό από ότι είχε το 1848, δηλαδή 35.000 κατοίκους.

Πέντε είναι τα σημαντικά αστικά κέντρα της εποχής, τα οποία κατά σειρά μεγέθους είναι η Πάτρα, η Κέρκυρα, η Ερμούπολη, η Ζάκυνθος και το Αίγιο. Τα Ιόνια Νησιά συμβάλλουν στην αστικοποίηση, αφού η Κέρκυρα και η Ζάκυνθος που ανήκουν σε αυτά είναι δύο από τα πιο σημαντικά κέντρα της εποχής. Αντίθετα, η Θεσσαλία, η Στερεά Ελλάδα (εκτός της Πρωτεύουσας) και η Πελοπόννησος (εκτός από την Πάτρα και το Αίγιο) δεν έχουν αστικά κέντρα.

Στην περίοδο μέχρι το 1940, η αύξηση της αστικοποίησης (Χάρτης 4) είναι αποτέλεσμα: της μεγάλης επέκτασης της συγκοινωνιακής υποδομής στις παράκτιες περιοχές της χώρας, της εισροής κεφαλαίων από δάνεια ή από έλληνες της διασποράς, της σημαντικής εδαφικής προσαύξησης της επικράτειας με νέες προσαρτήσεις και της εισροής 1.200.000 προσφύγων από τη Μικρά Ασία (που εγκαταστάθηκαν κυρίως σε αστικές περιοχές). Το 1940, το μήκος των οδικών συνδέσεων είναι δεκαπλάσιο από εκείνο του 1889 και υπάρχουν σιδηροδρομικές συνδέσεις της Αθήνας με την Πελοπόννησο και μέχρι τα σύνορα της Βόρειας Ελλάδας. Επιπλέον, έχει δημιουργηθεί πυκνό ατμοπλοϊκό δίκτυο κυρίως στα λιμάνια του Πειραιά και της Πάτρας, με διεθνείς και υπερατλαντικές συνδέσεις.

Εντύπωση προκαλεί για την περίοδο 1889-1940 η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού της Πρωτεύουσας (επταπλασιάστηκε) ενώ δεν έχει μεγαλώσει το ποσοστό του πληθυσμού της

στο συνολικό πληθυσμό της χώρας. Η εξήγηση του παραπάνω έγκειται στο γεγονός της μεγάλης αύξησης του συνολικού πληθυσμού μετά του 1900, με την προσάρτηση μεγάλων περιοχών (Μακεδονίας, Θράκης, Ηπείρου, Κρήτης και Νησιών Αιγαίου). ο αστικός πληθυσμός αποτελεί το 33% του συνολικού. Το μέσο μέγεθος αστικού κέντρου (χωρίς την Πρωτεύουσα) είναι 29.000 κάτοικοι, και 15 αστικά κέντρα έχουν πληθυσμό μεγαλύτερο του μέσου (δεν περιλαμβάνονται τα Νησιά του Ιονίου και η Ερμούπολη) (Κατοχιανού κ.α., 1989).

Στην περίοδο 1940-1981 (Χάρτης 5) έχουν γίνει σημαντικές αλλαγές λόγω του Β' Παγκόσμιου Πολέμου και την προσάρτηση των Δωδεκανήσων (1948), με έντονη κινητικότητα του πληθυσμού (εσωτερική, εξωτερική μετανάστευση και παλιννόστηση). Ο πληθυσμός της Πρωτεύουσας έχει τριπλασιαστεί συγκριτικά με το 1940 και αποτελεί το ένα τρίτο του συνολικού πληθυσμού και πάνω από το μισό του αστικού. Εμφανής σε αυτήν την περίοδο είναι η κυριαρχία της Πρωτεύουσας, στις άλλες αστικές περιοχές της χώρας. Το 58% του πληθυσμού το 1981 κατοικεί σε αστικές περιοχές, το μέσο μέγεθος αστικού κέντρου(χωρίς την Πρωτεύουσα) είναι 44.000 κάτοικοι. Υπάρχουν 13 κέντρα, με πληθυσμό μεγαλύτερο από το μέσο μέγεθος, στην ηπειρωτική Ελλάδα(Κεντρική Ελλάδα, Μακεδονία, Στερεά, Ήπειρος, Πελοπόννησος) και στην Κρήτη. Η Θράκη, τα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου δεν έχουν πια σημαντικά κέντρα (Κατοχιανού κ.α., 1989).

3.2.1 Χαρακτηριστικά της αστικοποίησης της μεταπολεμικής περιόδου

Η αστικοποίηση ήταν πιο έντονη κατά τη μεταπολεμική περίοδο και ο σημερινός αστικός παράχθηκε κατά το μεγαλύτερο ποσοστό του αυτήν την περίοδο (Πολύζος, 2011). Η αστικοποίηση της μεταπολεμικής περιόδου χαρακτηρίζεται από την πόλωση της ανάπτυξης στον άξονα “S”, που είναι ο βασικός οδικός άξονας και επί του οποίου είναι συγκεντρωμένα τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της χώρας Πάτρα- Αθήνα- Θεσσαλονίκη- Καβάλα. Στα βασικά αστικά κέντρα εμφανίστηκαν σημαντικά προβλήματα όπως: περιβαλλοντικά, ποιότητας ζωής, υψηλού κόστους και δυσλειτουργίες στις παραγωγικές δραστηριότητες. Οι υπόλοιπες πόλεις της Ελλάδας βρίσκονταν σε οικονομική υστέρηση με μειωμένη παραγωγική δύναμη, έντονη ήταν η μεταναστευτική κίνηση και υπήρξε περιορισμός των δυνατοτήτων αξιοποίησης των φυσικών πόρων τους.

Δύο κύρια χαρακτηριστικά της αστικοποίησης της μεταπολεμικής περιόδου είναι: α) η εσωτερική μετανάστευση κυρίως προς την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη ή τη μετακίνηση προς τις πρωτεύουσες των νομών ή περιφερειών. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι η αύξηση του αστικού πληθυσμού και την αποδυνάμωση των αγροτικών περιοχών. β) η εξωτερική

μετανάστευση, εκείνη την περίοδο ένα μεγάλο ποσοστό νέων μετακινούνταν προς βιομηχανικές χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Αυτό το φαινόμενο περιορίστηκε σταδιακά μετά από το 1975, όπου άρχισε η αύξηση της παλιννόστησης.

Για την αντιμετώπιση των παραπάνω το κράτος θέτει σε ισχύ το Ν.Δ. 2176, με στόχο την ενίσχυση της επαρχιακής βιομηχανίας. Με το συγκεκριμένο διάταγμα δίνονταν κίνητρα για την ανάπτυξη ης βιομηχανίας εκτός της Αττικής. Το αποτέλεσμα του φάνηκε σε δύο περιοχές πολύ κοντά στο νομό Αττικής, στα Οινόφυτα του Ν. Βοιωτίας και στους Αγίους Θεοδώρους του Ν. Κορινθίας.

Το 1965 θέτεται σε ισχύ ο Ν. 4458 για τις βιομηχανικές περιοχές, το περιεχόμενο του οποίου είχε σχέση με την αγορά, τον εξοπλισμό και διάθεση εκτάσεων για βιομηχανικές εγκαταστάσεις. Η αποτελεσματικότητα του μέτρου ήταν περιορισμένη λόγω του αργού ρυθμού εφαρμογής της συγκεκριμένης πολιτικής και του κόστους δημιουργίας των βιομηχανικών περιοχών (Πολύζος, 2011).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1981-2001

4.1 Γενικά

Η ανάπτυξη στην Ελλάδα, στηρίζεται στη μητροπολιτική δομή με τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα, Αθήνα και Θεσσαλονίκη, να συγκεντρώνουν το μισό πληθυσμό της χώρας δημιουργώντας χωρική ανομοιογένεια και ανισότητες στη χώρα. Αυτή η ανισοκατανομή του πληθυσμού έγινε περισσότερο έντονη μετά τη μεταπολεμική περίοδο, με τα έντονα ρεύματα εσωτερικής μετανάστευσης και εγκατάλειψης της επαρχίας. Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό του αστικού συστήματος στην Ελλάδα είναι η διαχρονική συρρίκνωση του πληθυσμού της περιφέρειας και η απουσία αστικών κέντρων μεσαίου μεγέθους. Στην Ελληνική περιφέρεια δεν υπάρχουν πλέον μεγάλες πόλεις, αυτό είναι αποτέλεσμα της εσωτερικής μετανάστευσης στα μεγάλα αστικά κέντρα (Συμιακάκη, 2009).

Εννέα στους δέκα Έλληνες κατοικούν στους 42 νομούς της Μεσογείου (NUTS3) όπως φαίνεται στο Χάρτη 6, ένα από τα υψηλότερα ποσοστά της περιοχής. Το 2000 οι κάτοικοι έφταναν τους 9.482.000, με ποσοστό αύξησης 0,85%, ενώ το ποσοστό αύξησης της ίδιας περιόδου στις αραιοκατοικημένες περιοχές της ενδοχώρας ήταν 0,19%. Αυτές οι διαφορές αντανακλούν τη μετανάστευση από την ενδοχώρα στην παράκτια περιοχή. Στην Αττική συγκεντρώνεται το 1/3 του παράκτιου πληθυσμού, με υψηλά ποσοστά αύξησης 1,1 % (Population projection of countries and their coastal regions, Part Two).

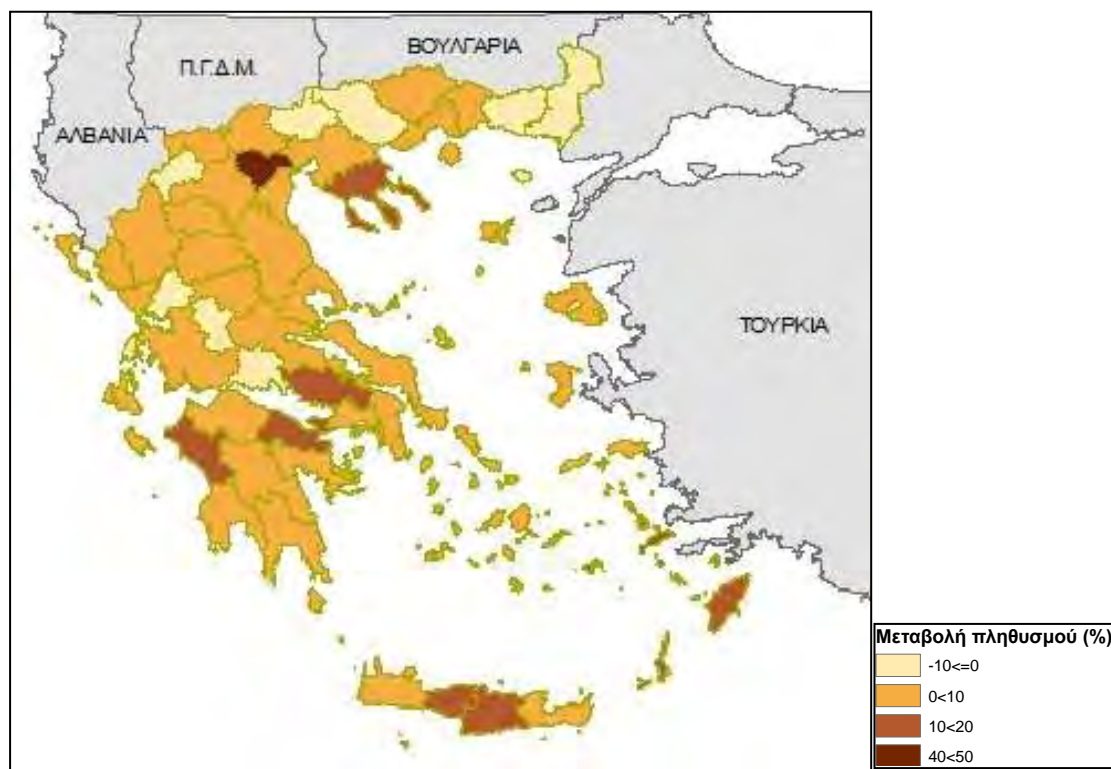

ΧΑΡΤΗΣ 6

Οι νομοί συγκέντρωσης της πλειοψηφίας των κατοίκων

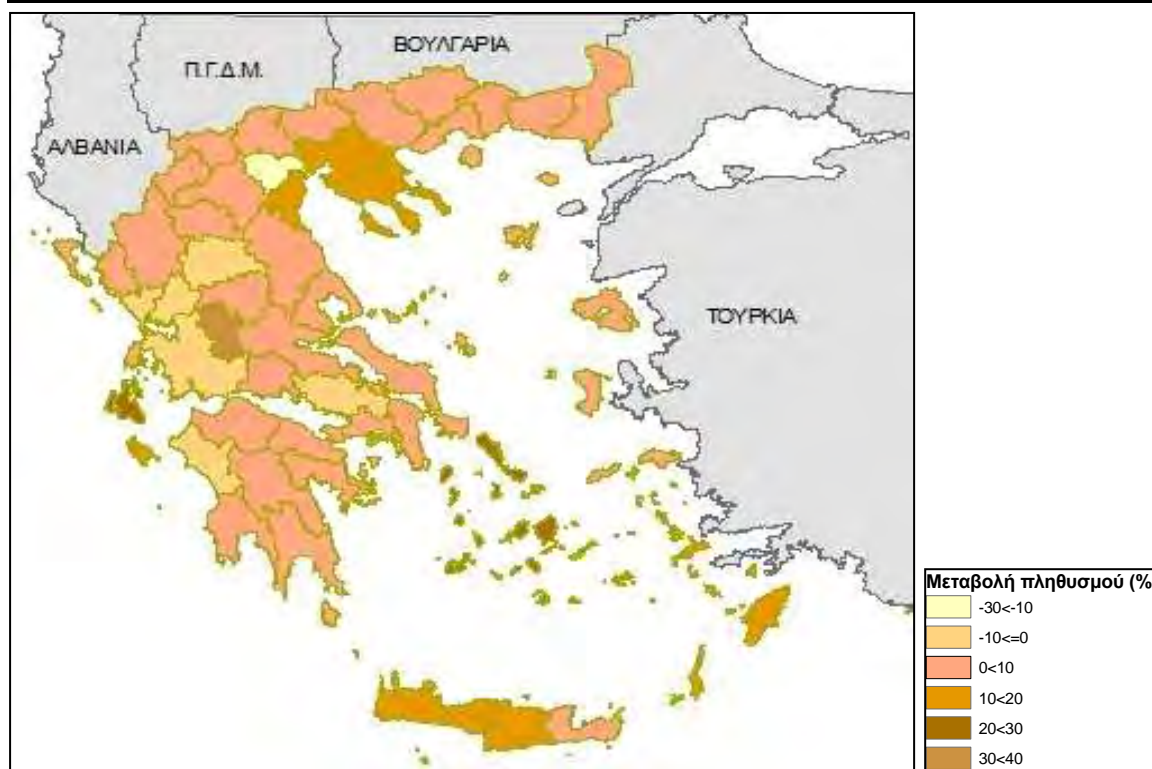
Πηγή: Population projection of countries and their coastal regions

Στην Ελλάδα η εξέλιξη του πληθυσμού ήταν διαφορετική για τις δύο δεκαετίες έρευνας 1981-1991 και 1991-2001, όπως απεικονίζεται και στους Χάρτες 7 και 8. Σημαντικές αλλαγές στην εξέλιξη του πληθυσμού εντοπίζονται κυρίως στους νομούς: Βοιωτίας, όπου το 1981-1991 το ποσοστό μεταβολής του ήταν 14% ενώ το 1991-2001 μειώθηκε στο -2%, Ευρυτανίας με αρκετά χαμηλό ποσοστό την πρώτη δεκαετία -8% ενώ τη δεύτερη δεκαετία είχε το μεγαλύτερη ανάπτυξη του πληθυσμού για αυτήν την περίοδο με ποσοστό 33%, ο νομός Ημαθίας την περίοδο 1981-1991 παρουσιάζει μεγάλη αύξηση του πληθυσμού με ποσοστό 45% ενώ την επόμενη δεκαετία το ποσοστό μεταβολής μειώνεται στο -26% ,και ο νομός Κεφαλονιάς το 1981-1991 είχε ποσοστό μεταβολής ήταν 4% ενώ το 1991-2001 αυξήθηκε στο 21%.

ΧΑΡΤΗΣ 7

Ποσοστά μεταβολής πληθυσμού των νομών για την περίοδο 1981-1991

ΧΑΡΤΗΣ 8

Ποσοστά μεταβολής πληθυσμού των νομών για την περίοδο 1991-2001

Η αστικοποίηση είναι ένα φαινόμενο που εκδηλώνεται με διαφορετικό τρόπο σε κάθε νομό της Ελλάδας. Η ένταση της αστικοποίησης επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες είτε με έμμεσο τρόπο είτε με άμεσο. Σχετίζεται άμεσα με τη μεταβολή του αστικού και του αγροτικού πληθυσμού, αλλά και με το ποσοστό που καταλαμβάνουν στο σύνολο του πληθυσμού. Η οικονομία μιας περιοχής (ενός νομού στην προκειμένη περίπτωση), συμβάλει θετικά ή αρνητικά στο συγκεκριμένο φαινόμενο. Πιο συγκεκριμένα, ο αριθμός των απασχολούμενων αλλά και των ανέργων επηρεάζει με έμμεσο τρόπο την αστικοποίηση καθώς και η παραγωγική διάρθρωση του νομού. Στη συνέχεια θα ακολουθήσει μια σειρά διαγραμμάτων με στόχο τη διερεύνηση της εξέλιξης της αστικοποίησης στην Ελλάδα για την περίοδο 1981-2001 και την κατανόηση των παραγόντων επιρροής.

4.1 Η μεταβολή του πληθυσμού των νομών της Ελλάδας

Η Ελλάδα αναπτύσσεται έχοντας μητροπολιτικό χαρακτήρα όπως προαναφέρθηκε, με τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα, να υπερισχύουν. Στον Πίνακα 3 παρατηρείται ότι για την περίοδο 1981-2001 δεν υπάρχει αλλαγή ως προς τους 10 κυριότερους νομούς (από άποψη πληθυσμού), παραμένουν στην ίδια θέση και για τα 20 χρόνια. Η μεγαλύτερη μεταβολή πληθυσμού παρατηρείται για το νομό Ηρακλείου (26%) που το 1981 είχε πληθυσμό 243.622,

το 1991 αυξάνεται κατά 26.413 και φτάνει το 2001 τους 301.796 κατοίκους κατατάσσοντάς τον στην 5η θέση από τους πολυπληθέστερους νομούς της χώρας. Οι μεταβολές πληθυσμού των μεγαλύτερων νομών που έχουν ενδιαφέρον είναι του Ηρακλείου με ποσοστό 110 % και της Μαγνησίας με ποσοστό 3%. Ο νομός Ηρακλείου παρουσιάζει έντονη αύξηση σ' αντίθεση με το νομό Μαγνησίας που έχει σχεδόν σταθερή πορεία.

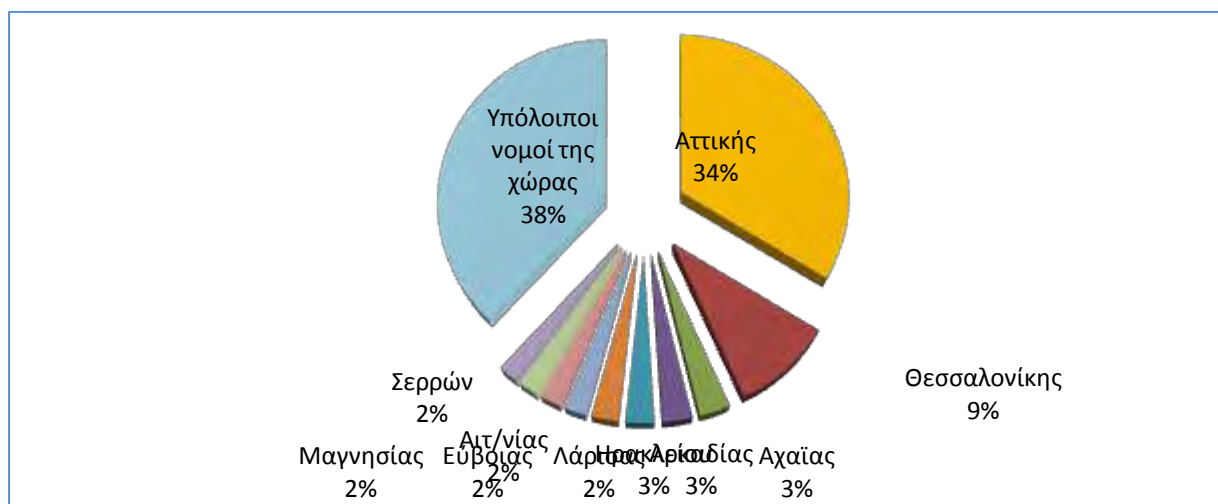
Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 3, αυτοί οι 10 νομοί της Ελλάδας, αποτελούν το 62% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, με τον νομό Αττικής να καταλαμβάνει το 34% αυτού του ποσοστού και η Θεσσαλονίκη το 9%. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει ότι η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από ανισοκατανομή του πληθυσμού, αφού για τους υπόλοιπους 41 νομούς απομένει σχεδόν ποσοστό ίσο με αυτό του πληθυσμού της Αθήνας (ΣΧΗΜΑ 4).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Διαχρονική μεταβολή του πληθυσμού των μεγαλύτερων νομών της Ελλάδας φθίνουσα ταξινόμηση βάση του 2001

Νομός	Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός 1981	Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός 1991	Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός 2001	Μεταβολή Πληθυσμού νομών(1981 -2001)
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	9.824.952	10.437.668	11.191.696	-
Αττικής	3.369.424	3.427.780	3.761.810	12%
Θεσσαλονίκης	871.580	947.147	1.058.014	21%
Αχαΐας	275.193	300.169	322.849	17%
Αρκαδίας	293.972	304.857	313.575	7%
Ηρακλείου	243.622	270.035	301.796	24%
Λάρισας	254.266	270.612	279.505	10%
Αιτ/νίας	219.759	228.785	224.591	2%
Εύβοιας	188.410	204.408	215.136	14%
Μαγνησίας	182.222	198.434	206.995	14%
Σερρών	196.247	194.671	202.534	3%
ΣΥΝΟΛΟ	5.994.695	6.346.898	6.886.805	13%
Ποσοστό συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας	62%	61%	62%	-
Ποσοστό συμμετοχής της Θεσ/κης στον πληθυσμό της χώρας	9%	9%	9%	-
Ποσοστό συμμετοχής της Αθήνας στον πληθυσμό της χώρας	34%	33%	34%	-

Πηγή: Επιλογή (2006)

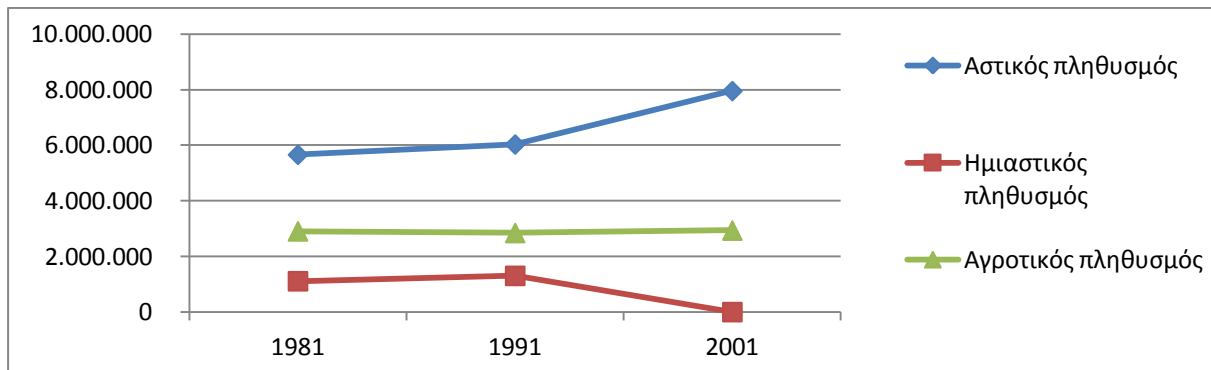

ΣΧΗΜΑ 4

Ποσοστά συμμετοχής στον πληθυσμό της χώρας των 10 μεγαλύτερων νομών

Όπως προαναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα ο πληθυσμός διακρίνεται σε αστικό, ημιαστικό και αγροτικό πληθυσμό. Ο ημιαστικός πληθυσμός έπαψε να υφίσταται ως υποενότητα του πληθυσμού, και από το 2001 και μετά δεν καταμετράται. Για την εξαγωγή συμπερασμάτων για την εξέλιξη του πληθυσμού θα διερευνηθεί η μεταβολή του αστικού και του αγροτικού πληθυσμού. Η αστικοποίηση συνδέεται άμεσα με τον αστικό πληθυσμό, το ποσοστό του οποίου σταδιακά αυξάνεται για κάθε νομό αλλά και με τον αγροτικό πληθυσμό, ο οποίος ακολουθεί φθίνουσα πορεία. Τα ποσοστά αστικού και αγροτικού πληθυσμού βέβαια ποικίλουν μεταξύ των νομών.

Στο ΣΧΗΜΑ 5 που ακολουθεί, γίνεται μια γενική απεικόνιση της εξέλιξης του αστικού, του ημιαστικού και του αγροτικού πληθυσμού για το σύνολο της χώρας, για την περίοδο 1981-2001. Ο αστικός πληθυσμός παρουσιάζει αύξουσα πορεία, ιδιαίτερα έντονη την περίοδο 1991-2001, αφού το 1981 αποτελούσε το 58% του συνολικού πληθυσμού, το 1991 το 59% και το 2001 φτάνει το 73%. Ο αγροτικός πληθυσμός έχει μια σταθερή πορεία και το 2001 αποτελεί το 27% του συνολικού πληθυσμού. Ο ημιαστικός πληθυσμός στη δεκαετία 1981-1991 αυξήθηκε από ενώ το 11% στο 13%, ενώ από το 1991 και μετά δεν καταμετράται.

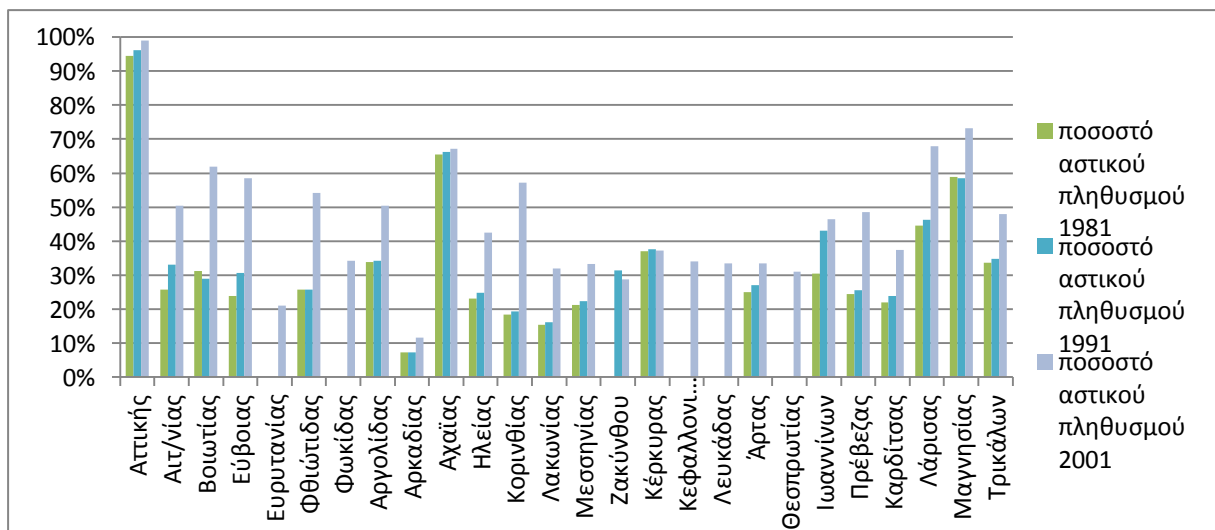

ΣΧΗΜΑ 5

Η εξέλιξη του αστικού, του ημιαστικού και του αγροτικού πληθυσμού για την περίοδο 1981-2001

4.1.1 Αστικός πληθυσμός

Ο αστικός πληθυσμός για την συγκεκριμένη ερευνητική περίοδο είναι η βάση του συνολικού πληθυσμού, αφού όπως προαναφέρθηκε το 1981 αποτελούσε το 58% του συνολικού πληθυσμού, το 1991 το 59% και το 2001 το 73%. Για κάθε νομό της χώρας, η πορεία του διαφέρει όπως και το ποσοστό που καταλαμβάνει από τον πληθυσμό του νομού, η εξέλιξη του αποτυπώνεται στο ΣΧΗΜΑ 6(α) και 6(β). Στα συγκεκριμένα Σχήματα παρουσιάζονται οι έντονες (ή μη) μεταβολές του αστικού πληθυσμού μεταξύ των 10ετιών αλλά και το μερίδιο του συνολικού ποσοστού που καταλαμβάνει ο αστικός πληθυσμός για κάθε έτος έρευνας.

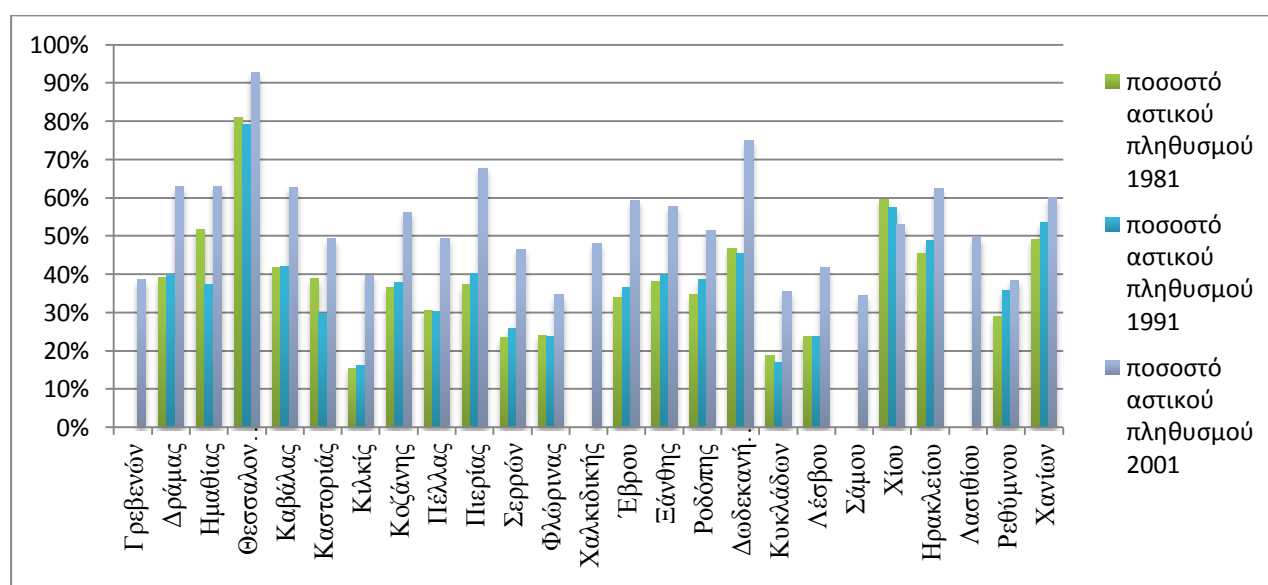

ΣΧΗΜΑ 6 (α)

Το ποσοστό αστικού πληθυσμού του κάθε νομού για τα έτη 1981,1991 και 2001

Στο ΣΧΗΜΑ 6(α), παρατηρείται ότι μόλις 10 από τους 26 νομούς έχουν αστικό πληθυσμό μεγαλύτερο ή ίσου του 50% κυρίως μετά από το 2001. Έντονα φαινόμενα αύξησης παρατηρούνται κυρίως κατά την περίοδο 1991-2001. Οι νομοί με αρκετά υψηλά ποσοστά για την περίοδο 1981-2001 είναι η Αττική (έχει το μεγαλύτερο ποσοστό αστικού πληθυσμού και για τα 3 έτη), η Αχαΐα και η Μαγνησία (με έντονη αύξηση το 2001). Με την Αττική και την Αχαΐα να είναι «σημεία» του άξονα ανάπτυξης “S”. Οι νομοί Ευρυτανίας, Φωκίδας, Κεφαλονιάς και Θεσπρωτίας δεν είχαν αστικό πληθυσμό για την περίοδο 1981-1991 και το 2001 οι τέσσερις τελευταίοι από τους παραπάνω παρουσιάζουν αστικό πληθυσμό μεγαλύτερο του 30%.

Ακόμη, οι νομοί με πολύ έντονη αύξηση αστικού πληθυσμού είναι η Βοιωτία, η Εύβοια, η Φθιώτιδα και η Κορινθία. Οι νομοί που διατηρούν χαμηλά ποσοστά αστικού πληθυσμού για την περίοδο 1981-2001 είναι η Αρκαδία, η Λακωνία, η Μεσσηνία, η Κέρκυρα, η Άρτα και η Καρδίτσα. Η Αρκαδία, η Λακωνία, η Μεσσηνία ανήκουν στην Πελοπόννησο, η Κέρκυρα και η Άρτα στην Δυτική Ελλάδα που είναι περιοχές με χαμηλά ποσοστά ανάπτυξης και η Καρδίτσα που ανήκει στην Ηπειρωτική Ελλάδα, είναι ένας καθαρά αγροτικός νομός.

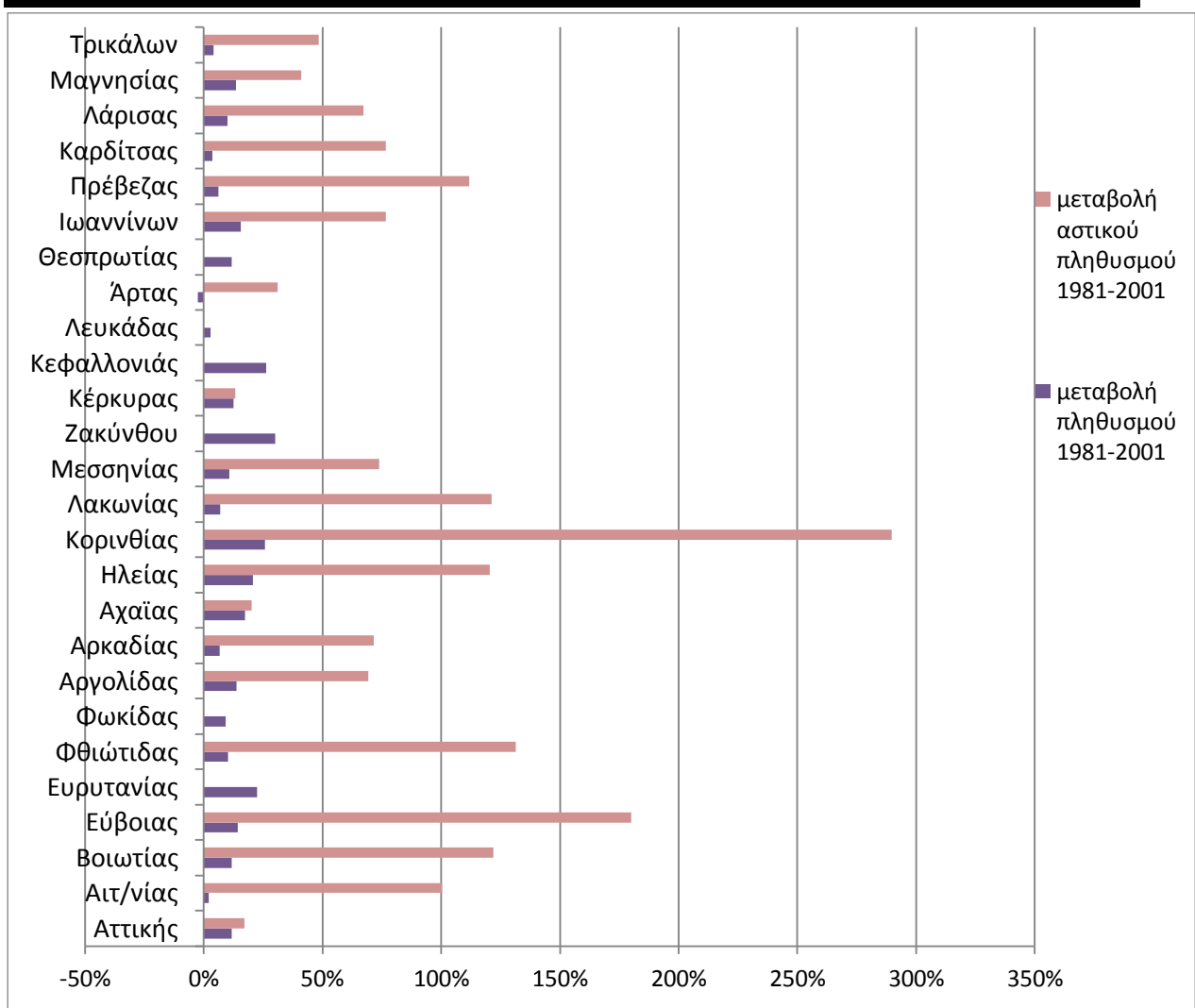
ΣΧΗΜΑ 6 (β)

Το ποσοστό αστικού πληθυσμού του κάθε νομού για τα έτη 1981,1991 και 2001

Στο ΣΧΗΜΑ 6(β), απεικονίζονται οι υπόλοιποι 25 νομοί της Ελλάδας. Μόνο ο νομός Θεσσαλονίκης και ο νομός Χίου έχουν αστικό πληθυσμό πάνω από 50% για όλη την περίοδο 1981-2001. Οι νομοί Γρεβενών, Χαλκιδικής, Σάμου και Λασιθί δεν είχαν αστικό πληθυσμό

για την περίοδο 1981-1991 και το 2001 και οι τέσσερις έχουν αστικό πληθυσμό μεγαλύτερο του 30%, με το Λασιθί να φτάνει ο αστικός πληθυσμός του το 50%. Μεγάλη αύξηση του αστικού πληθυσμού παρατηρείται στο νομό Δωδεκανήσου και Πιερίας, για την περίοδο 1991-2001.

Στα Σχήματα 7(α) και 7(β) που ακολουθούν γίνεται σύγκριση της μεταβολής του αστικού πληθυσμού με τη μεταβολή του συνολικού πληθυσμού του κάθε νομού για την περίοδο 1981-2001. Τα συγκεκριμένα Σχήματα βοηθάνε στην κατανόηση της συμβολής του αστικού πληθυσμού στην εξέλιξη του συνολικού πληθυσμού για κάθε νομό και τη σύνδεσή τους. Από τα διαγράμματα ξεχωρίζει η έντονη μεταβολή του αστικού πληθυσμού σχεδόν σε όλους τους νομούς της χώρας.

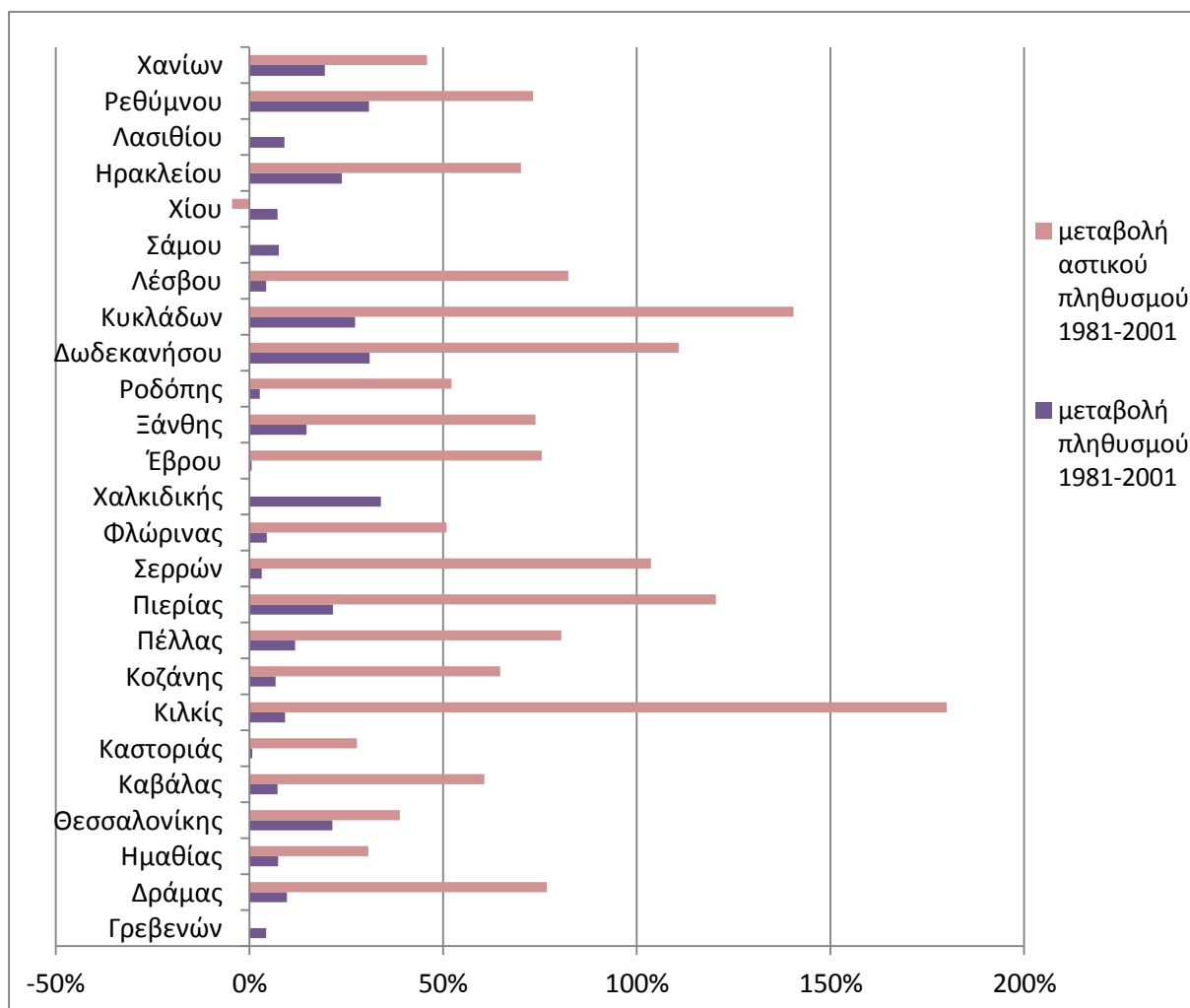

ΣΧΗΜΑ 7 (α)

Η μεταβολή του αστικού πληθυσμού συγκριτικά με τη μεταβολή συνολικού πληθυσμού του κάθε νομού για την περίοδο 1981-2001.

Πιο συγκεκριμένα στο Σχήμα 7(α) απεικονίζονται οι 26 νομοί της χώρας από αυτούς οι νομοί Θεσπρωτίας, Λευκάδας, Ζακύνθου, Κεφαλονιάς, Φωκίδας και Ευρυτανίας δεν παρουσιάζουν μεταβολή του αστικού πληθυσμού, ενώ υψηλά ποσοστά μεταβολής συνολικού πληθυσμού από τους παραπάνω νομούς έχουν η Ζάκυνθος (30%), η Κεφαλονιά (26%) και η Ευρυτανία(22%). Ο νομός Άρτας είναι ο μόνος νομός που έχει αρνητική μεταβολή πληθυσμού ενώ ο αστικός του πληθυσμός αυξάνεται κατά 30%.

Τα μεγαλύτερα ποσοστά μεταβολής αστικού πληθυσμού στο Σχήμα 7(α) κατά φθίνουσα σειρά παρουσιάζονται στους νομούς: Κορινθίας, Εύβοιας, Φθιώτιδας, Βοιωτίας, Ηλείας, Λακωνίας, Αιτ/νίας και Πρέβεζας. Από τους συγκεκριμένους νομούς η Ηλεία και η Κορινθία έχουν σχετικά υψηλά ποσοστά συνολικού πληθυσμού 21% και 26% αντίστοιχα, ενώ ο νομός Αιτ/νίας (2%), ο νομός Πρεβέζης (6%) και ο νομός Βοιωτίας (7%) έχουν αρκετά χαμηλά ποσοστά συνολικού πληθυσμού. Σύμφωνα με τα παραπάνω που ειπώθηκαν για το Σχήμα 7(α) θετικά αποτελέσματα στον συνολικό πληθυσμό με παράλληλη αύξουσα πορεία του αστικού πληθυσμού παρουσιάστηκαν κυρίως στο νομό Ηλείας και στο νομό Κορινθίας.

ΣΧΗΜΑ 7 (β)

Η μεταβολή του αστικού πληθυσμού συγκριτικά με τη μεταβολή συνολικού πληθυσμού του κάθε νομού για την περίοδο 1981-2001.

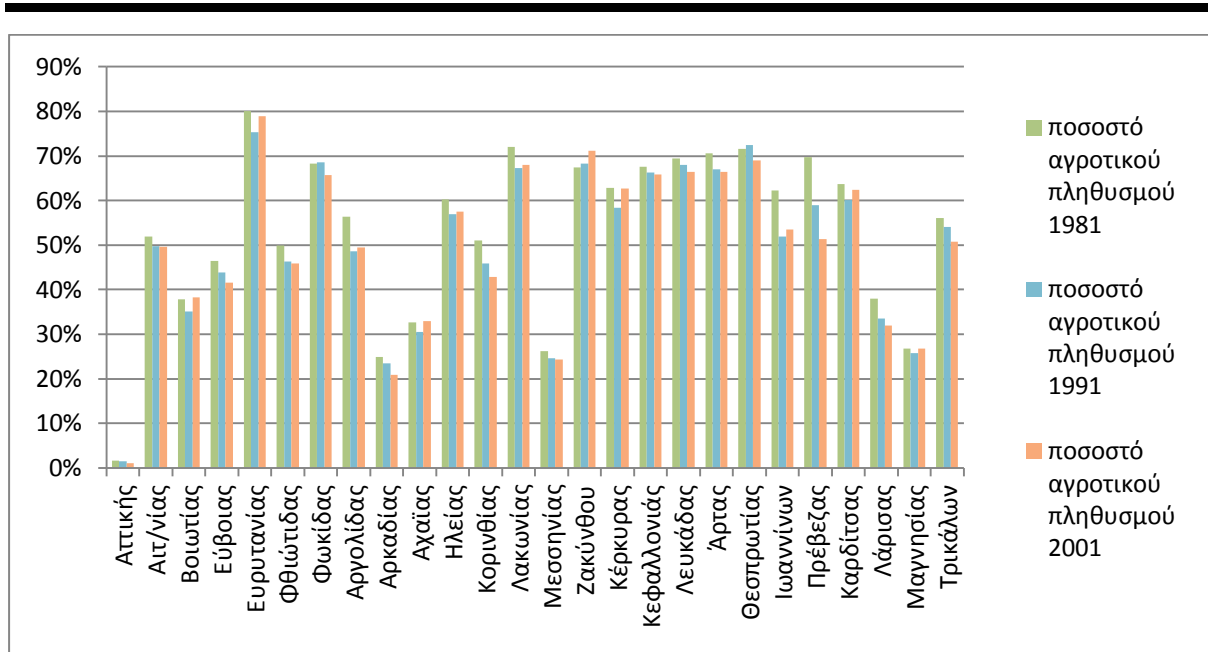
Στο Σχήμα 7(β) απεικονίζονται οι υπόλοιποι 25 νομοί της χώρας. Οι νομοί Γρεβενών, Χαλκιδικής, Σάμου και Λασιθίου δεν παρουσιάζουν μεταβολή του αστικού πληθυσμού, ενώ υψηλά ποσοστά μεταβολής συνολικού πληθυσμού από τους παραπάνω νομούς έχει μόνο η Χαλκιδική (34%). Ο νομός Χίου είναι ο μόνος νομός που έχει αρνητική μεταβολή αστικού πληθυσμού με τον συνολικό του πληθυσμό να έχει χαμηλό ποσοστό μεταβολής (7%).

Τα μεγαλύτερα ποσοστά μεταβολής αστικού πληθυσμού στο Σχήμα 7(β) κατά φθίνουσα σειρά παρουσιάζονται στους νομούς: Κιλκίς, Κυκλάδων, Πιερίας, Δωδεκανήσου και Σερρών. Από τους συγκεκριμένους νομούς τα Δωδεκάνησα, οι Κυκλάδες και η Πιερία έχουν σχετικά υψηλά ποσοστά συνολικού πληθυσμού 31%, 27% και 22% αντίστοιχα, ενώ ο νομός Σερρών (3%) και ο νομός Κιλκίς (9%) έχουν αρκετά χαμηλά ποσοστά συνολικού πληθυσμού. Σύμφωνα με τα παραπάνω που ειπώθηκαν για το Σχήμα 7(β) θετικά

αποτελέσματα στον συνολικό πληθυσμό με παράλληλη αύξουσα πορεία του αστικού πληθυσμού παρουσιάστηκαν κυρίως στο νομό Δωδεκανήσων, Κυκλάδων και Πιερίας

4.1.2 Αγροτικός πληθυσμός

Ο αγροτικός πληθυσμός συμμετέχει στο συνολικό πληθυσμό με φθίνουσα πορεία, αφού το 1981 αποτελούσε το 30% του συνολικού πληθυσμού, το 1991 το 28% και το 2001 το 27%. Για κάθε νομό της χώρας όπως η πορεία του αγροτικού πληθυσμού είναι διαφορετική καθώς και το ποσοστό που καταλαμβάνει από τον πληθυσμό του νομού, η εξέλιξη του αποτυπώνεται στο ΣΧΗΜΑ 8(α) και στο ΣΧΗΜΑ 8(β). Στα συγκεκριμένα Σχήματα παρουσιάζονται οι έντονες (ή μη) μεταβολές του αστικού πληθυσμού μεταξύ των 10ετιών αλλά και το μερίδιο του συνολικού ποσοστού που καταλαμβάνει ο αστικός πληθυσμός για κάθε έτος έρευνας.

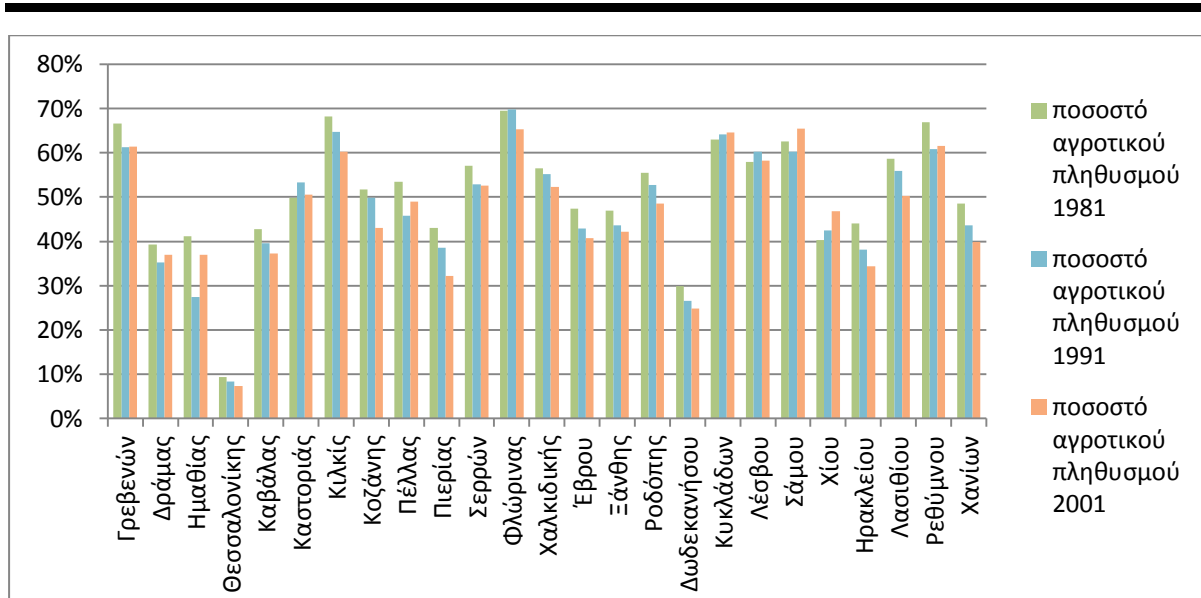

ΣΧΗΜΑ 8 (α)

Το ποσοστό του αγροτικού πληθυσμού του κάθε νομού για τα έτη 1981,1991 και 2001

Στο ΣΧΗΜΑ 8(α), παρατηρείται ότι η μεταβολή του αγροτικού πληθυσμού δεν παρουσιάζει εξάρσεις, αφού και για τα τρία έτη η πορεία του είναι σχετικά σταθερή χωρίς έντονες διακυμάνσεις. Οι 18 από τους 26 νομούς της χώρας παρουσιάζουν αρκετά υψηλά ποσοστά για ολόκληρη την περίοδο 1981-2001, στους συγκεκριμένους νομούς το ποσοστό του αγροτικού πληθυσμού είναι για ολόκληρη την 20ετία πάνω από 50%. Το μεγαλύτερο ποσοστό αγροτικού πληθυσμού που καταλαμβάνει στον συνολικό πληθυσμό του

παρουσιάζεται στον νομό Ευρυτανίας αφού το 1981 το ποσοστό ήταν 80%, το 1991 78% και το 2001 79%. Τα χαμηλότερα ποσοστά σε ολόκληρη την περίοδο έχει ο νομός Αττικής, αρκετά χαμηλά ποσοστά επίσης έχουν οι νομοί Μεσσηνίας, Αρκαδίας και Μαγνησίας.

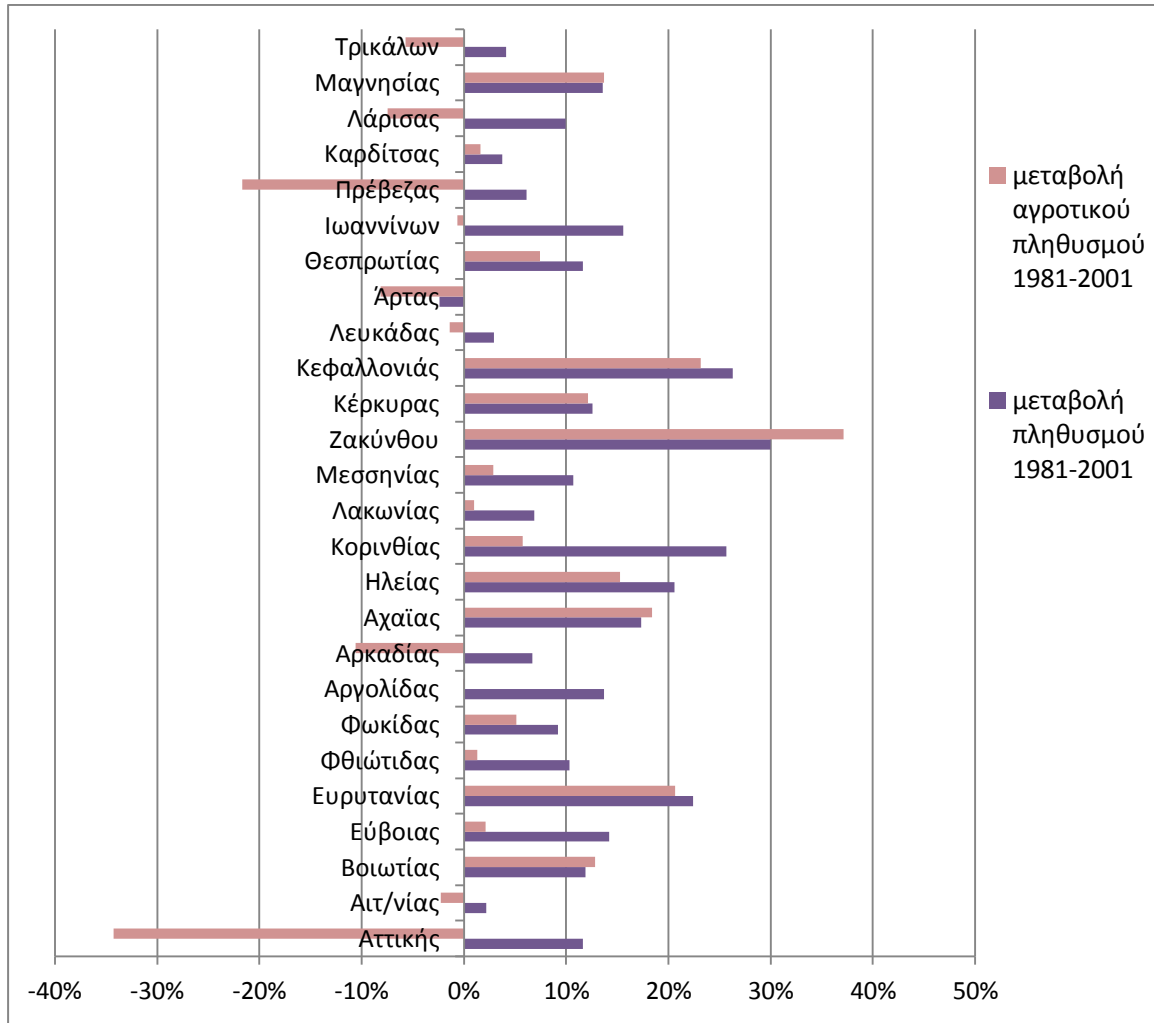

ΣΧΗΜΑ 8 (β)

Το ποσοστό του αγροτικού πληθυσμού του κάθε νομού για τα έτη 1981,1991 και 2001

Στο ΣΧΗΜΑ 8(β), απεικονίζονται οι υπόλοιποι 25 νομοί της Ελλάδας, από τους οποίους οι 17 έχουν μειωμένο αγροτικό πληθυσμό το 2001 συγκριτικά με τα άλλα δύο έτη. Οι νομοί Πιερίας και Ηρακλείου παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη μείωση του ποσοστού του αγροτικού πληθυσμού. Ο νομός Θεσσαλονίκης σε όλη την περίοδο 1981-2001 έχει ποσοστά κάτω του 10% και φθίνουσα πορεία στην εξέλιξη του αγροτικού πληθυσμού. Πάνω από 50% για όλη την περίοδο 1981-2001, έχουν 12 από τους 25 νομούς, μόνο όμως ο νομός Κυκλάδων αυξάνεται.

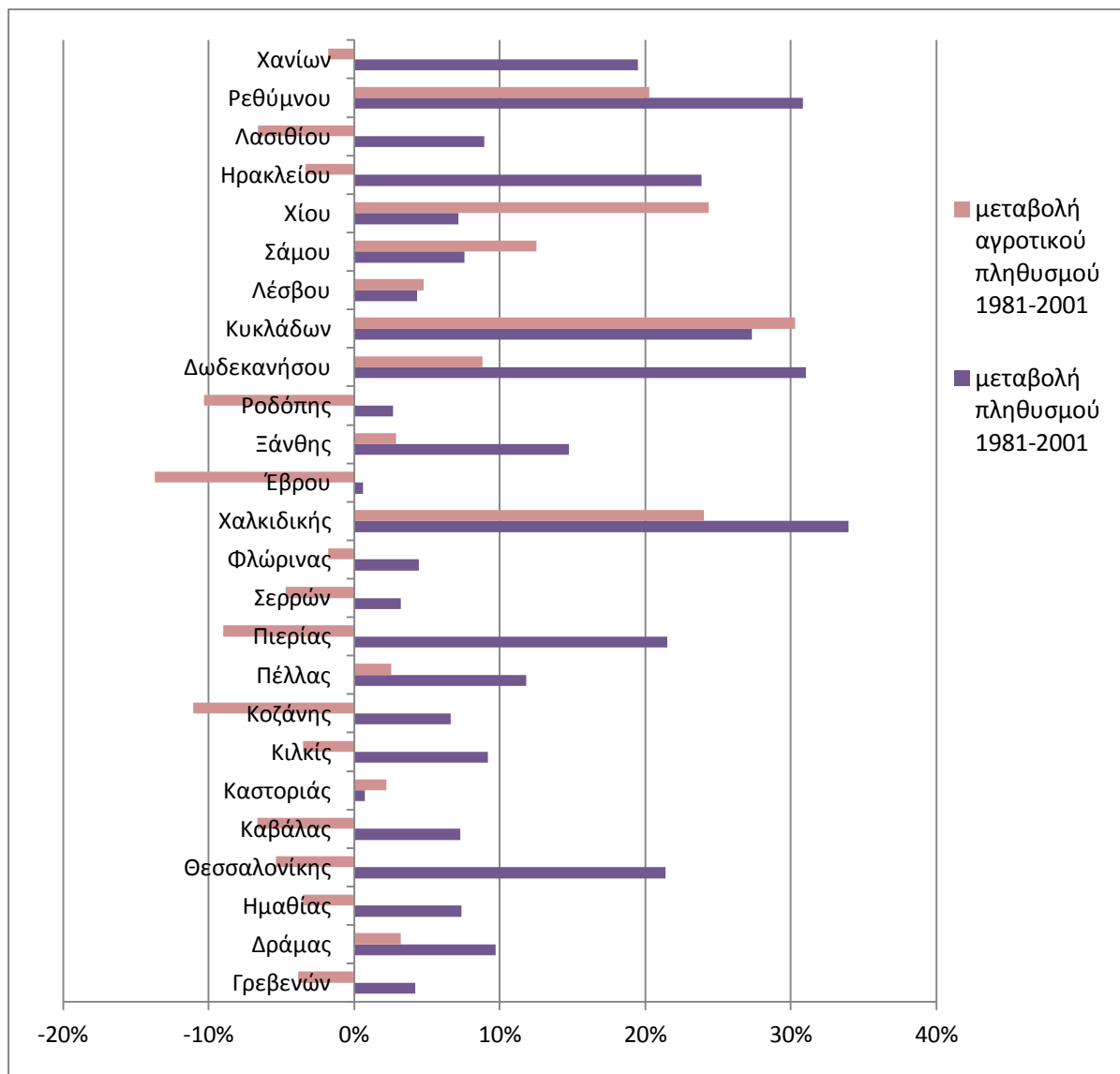
Στα Σχήματα 9(α) και 9(β) που ακολουθούν γίνεται σύγκριση της μεταβολής του αγροτικού πληθυσμού με τη μεταβολή του συνολικού πληθυσμού του κάθε νομού για την περίοδο 1981-2001. Τα συγκεκριμένα Σχήματα βοηθάνε στην κατανόηση της συμβολής του αγροτικού πληθυσμού στην εξέλιξη του συνολικού πληθυσμού για κάθε νομό και της σύνδεσής τους. Σε γενικές γραμμές είναι φανερή από τα διαγράμματα η διαφορετική εξέλιξη του αγροτικού πληθυσμού και του συνολικού πληθυσμού για κάθε νομό της χώρας.

ΣΧΗΜΑ 9 (α)

Η μεταβολή του αγροτικού πληθυσμού συγκριτικά με τη μεταβολή συνολικού πληθυσμού του κάθε νομού για τα έτη 1981,1991 και 2001

Πιο συγκεκριμένα στο Σχήμα 9(α) απεικονίζονται οι 26 νομοί της χώρας από αυτούς οι νομοί Τρικάλων, Λάρισας, Πρέβεζας, Άρτας, Ιωαννίνων, Λευκάδας, Αρκαδίας, Αιτ/νίας και Αττικής έχουν αρνητική μεταβολή αγροτικού πληθυσμού για την περίοδο 1981-2001, με το μεγαλύτερο αρνητικό ποσοστό στο νομό Αττικής. Ο νομός Άρτας έχει αρνητική μεταβολή τόσο στον αγροτικό πληθυσμό όσο και στο συνολικό πληθυσμό. Υψηλά ποσοστά μεταβολής αγροτικού πληθυσμού παρουσιάζουν οι νομοί Ζακύνθου (37%), Κεφαλονιάς(23%) και Ευρυτανίας(21%), οι συγκεκριμένοι νομοί έχουν και υψηλά ποσοστά μεταβολής συνολικού πληθυσμού. Χαμηλή μεταβολή αγροτικού πληθυσμού παρουσιάζουν οι νομοί Εύβοιας(2%), Κορινθίας(2%) και Αργολίδας (0%), αλλά δεν έχουν τόσο χαμηλά ποσοστά μεταβολής του συνολικού πληθυσμού (14%), (26%) και (14%).

ΣΧΗΜΑ 9 (β)

Η μεταβολή του αγροτικού πληθυσμού συγκριτικά με τη μεταβολή συνολικού πληθυσμού του κάθε νομού για τα έτη 1981,1991 και 2001

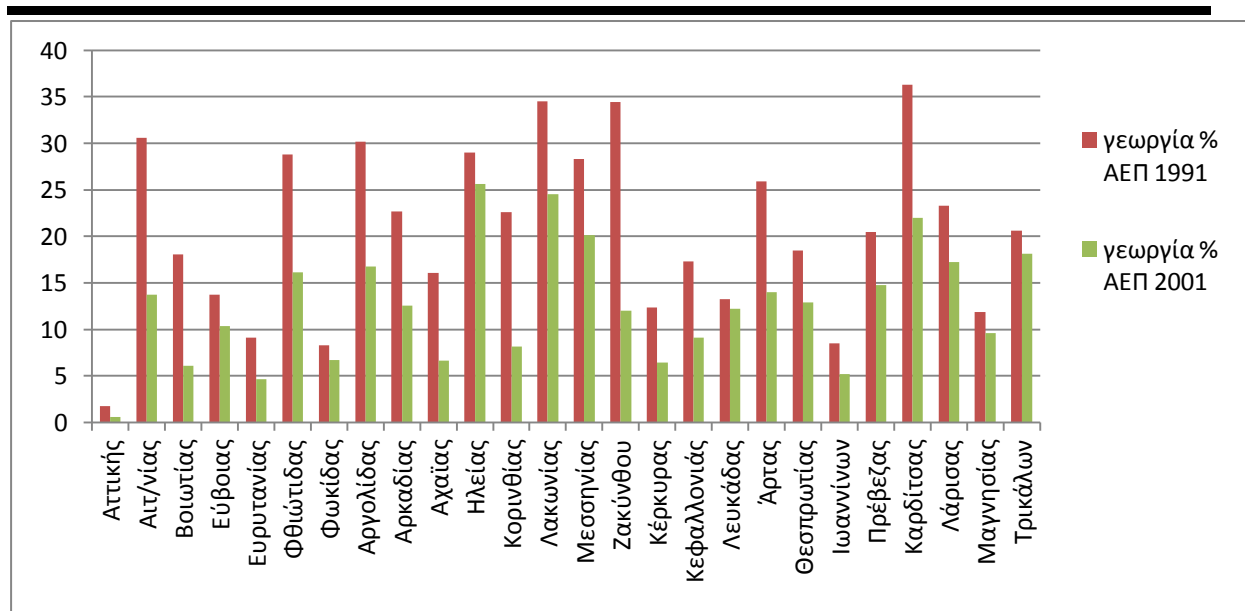
Στο Σχήμα 8(β) απεικονίζονται οι υπόλοιποι 25 νομοί της χώρας, 14 από τους οποίους έχουν αρνητική μεταβολή αγροτικού πληθυσμού για την 20ετία, οι νομοί αυτοί είναι: Γρεβενά, Ημαθία, Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Κιλκίς, Κοζάνης, Πιερίας, Σερρών, Φλώρινας, Έβρου, Ροδόπης, Ηρακλείου, Λασιθίου, Χανίων. Από τους παραπάνω νομούς οι νομοί Θεσσαλονίκης, Ηρακλείου και Πιερίας έχουν υψηλά ποσοστά μεταβολής συνολικού πληθυσμού 21%, 24% και 22%, ενώ υπόλοιποι νομοί έχουν ποσοστά μεταξύ του 0-10%. Ο νομός Έβρου που έχει αρνητική μεταβολή αγροτικού πληθυσμού και έχει πολύ χαμηλό ποσοστό μεταβολής συνολικό πληθυσμό (1%). Επίσης στους νομούς Κυκλάδων, Σάμου και

Χίου παρουσιάζεται μεγαλύτερη μεταβολή αγροτικού πληθυσμού από τη μεταβολή του συνολικού πληθυσμού. Στον νομό Χίου ειδικότερα είναι περισσότερο έντονη η μεταβολή του αγροτικού πληθυσμού(24%) συγκριτικά με το συνολικό πληθυσμό (7%).

4.1.3 ΑΕΠ – Μεταβολή πληθυσμού

4.1.3.1 Γεωργία % ΑΕΠ

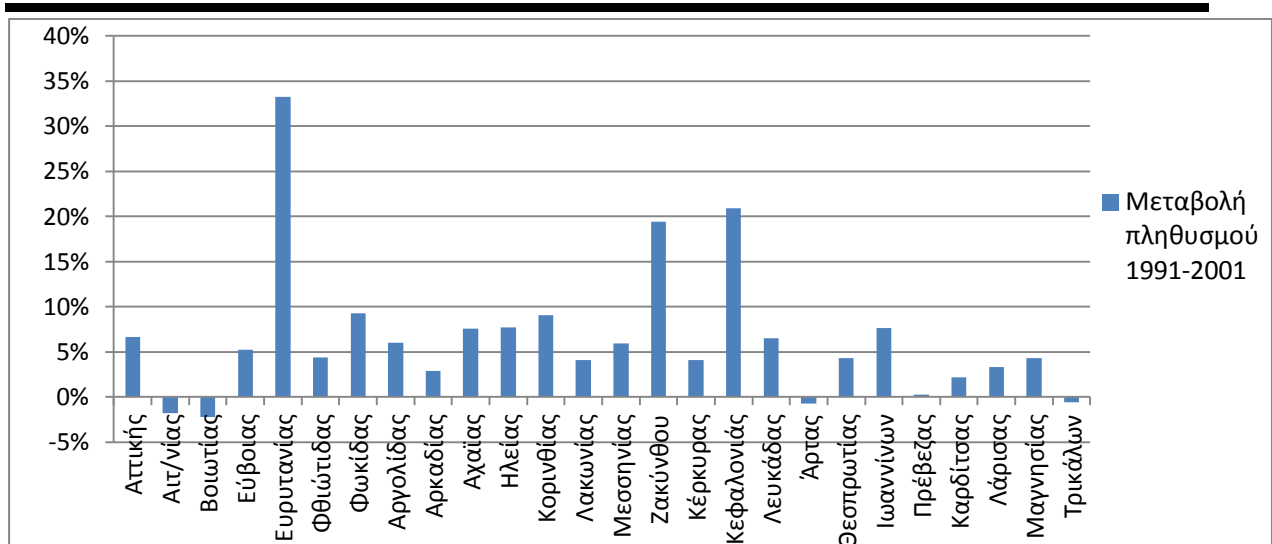
Η εξέλιξη της γεωργίας είναι συνδεδεμένη με την εξέλιξη της αστικοποίησης στην Ελλάδα. Η γεωργία στο παρελθόν ήταν αρκετά ανεπτυγμένη, απασχολούσε πολλούς πολίτες και επιδρούσε θετικά στην οικονομία της χώρας όμως κατά την πάροδο των ετών μειώθηκε και έτσι το ποσοστό του ΑΕΠ για τον κάθε νομό μειώνεται.

ΣΧΗΜΑ 10 (α)

Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνει η γεωργία για τα έτη 1991,2001 .

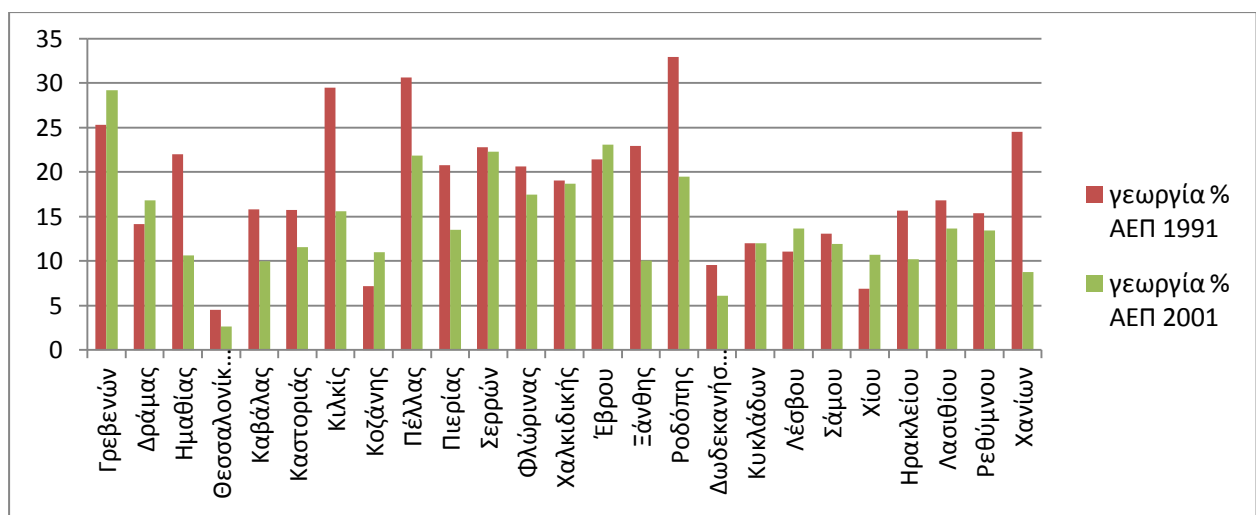
Όπως παρατηρείται στο Σχήμα 10 (α) και για τους 26 νομούς που απεικονίζονται τα ποσοστά του ΑΕΠ της γεωργίας μειώθηκαν το 2001 σε σχέση με το 1991. Η μεγαλύτερη πτώση (πάνω από 10 μονάδες) παρατηρείται στους νομούς, κατά φθίνουσα πορεία, Ζακύνθου, Αιτωλοακαρνανίας, Κορινθίας, Καρδίτσας, Αργολίδας, Φθιώτιδας, Βοιωτίας, Άρτας και Αρκαδίας.

ΣΧΗΜΑ 11 (α)

Η μεταβολή του πληθυσμού για κάθε νομό της χώρας για την περίοδο 1991-2001

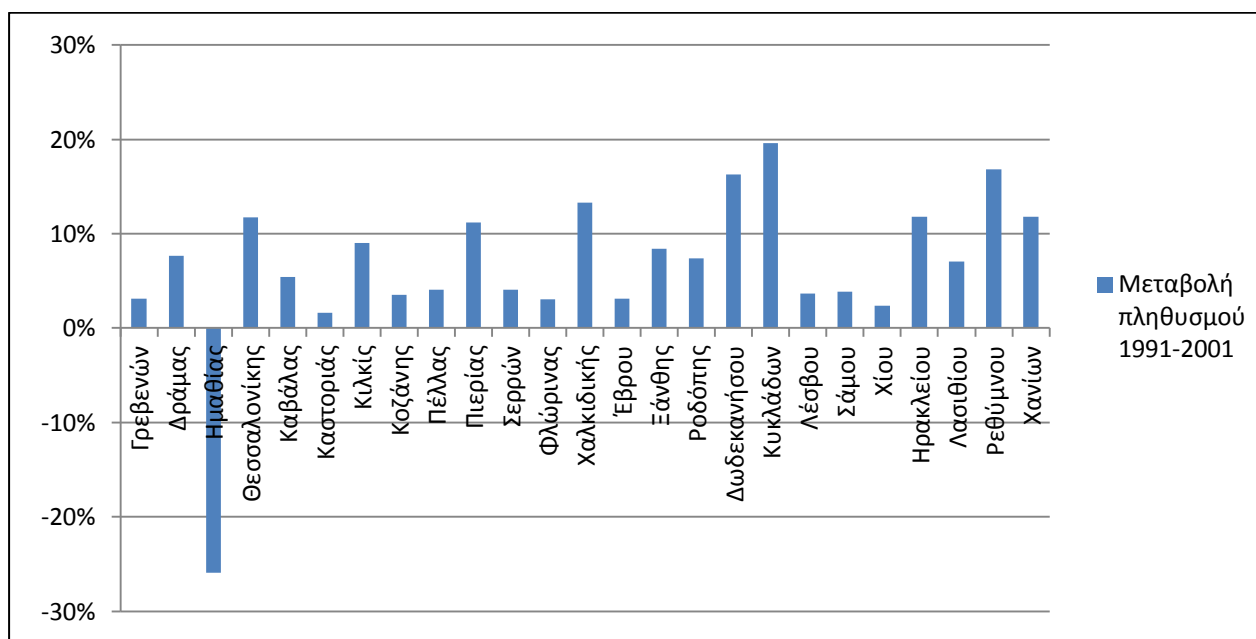
Σύμφωνα με το Σχήμα 11(α), από τους παραπάνω νομούς οι νομοί Αιτ/νίας, Βοιωτίας και Άρτας έχουν μεταβολή πληθυσμού αρνητική, ενώ στο νομό Ζακύνθου παρατηρείται μεγάλη αύξηση του πληθυσμού (19%). Ο νομός Ευρυτανίας έχει τη μεγαλύτερη μεταβολή από τους 26 νομούς στην περίοδο 1991-2001 και συνδυάζεται με τη χαμηλή μείωση του ΑΕΠ της γεωργίας του νομού στη διάρκεια της δεκαετίας. Επίσης μεγάλη θετική μεταβολή πληθυσμού παρατηρείται στο νομό Κεφαλονιάς, όπου μειώνεται το ποσοστό του ΑΕΠ από 17,29% το 1991, σε 9,11% το 2001.

ΣΧΗΜΑ 10 (β)

Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνει η γεωργία για τα έτη 1991,2001

Όπως παρατηρείται στο Σχήμα 10 (β) στους 6 από τους 25 νομούς που απεικονίζονται τα ποσοστά του ΑΕΠ της γεωργίας αυξήθηκαν το 2001 σε σχέση με το 1991. Η αύξηση αυτή παρατηρείται στους νομούς, κατά φθίνουσα πορεία, Γρεβενών, Κοζάνης, Χίου, Δράμας, Λέσβου και Έβρου.

ΣΧΗΜΑ 11 (β)

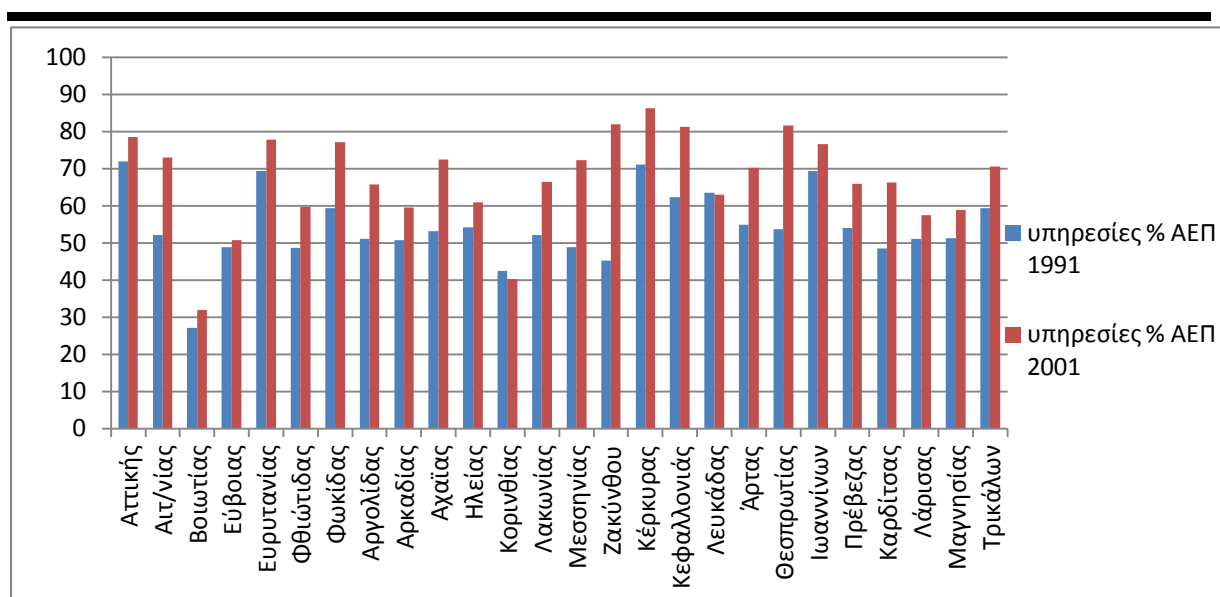
Η μεταβολή του πληθυσμού για κάθε νομό της χώρας για την περίοδο 1991-2001

Όπως παρατηρείται στο Σχήμα 11 (β) στους 25 νομούς που απεικονίζονται υπάρχει αύξηση του πληθυσμού κατά τη δεκαετία 1991-2001, εκτός από το νομό Ημαθίας. Μεγάλη μείωση του ποσοστού του ΑΕΠ της γεωργίας, πάνω από 10 ποσοστιαίες μονάδες, στη συγκεκριμένη περίοδο παρουσιάζουν οι νομοί Χανίων, Κιλκίς, Ροδόπης, Ξάνθης και Ημαθίας. Των τεσσάρων πρώτων παραπάνω νομών η μεταβολή του πληθυσμού κυμαίνεται κοντά στις 10 μονάδες. Εντύπωση προκαλεί η μείωση του πληθυσμού τον νομού Ημαθίας στη συγκεκριμένη περίοδο, και η παράλληλη μείωση του ποσοστού του ΑΕΠ της γεωργίας κατά 11,38 μονάδες.

Οι μεγαλύτερες αυξήσεις των πληθυσμών παρατηρούνται κυρίως στους νησιωτικούς νομούς, Χανίων, Ρεθύμνης, Ηρακλείου, Δωδ/νήσου, Κυκλάδων, Κεφαλονιάς και Ζακύνθου, της χώρας, που δεν ακολουθούν πάντα την ίδια πορεία όσον αφορά τα ποσοστά του ΑΕΠ της γεωργίας, με όλους από τους παραπάνω νομούς να έχουν μικρότερο ποσοστό ΑΕΠ της γεωργίας το 2001 σε σχέση με το ποσοστό του 1991.

4.1.3.2 Υπηρεσίες % ΑΕΠ

Οι υπηρεσίες είναι ένας κλάδος της οικονομίας που αναπτύσσεται συνεχώς και καταλαμβάνει όλο και μεγαλύτερο χώρο σε αυτήν με την πάροδο των ετών. Η εξέλιξη των υπηρεσιών στην σύγχρονη κοινωνία αποτελεί την πλέον σημαντική επίδραση στην εξέλιξη της αστικοποίησης στην Ελλάδα. Για την καλύτερη κατανόηση αυτής της σχέσης ακολουθεί η σχηματική απεικόνιση της σχέσης του ποσοστού του ΑΕΠ του κάθε νομού που καταλαμβάνουν οι υπηρεσίες για τα έτη 1991,2001 με τη μεταβολή του πληθυσμού για κάθε νομό της χώρας για την αντίστοιχη περίοδο.

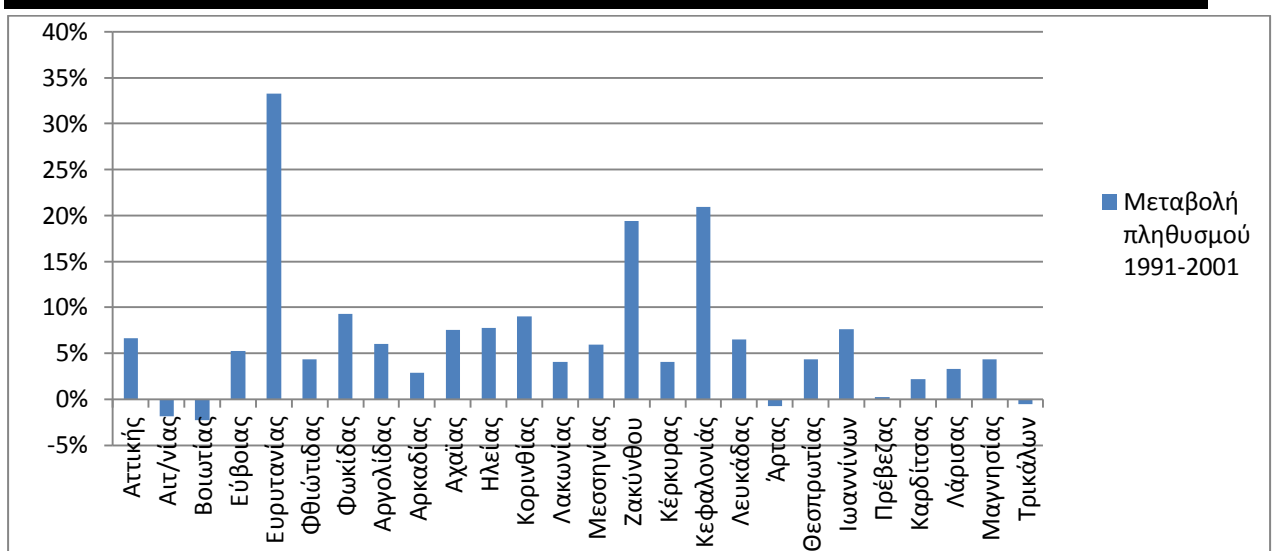

ΣΧΗΜΑ 12 (α)

Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνουν οι υπηρεσίες για τα έτη 1991,2001

Όπως παρατηρείται στο Σχήμα 12 (α) για τους 24 από τους 26 νομούς που απεικονίζονται τα ποσοστά του ΑΕΠ αυξήθηκαν το 2001 σε σχέση με το 1991. Οι 2 νομοί που είχαν χαμηλότερα ποσοστά ΑΕΠ υπηρεσιών το 2001 συγκριτικά με το 1991 είναι ο νομός Κορινθίας και ο νομός Λευκάδας. Ο νομός Κορινθίας και ο νομός Λευκάδας στην ίδια περίοδο είχαν πτώση και στα ποσοστά του ΑΕΠ της γεωργίας, με περισσότερο έντονη πτώση του πρώτου νομού.

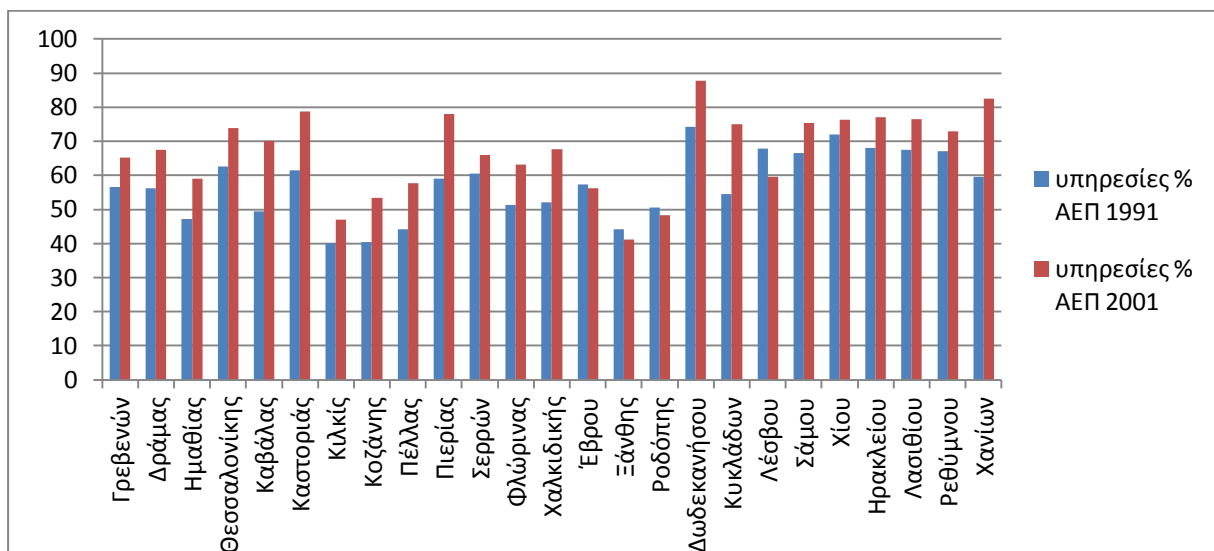
Το 2001 οι 24 από τους 26 νομούς είχαν ποσοστά ΑΕΠ υπηρεσιών πάνω από 50%, οι 2 νομοί με τα χαμηλότερα ποσοστά ΑΕΠ είναι ο νομός Βοιωτίας και Κορινθίας. Οι νομοί με τη μεγαλύτερη αύξηση του ποσοστού του ΑΕΠ (πάνω από 15 μονάδες) που καταλαμβάνουν οι υπηρεσίες κατά την περίοδο 1991-2001 είναι: Ζακύνθου, Θεσπρωτίας, Μεσσηνίας, Αιτ/νίας, Αχαΐας, Κεφαλονιάς, Καρδίτσας, Φωκίδας, Άρτας και Κέρκυρας.

ΣΧΗΜΑ 11 (α)

Η μεταβολή του πληθυσμού για κάθε νομό της χώρας για την περίοδο 1991-2001

Στο Σχήμα 11 (α) παρατηρείται μείωση του πληθυσμού στους νομούς Βοιωτίας, Άρτας, Τρικάλων και Αιτ/νίας και έτσι προκύπτει το συμπέρασμα ότι δεν επηρεάζονται θετικά οι νομοί από τη αύξηση του ποσοστού του ΑΕΠ των υπηρεσιών. Τη μεγαλύτερη θετική μεταβολή του πληθυσμού την έχει ο νομός Ευρυτανίας, του οποίου αυξάνεται το ποσοστό του ΑΕΠ των υπηρεσιών κατά 8,4 μονάδες. Ο νομός Ζακύνθου που έχει τη μεγαλύτερη αύξηση του ποσοστού των υπηρεσιών έχει παράλληλη και μεγάλη αύξηση πληθυσμού.

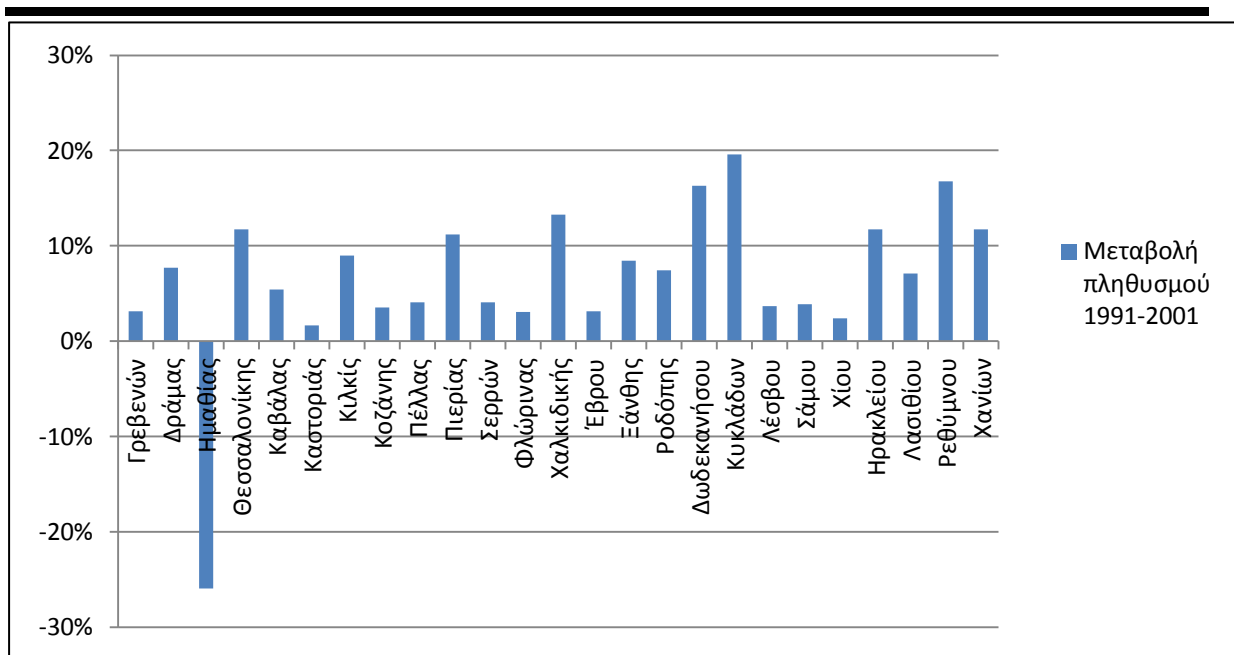

ΣΧΗΜΑ 12 (β)

Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνουν οι υπηρεσίες για τα έτη 1991,2001

Στο Σχήμα 12 (β) απεικονίζονται τα ποσοστά του ΑΕΠ των υπηρεσιών για τα έτη 1991 και 2001 για τους υπόλοιπους 25 νομούς της χώρας. Οι νομοί Λέσβου, Ξάνθης, Έβρου και Ροδόπης είχαν αρνητική μεταβολή του συγκεκριμένου ποσοστού. Επίσης στους νομούς Κιλκίς, Ξάνθης και Ροδόπης το ποσοστό του ΑΕΠ των υπηρεσιών είναι κάτω του 50% για την περίοδο 1991-2001, με παράλληλη θετική μεταβολή του πληθυσμού της τάξης κάτω του 10% (Σχήμα 11(β)).

Σύμφωνα με το Σχήμα 12 (β) οι νομοί Χανίων, Καβάλας, Κυκλάδων, Πιερίας, Καστοριάς και Χαλκιδικής κατά φθίνουσα σειρά έχουν τη μεγαλύτερη αύξηση του ποσοστού του ΑΕΠ των υπηρεσιών (πάνω από 15 μονάδες). Από τους παραπάνω νομούς, οι νομοί Κυκλάδων, Χαλκιδικής, Χανίων και Πιερίας έχουν θετική εξέλιξη στην αύξηση του πληθυσμού τους στη δεκαετία 1991-2001. Ο νομός Ημαθίας έχει αρνητική μεταβολή πληθυσμού στη συγκεκριμένη περίοδο, αλλά παράλληλα το ποσοστό του ΑΕΠ των υπηρεσιών αυξάνεται κατά 11,9 μονάδες.(Σχήμα 11(β)).

ΣΧΗΜΑ 11 (β)

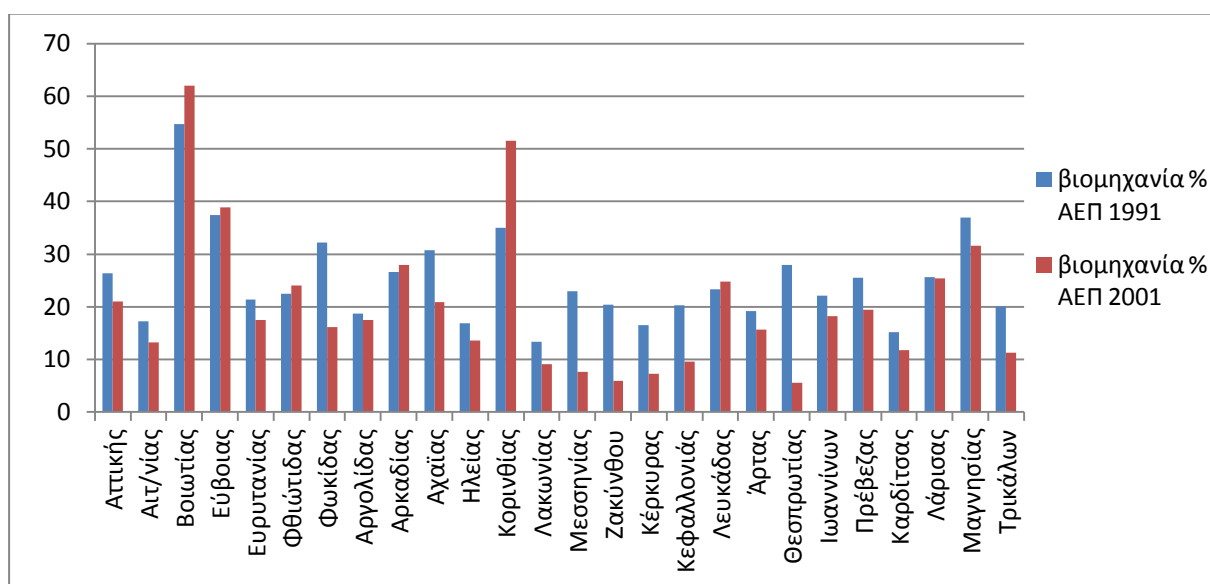
Η μεταβολή του πληθυσμού για κάθε νομό της χώρας για την περίοδο 1991-2001

4.1.3.3 Βιομηχανία % ΑΕΠ

Η βιομηχανία είναι ένας κλάδος που έχει χάσει χώρο στην οικονομία αλλά δραστηριοποιείται ενεργά σε ορισμένους νομούς και σήμερα. Όπως φαίνεται στο Σχήμα 13 (α) σε 6 από τους 26 νομούς του Γραφήματος το ποσοστό του ΑΕΠ της βιομηχανίας έχει αυξηθεί, αυτοί οι νομοί είναι: Βοιωτίας, Εύβοιας, Φθιώτιδας, Αρκαδίας, Κορινθίας και Λευκάδας. Η μεταβολή του

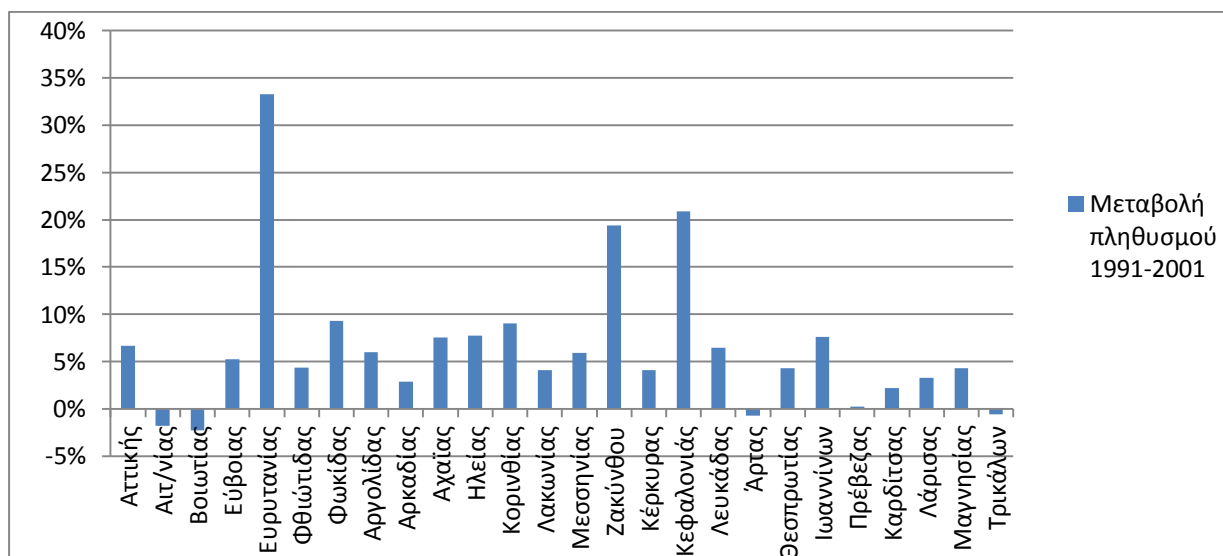
πληθυσμού δεν είναι πάντα η ανάλογη (Σχήμα 11 (α)), ο νομός Βοιωτίας είναι ο μόνος από τους συγκεκριμένους νομούς που έχει αρνητική μεταβολή του πληθυσμού ενώ ο νομός Κορινθίας με τη μεγαλύτερη αύξηση του ποσοστού της βιομηχανίας έχει αύξηση του πληθυσμού της τάξης του 9%.

Πολύ υψηλά ποσοστά του ΑΕΠ καταλαμβάνει το 2001 η βιομηχανία στους νομούς Βοιωτίας (61,96%), Κορινθίας(51,59%), Εύβοιας (38,9%), Μαγνησίας (31,61%), Αρκαδίας (27,98%) και Λάρισας (25,37%) και πολύ χαμηλά ποσοστά ο νομός Θεσπρωτίας (5,55%). Ιδιαίτερα μεγάλη πτώση στην περίοδο 1991-2001 έχουν οι νομοί, κατά φθίνουσα σειρά, Θεσπρωτίας, Φωκίδας, Μεσσηνίας, Ζακύνθου και Κεφαλονιάς. Στους νομούς Ζακύνθου και Κεφαλονιάς παρατηρείται μεγάλη αύξηση του πληθυσμού τους, Σχήμα 11 (α), ενώ στους υπόλοιπους νομούς η αύξηση είναι χαμηλότερη. Ο νομός Άρτας και ο νομός Τρικάλων που μειώνονται πληθυσμιακά, μειώνεται και το ποσοστό του ΑΕΠ της βιομηχανίας κατά 3,52 και 8,77.

ΣΧΗΜΑ 13 (α)

Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνει η βιομηχανία για τα έτη 1991,2001

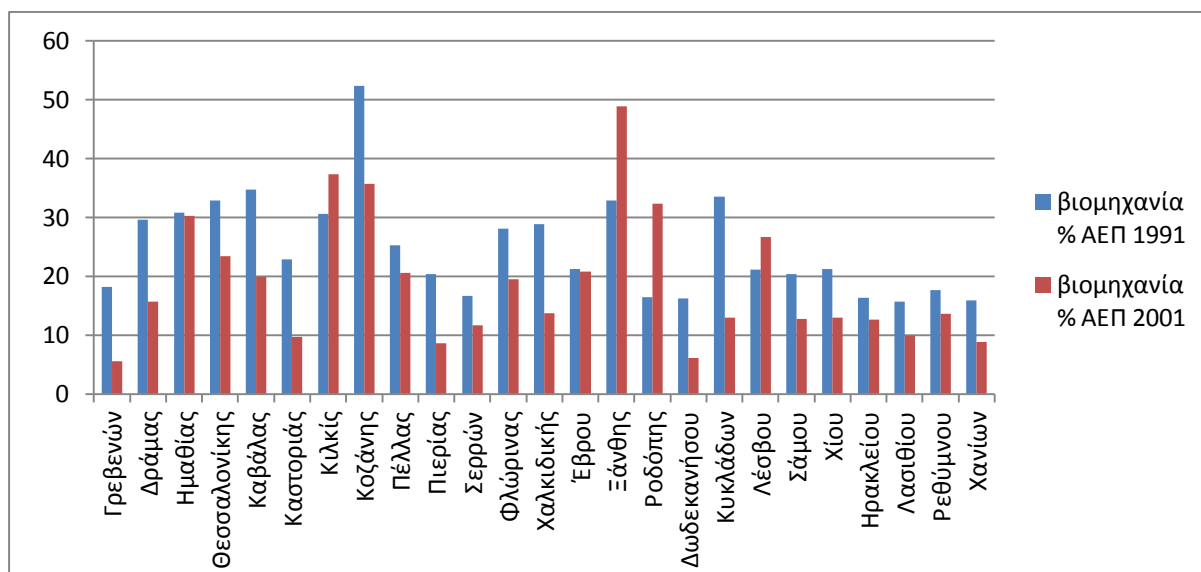

ΣΧΗΜΑ 11 (α)

Η μεταβολή του πληθυσμού για κάθε νομό της χώρας για την περίοδο 1991-2001

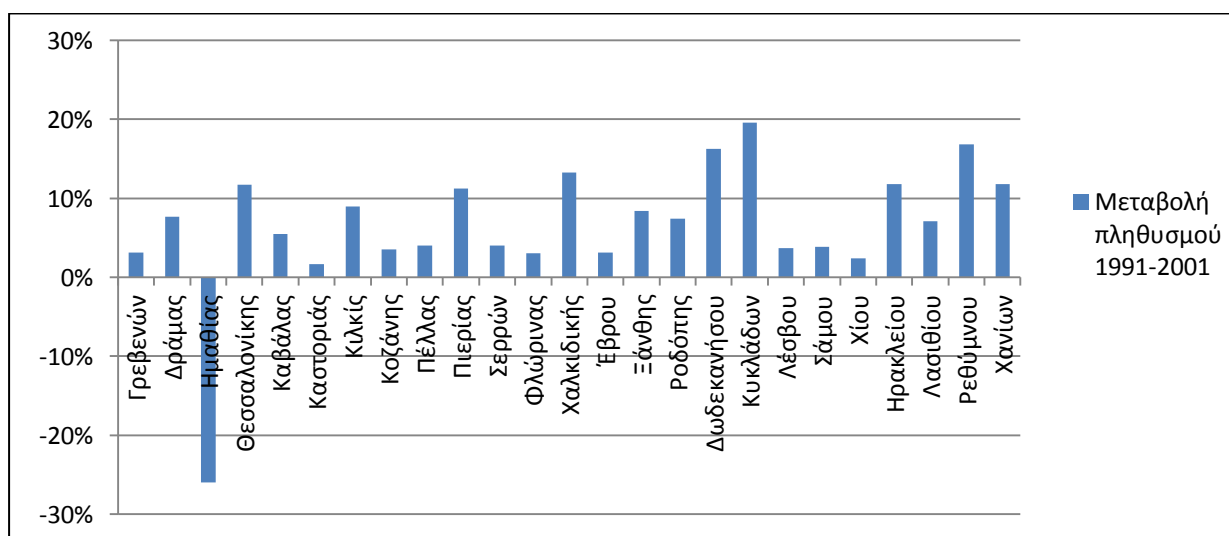
Στο Σχήμα 13 (β), απεικονίζονται οι υπόλοιποι 25 νομοί της χώρας, από αυτούς οι 4 στην περίοδο 1991-2001 έχουν αυξήσει το ποσοστό του ΑΕΠ της βιομηχανίας. Οι 4 νομοί είναι: Ξάνθης, Ροδόπης, Λέσβου και Κιλκίς, τη μεγαλύτερη αύξηση παρουσιάζει ο νομός Ξάνθης και όλοι έχουν πληθυσμιακή αύξηση κάτω του 10%, όπως φαίνεται και στο Σχήμα 11 (β). Η μεγαλύτερη πτώση του ποσοστού του ΑΕΠ παρατηρείται στους νομούς, κατά φθίνουσα σειρά, Κυκλάδων, Χαλκιδικής, Καβάλας, Δράμας, Καστοριάς, Γρεβενών, Πιερίας και Δωδεκανήσου. Στους νομούς Χαλκιδικής, Δωδεκάνησου και Κυκλάδων στη δεκαετία 1991-2001 παρατηρείται αύξηση πάνω από 13% του πληθυσμού ενώ στους υπόλοιπους νομούς είναι μικρότερη.

Ο νομός Ημαθίας που έχει την πιο έντονη αρνητική μεταβολή του πληθυσμού, παρουσιάζει αρκετά μικρή μείωση του ποσοστού του ΑΕΠ της βιομηχανίας το 2001 σε σχέση με το 1991, της τάξης του 0,52%. Πολύ υψηλά ποσοστά ΑΕΠ της βιομηχανίας για το 2001 έχουν οι νομοί Ξάνθης (48,84%), Κιλκίς (37,29%), Κοζάνης (35,64%), Ροδόπης (32,27%), Ημαθίας (30,24%) και Λέσβου (26,67%), ενώ από τα χαμηλότερα ποσοστά τα έχουν τα Δωδεκάνησα (6,07%), η Ζάκυνθος (6,01%) και τα Γρεβενά (5,57%).

ΣΧΗΜΑ 13 (β)

Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνει η βιομηχανία για τα έτη 1991,2001

ΣΧΗΜΑ 11 (β)

Η μεταβολή του πληθυσμού για κάθε νομό της χώρας για την περίοδο 1991-2001

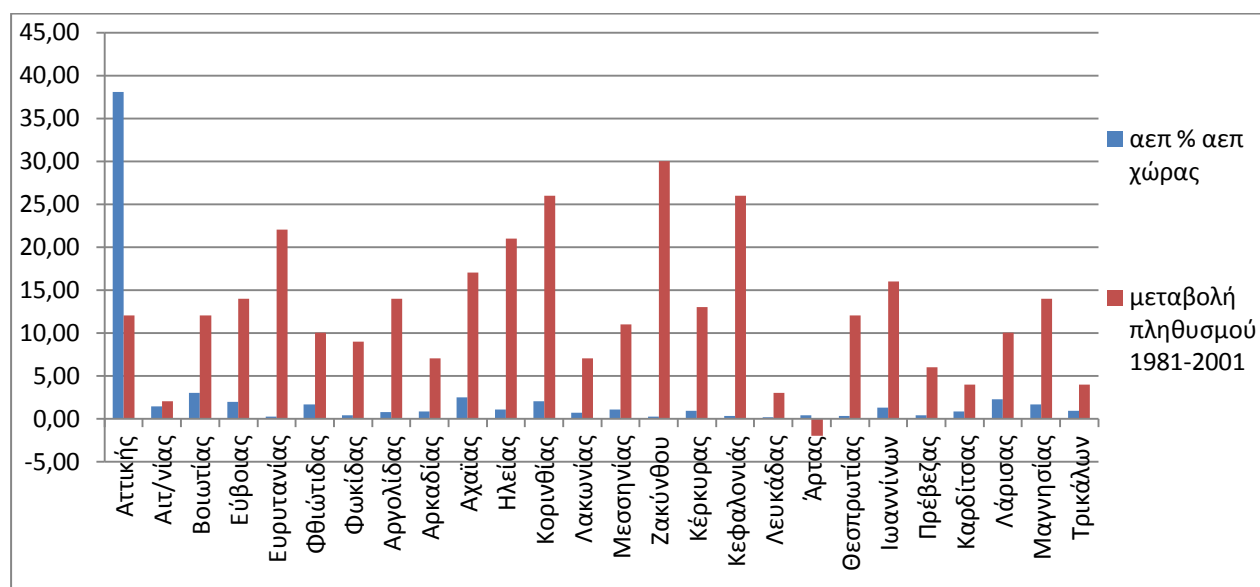
4.1.3.4 ΑΕΠ % ΑΕΠ χώρας

Το ΑΕΠ του κάθε νομού αντίστοιχα και της χώρας ανταποκρίνεται στην οικονομική κατάσταση που τους χαρακτηρίζει, τη σημαντικότητα τους και την ανάπτυξη τους. Στα Σχήματα 14 (α) και 14 (β) απεικονίζεται το ποσοστό του ΑΕΠ του κάθε νομού που καταλαμβάνει στο σύνολο της χώρα για το 2001 και η μεταβολή του πληθυσμού τους για την

περίοδο 1981-2001. Όπως παρατηρείται ο νομός Αττικής και ο νομός Θεσσαλονίκης είναι οι βασικοί τροφοδότες του ΑΕΠ της χώρας, με ποσοστά 38,06 και 11,64 αντίστοιχα. Αυτό φανερώνει με οικονομικά στοιχεία την κυριαρχία των δύο αυτών νομών έναντι των άλλων που το ποσοστό του ΑΕΠ τους φτάνει μέχρι 2,97%. Η μεταβολή του πληθυσμού το νομών Αττικής και Θεσσαλονίκης στη διάρκεια της 20ετίας αυξήθηκε κατά 12% και 21% αντίστοιχα.

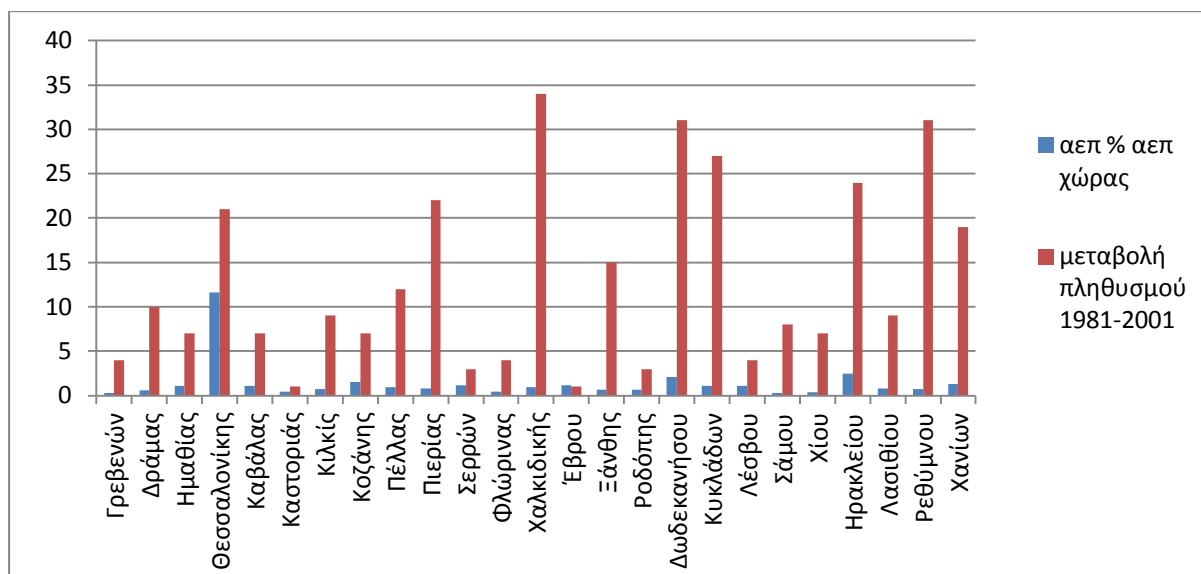
Οι νομοί που συμβάλουν με το χαμηλότερο ποσοστό στο ΑΕΠ της χώρας είναι: Ευρυτανίας (0,22%), Φωκίδας (0,40%), Κεφαλονιάς (0,30%), Λευκάδας (0,2%), Άρτας (0,42%), Θεσπρωτίας (0,29%), Πρέβεζας (0,42%), Γρεβενών (0,27%), Καστοριάς (0,45%), Φλώρινας (0,45%), Σάμου (0,32%) και Χίου (0,41%). Ο νομός Ευρυτανίας έχει τη μεγαλύτερη αύξηση του πληθυσμού παρόλα αυτά καταλαμβάνει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά του ΑΕΠ της χώρας. Ο νομός Άρτας εκτός του χαμηλού ποσοστού του ΑΕΠ είναι ο μόνος νομός που μειώνεται πληθυσμιακά κατά την πάροδο των χρόνων.

Ο νομός Κεφαλονιάς έχει υψηλό ποσοστό αύξησης του πληθυσμού της στην περίοδο 1981-2001. Πολύ χαμηλά ποσοστά και μεταβολής πληθυσμού και ΑΕΠ έχουν οι νομοί Λευκάδας, Καστοριάς και Φλώρινας. Ο νομός Έβρου έχει μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ της χώρας από το ποσοστό μεταβολής του πληθυσμού του.

ΣΧΗΜΑ 14 (α)

Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνει στο ΑΕΠ της χώρας το 2001 συγκριτικά με τη με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001

ΣΧΗΜΑ 14 (β)

Το ποσοστό του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνει στο ΑΕΠ της χώρας το 2001 συγκριτικά με τη με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001

4.1.4 Σχέση Ενημερίας - Μεταβολής πληθυσμού

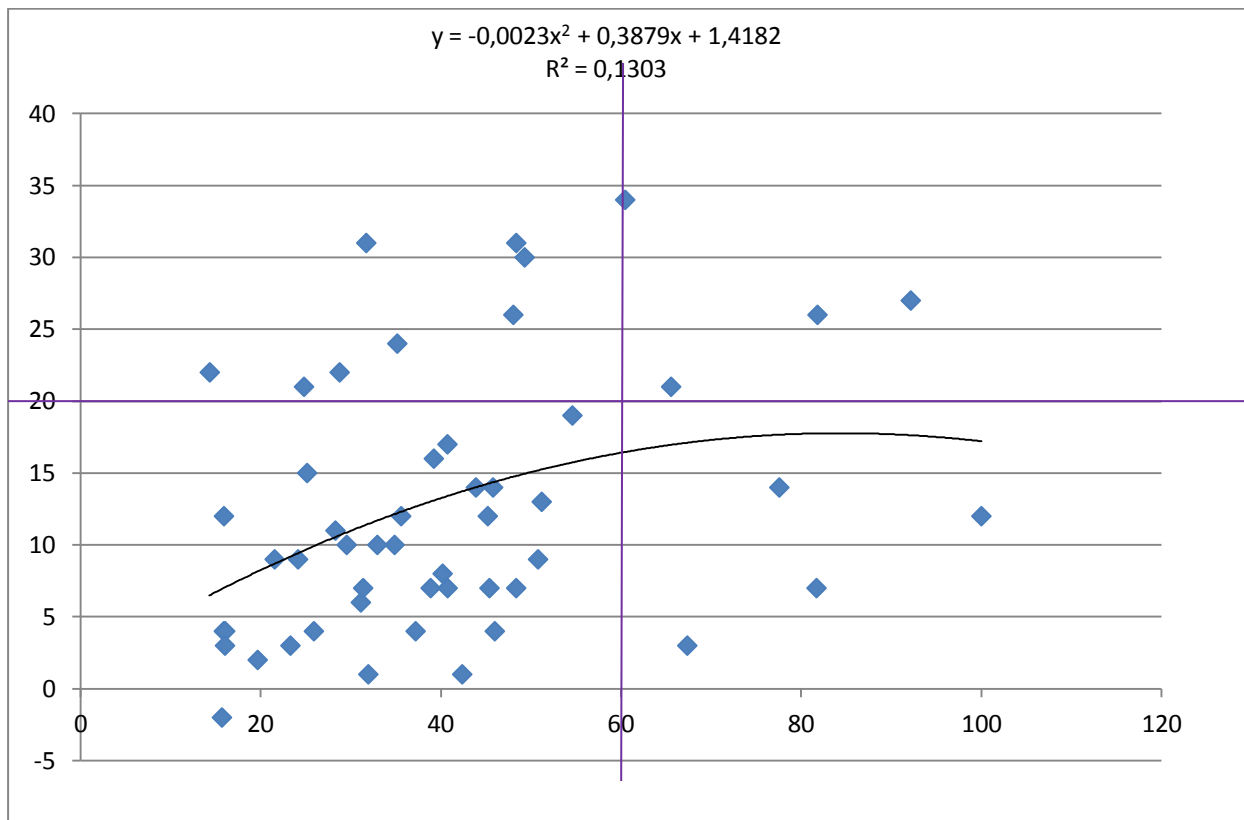
Ως επίπεδο ενημερίας ενός νομού εννοείται ο δείκτης που για τον υπολογισμό του περιλαμβάνει εκτός από τα στοιχεία παραγωγής και εισοδήματος και στοιχεία κατανάλωσης (Πολύζος, 2011). Τα επίπεδα ενημερίας των νομών ποικίλουν, υπάρχουν έντονες αποκλίσεις μεταξύ των τιμών των δεικτών και αυτό φανερώνει τις ανισότητες που υπάρχουν στη χώρα. Σύμφωνα με το δείκτη ενημερίας ο νομός με το υψηλότερο βιοτικό επίπεδο είναι ο νομός Αττικής. Σε υψηλές θέσεις σε επίπεδο ενημερίας βρίσκονται οι νομοί Κυκλάδων, Κεφαλονιάς, Χίου, Λευκάδας, Θεσσαλονίκης και Χαλκιδικής, ενώ στις χαμηλότερες θέσεις κατατάσσονται οι νομοί Ευρυτανίας, Πέλλας, Καρδίτσας, Τρικάλων, Άρτας και Αιτωλοακαρνανίας.

Για να αναγνωριστεί γραφικά κατά πόσο υπάρχει εξάρτηση των μεγεθών της ενημερίας και της μεταβολής του πληθυσμού σχεδιάζεται το διάγραμμα διασποράς. Για να σχεδιαστεί ένα διάγραμμα διασποράς συμβολίζετε το ένα μέγεθος με X και το άλλο με Y , με κάθε ζεύγος τιμών να αντιστοιχεί σ' ένα σημείο στη γραφική μας απεικόνιση. Ο συντελεστής προσδιορισμού R^2 εκφράζει το ποσοστό της μεταβλητότητας της μεταβλητής Y που εξηγείται από την μεταβλητή X . Όσο πιο κοντά βρίσκεται η τιμή του R^2 στην μονάδα, τόσο πιο ισχυρή γίνεται η γραμμική σχέση εξάρτησης των μεταβλητών Y και X .

Το Σχήμα 15 δείχνει μια πολυωνυμική γραμμή τάσης τάξης 2 (ένα κοίλο τμήμα) για την απεικόνιση της σχέσης μεταξύ ενημερίας και μεταβολής πληθυσμού. Η τιμή R^2 είναι 0,1303, πράγμα που δε φανερώνει καλή προσαρμογή της γραμμής στα δεδομένα. Αρκετά στοιχεία είναι κοντά στη γραμμή τάσης δεν υπάρχει δηλαδή πολύ μεγάλη διασπορά, αλλά σύμφωνα με το R^2 το οποίο είναι αρκετά κοντά στο μηδέν δεν υπάρχει έντονη γραμμική συσχέτιση των δύο μεταβλητών. Το γεγονός ότι το σύνολο των στοιχείων κινούνται από κάτω προς τα πάνω επιβεβαιώνει τη θετική συσχέτιση. Άρα μπορεί να προκύψει το συμπέρασμα ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ της ενημερίας των κατοίκων του κάθε νομού με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001.

Αυτή η θετική σχέση είναι αναμενόμενη αφού η οικονομία ενός νομού συνδέεται με την αστικοποίηση του. Όσο πιο υψηλό είναι το επίπεδο ενημερίας ενός νομού τόσο πιο καλές είναι οι συνθήκες ζωής των κατοίκων και υπάρχει οικονομική ανάπτυξη άρα αυτό θα έχει σαν αποτέλεσμα να αναπτυχθεί ο πληθυσμός του (Ενότητα 1.3.2 και Ενότητα 1.3.3). Ακόμη από τη γραμμή τάσης της ενημερίας και της μεταβολής του πληθυσμού παρατηρείται μια ανοδική πορεία και στην συνέχεια η γραμμή τείνει να σταθεροποιηθεί, άρα η σχέση των δύο αυτών μεταβλητών είναι σχεδόν σταθερή. Επομένως δεν υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης μεταξύ των δύο δεικτών, άρα η σχέση βρίσκεται σε «κορεσμό».

Τα περισσότερα στοιχεία (δηλαδή οι περισσότεροι νομοί) όπως παρατηρείται από το Σχήμα 15 βρίσκονται στο κάτω αριστερό τεταρτημόριο της περιοχής σχήματος που σημαίνει ότι έχουν χαμηλά ποσοστά μεταβολής του πληθυσμού την περίοδο 1981-2001 και χαμηλά επίπεδα ευημερίας. Ενώ πολύ λίγοι είναι οι νομοί στο πάνω δεξιά τεταρτημόριο οι οποίοι έχουν υψηλό επίπεδο ευημερία και υψηλό ποσοστό μεταβολής του πληθυσμού και στο κάτω δεξιά οι οποίοι έχουν υψηλό επίπεδο ευημερίας και χαμηλά ποσοστά αύξησης του πληθυσμού. Τα στοιχεία του Σχήματος εκτείνονται σε όλη την έκτασή του, και παρατηρούμε ότι ο δείκτης ευημερίας δεν παίρνει ακραίες τιμές, κάτω δηλαδή από το 20. Άρα δεν υπάρχουν πάρα πολύ φτωχοί νομοί, αλλά η πλειοψηφία των νομών (35) έχει δείκτη από 20 έως 50, που σημαίνει ότι η ευημερία των νομών βρίσκονται σε αρκετά χαμηλά ποσοστά.

ΣΧΗΜΑ 15

Σχέση Ευημερίας 2005 με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001

4.1.5 Σχέση Παραγωγικού Δυναμισμού - Μεταβολής πληθυσμού

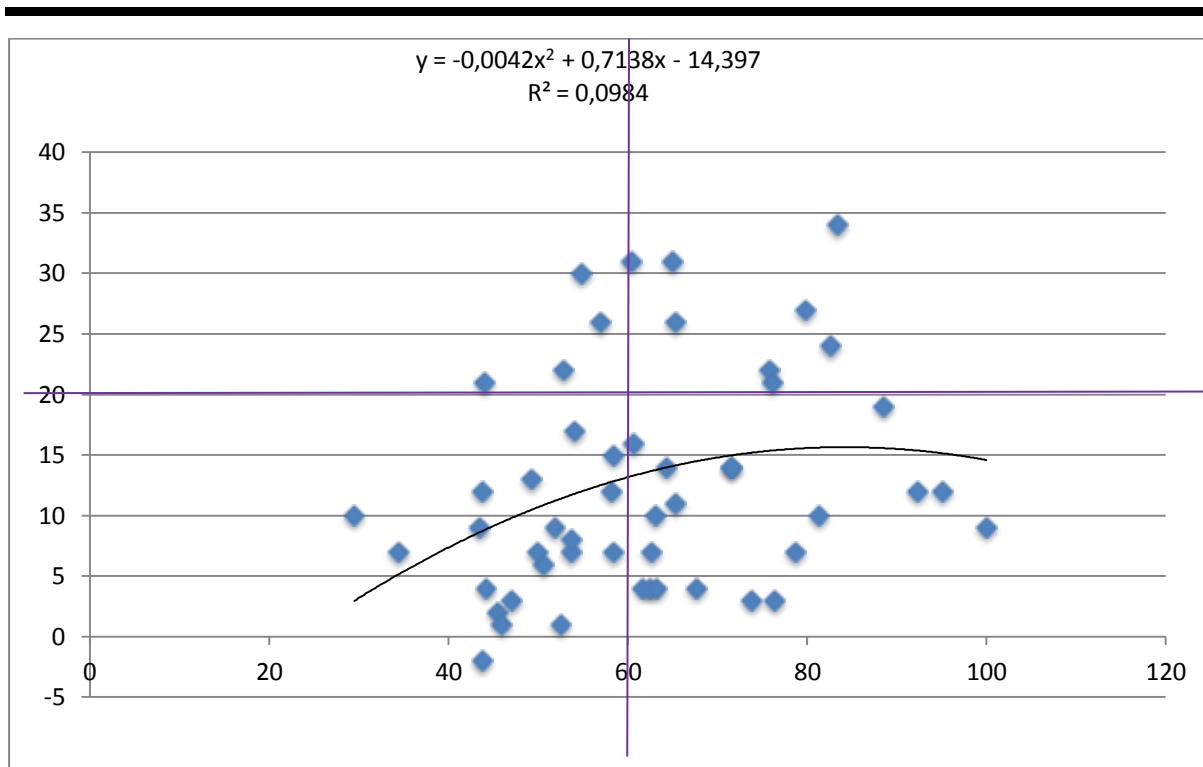
Ένα άλλο βασικό στοιχείο της οικονομίας ενός νομού είναι ο παραγωγικός του δυναμισμός, ο οποίος αφορά τη δυναμική που έχει η οικονομία, την παραγωγική διάρθρωση και το βαθμό αξιοποίησης της οικονομίας της εργασίας ή και των άλλων παραγωγικών συντελεστών. Ο παραγωγικός δυναμισμός διαφέρει από νομό σε νομό τα υψηλότερα ποσοστά τα καταλαμβάνουν οι νομοί Λασιθίου, Αττικής, Βοιωτίας, Χανίων, Κορινθίας, Χαλκιδικής και Φθιώτιδας. Ο νομός Αττικής είναι από τους πιο αναπτυγμένους νομούς της χώρας, και βρίσκεται στην δεύτερη υψηλότερη θέση της κατάταξης, επίσης οι γειτονικοί του νομοί Βοιωτίας και Κορινθίας, έχουν υψηλά επίπεδα παραγωγικού δυναμισμού. Τα επίπεδα παραγωγικού δυναμισμού της πλειοψηφίας των νομών κυμαίνονται μεταξύ 45%-65%, ενώ τα χαμηλότερα ποσοστά παρουσιάζουν οι νομοί Δράμας (29,47%) και Ημαθίας (34,34%) (Πολύζος, 2011).

Για να αναγνωριστεί γραφικά κατά πόσο υπάρχει εξάρτηση των μεγεθών του παραγωγικού δυναμισμού και της μεταβολής του πληθυσμού σχεδιάζεται το διάγραμμα διασποράς με την ίδια διαδικασία που ακολουθήθηκε για το Σχήμα 15. Το Σχήμα 16 δείχνει μια πολυωνυμική γραμμή τάσης τάξης 2 (ένα κοίλο τμήμα) για την απεικόνιση της σχέσης μεταξύ παραγωγικού δυναμισμού και μεταβολής πληθυσμού. Η τιμή R^2 είναι 0,0984, πράγμα που δε φανερώνει καλή προσαρμογή της γραμμής στα δεδομένα, σύμφωνα με το R^2 το οποίο είναι αρκετά κοντά στο μηδέν δεν υπάρχει έντονη γραμμική συσχέτιση των δύο μεταβλητών. Το γεγονός ότι το σύνολο των στοιχείων κινούνται από κάτω προς τα πάνω επιβεβαιώνει τη θετική συσχέτιση.

Επομένως μπορεί να προκύψει το συμπέρασμα ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ του παραγωγικού δυναμισμού του κάθε νομού με την αντίστοιχη μεταβολή του πληθυσμού, η οποία τείνει να σταθεροποιηθεί. Η θετική σχέση δεν προκαλεί εντύπωση, αφού η παραγωγικότητα ενός νομού τον κάνει περισσότερο ελκυστικό και επομένως θα έχει θετικό αποτέλεσμα στην αύξηση του πληθυσμού. Το γεγονός όμως ότι η γραμμή τάσης γίνεται σχεδόν παράλληλη με τον άξονα παραγωγικού δυναμισμού, φανερώνει ότι η σχέση των δύο μεταβλητών είναι σχεδόν σταθερή.

Τα περισσότερα στοιχεία (οι περισσότεροι νομοί) βρίσκονται στα κάτω τεταρτημόρια, όπου είναι χαμηλά επίπεδα παραγωγικού δυναμισμού και χαμηλά επίπεδα μεταβολής του πληθυσμού και χαμηλά επίπεδα μεταβολής του πληθυσμού με υψηλά επίπεδα παραγωγικού δυναμισμού αντίστοιχα. Οι λιγότεροι νομοί βρίσκονται στο πάνω αριστερά τεταρτημόριο με τα χαμηλά ποσοστά παραγωγικού δυναμισμού και τα υψηλά ποσοστά

μεταβολής του πληθυσμού 1981-2001. Ο παραγωγικός δυναμισμός της χώρας δεν έχει τιμές κάτω από 40, και κυρίως κυμαίνεται από 43-65, αυτό παρουσιάζει ότι η παραγωγική κατάσταση στην Ελλάδα δεν βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα.

ΣΧΗΜΑ 16

Σχέση Παραγωγικού δυναμισμού με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001

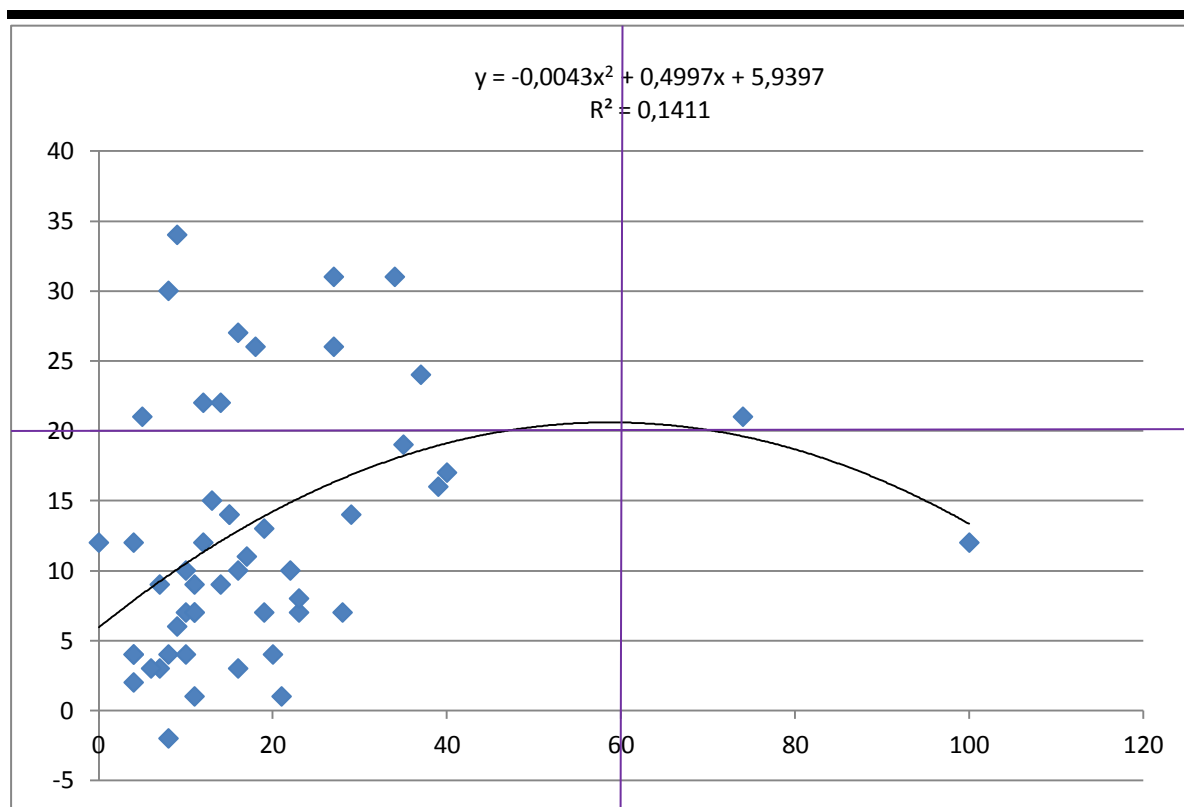
4.1.6 Σχέση Επιπέδου Εκπαίδευσης- Μεταβολής πληθυσμού

Η εκπαίδευση είναι βασικός παράγοντας ανάπτυξης ενός νομού, ο ρόλος της είναι τόσο σημαντικός για την οικονομία (καταπολέμηση ανεργίας, καταρτισμένο και εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό) όσο και για την κοινωνία (καταπολέμηση κοινωνικού αποκλεισμού, κοινωνική ανέλιξη). Ο δείκτης εκπαίδευσης των νομών σύμφωνα με συνυπολογισμούς όλων των τομέων εκπαίδευσης προκύπτει διαφορετικός για κάθε νομό. Οι διαφορές μεταξύ των δεικτών εκπαίδευσης μεταξύ των νομών, επιβεβαιώνει την ύπαρξη ανισοτήτων και στον τομέα της εκπαίδευσης.

Οι νομοί που έχουν ΑΕΙ, που είναι συνήθως μεγάλοι σε πληθυσμό, επιδιώκουν την ειδίκευση του εργατικού δυναμικού και αυτό έχει θετικά αποτελέσματα και στους κατοίκους της περιοχής. Οι συγκεκριμένοι νομοί βρίσκονται στα υψηλά επίπεδα εκπαίδευσης, τέτοια παραδείγματα αποτελούν οι νομοί: Αττικής (100), Θεσσαλονίκης (74), Αχαΐας (40), Ιωαννίνων (39), Ηρακλείου (37) και Χανίων (35). Και στην περίπτωση της εκπαίδευσης πρωτοστατεί η Αττική και είναι δεύτερη στην κατάταξη ο νομός Θεσσαλονίκης, ενώ οι υπόλοιποι νομοί είναι κάτω από την κλίμακα του 40. Οι νομοί με τα χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης είναι: Γρεβενών (4), Καρδίτσας (4), Θεσπρωτίας (4), Αιτωλοακαρνανίας (4) και Ηλείας (5) και ο νομός Πέλλας έχει Δείκτη εκπαίδευσης μηδέν.

Για την καλύτερη κατανόηση της εξάρτησης των μεγεθών του επιπέδου εκπαίδευσης και της μεταβολής του πληθυσμού σχεδιάζεται Σχήμα 17, το οποίο δείχνει μια πολυωνυμική γραμμή τάσης τάξης 2 (ένα κοίλο τμήμα). Η τιμή R^2 είναι 0,1411, πράγμα που δε φανερώνει καλή προσαρμογή της γραμμής στα δεδομένα και ότι δεν υπάρχει έντονη γραμμική συσχέτιση των δύο μεταβλητών. Στο συγκεκριμένο σχήμα συσχέτισης η γραμμή τάσης παρουσιάζει μεγαλύτερη καμπυλότητα από ότι στο Σχήμα 15 και στο Σχήμα 16. Η γραμμή τάσης τείνει να έχει φθίνουσα πορεία κατά την εξέλιξη της, βασικός παράγοντας της διαμόρφωσης αυτής είναι ο νομός Αττικής.

Η πλειοψηφία των στοιχείων, 38 από τους 51 νομούς, βρίσκονται στο κάτω αριστερά τεταρτημόριο, στο οποίο συγκεντρώνονται οι νομοί με τα χαμηλά επίπεδα εκπαίδευσης και τα χαμηλά επίπεδα μεταβολής του πληθυσμού της περιόδου 1981-2001. Δύο μόλις νομοί βρίσκονται στα δεξιά τεταρτημόρια: ο νομός Αττικής στο κάτω δεξιά με το υψηλότερο δείκτη εκπαίδευσης (100) και με χαμηλό ποσοστό μεταβολής του πληθυσμού του (12%) και ο νομός Θεσσαλονίκης στο πάνω δεξιά τεταρτημόριο με το δεύτερο υψηλότερο δείκτη εκπαίδευσης (74) και το υψηλό ποσοστό μεταβολής του πληθυσμού (21%).

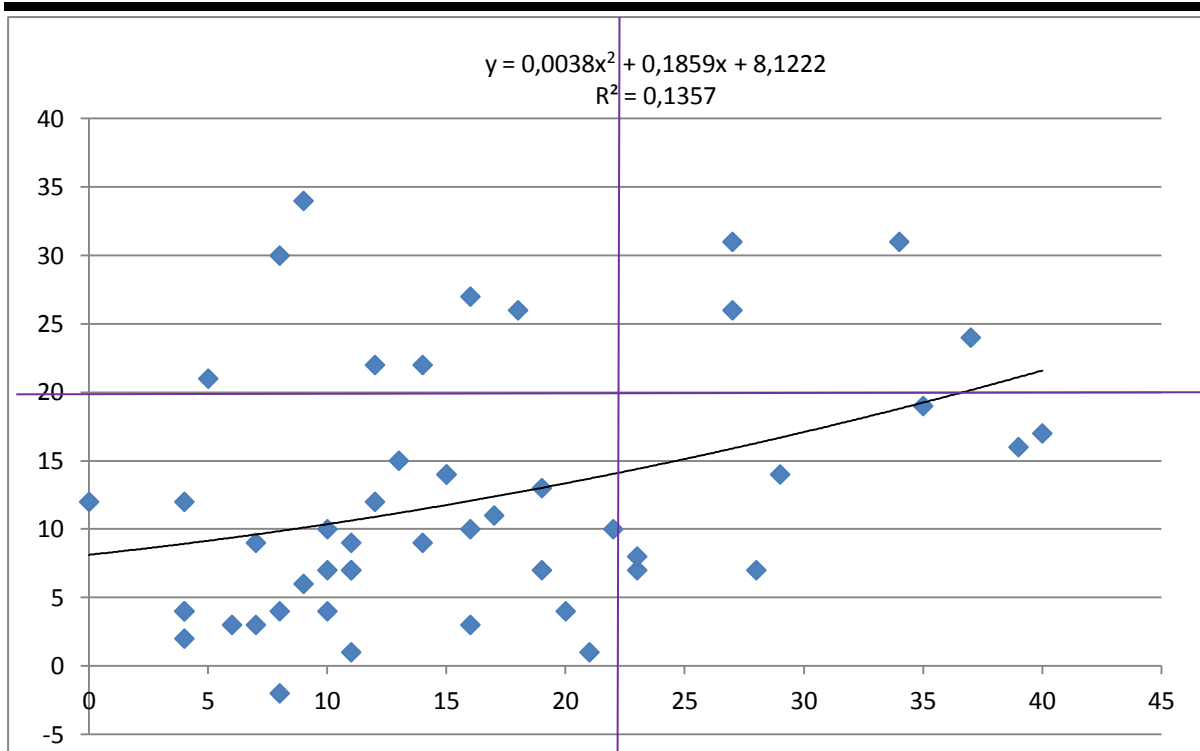
ΣΧΗΜΑ 17

Σχέση επιπέδου εκπαίδευσης με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001

Επειδή παρατηρείται και μέσω του Σχήματος 17, η χωρική ανισοκατανομή και στον τομέα της εκπαίδευσης, με τους νομούς Αττικής και Θεσσαλονίκης να κυριαρχούν, δε δίνεται η πραγματική σχέση μεταξύ της εκπαίδευσης και της μεταβολής του πληθυσμού. Για το λόγο αυτόν ακολουθεί το Σχήμα 18 που απεικονίζει τη σχέση επιπέδου εκπαίδευσης και της μεταβολής του πληθυσμού όλων των νομών εκτός Αττικής και Θεσσαλονίκης.

Το Σχήμα 18, δείχνει μια πολυωνυμική γραμμή τάσης τάξης 2 (ένα κυρτό τμήμα). Η τιμή R^2 είναι 0,1357, πράγμα που δε φανερώνει καλή προσαρμογή της γραμμής στα δεδομένα και ότι δεν υπάρχει έντονη γραμμική συσχέτιση των δύο μεταβλητών. Στο συγκεκριμένο σχήμα συσχέτισης η γραμμή τάσης δεν εμφανίζει έντονη κυρτότητα, αυτό φανερώνει ότι οι αυξήσεις του επιπέδου εκπαίδευσης δημιουργούν ήπιες αυξήσεις στη μεταβολή του πληθυσμού. Τα στοιχεία είναι διεσπαρμένα σε όλη την έκταση του διαγράμματος με περισσότερη συγκέντρωση στο κάτω αριστερά τεταρτημόριο, στο οποίο συγκεντρώνονται οι νομοί με τα χαμηλά επίπεδα εκπαίδευσης και τα χαμηλά επίπεδα μεταβολής του πληθυσμού της περιόδου 1981-2001. Οι τιμές του δείκτη της εκπαίδευσης είναι αρκετά χαμηλές (από 0-35) για την πλειοψηφία των νομών (46), έτσι έντονη είναι η

ανάγκη για νέες υποδομές και μετακίνηση ορισμένων από τους νομούς Αττικής και Θεσσαλονίκης.

ΣΧΗΜΑ 18

Σχέση επιπέδου εκπαίδευσης με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001, όλων των νομών εκτός Αττικής και Θεσσαλονίκης

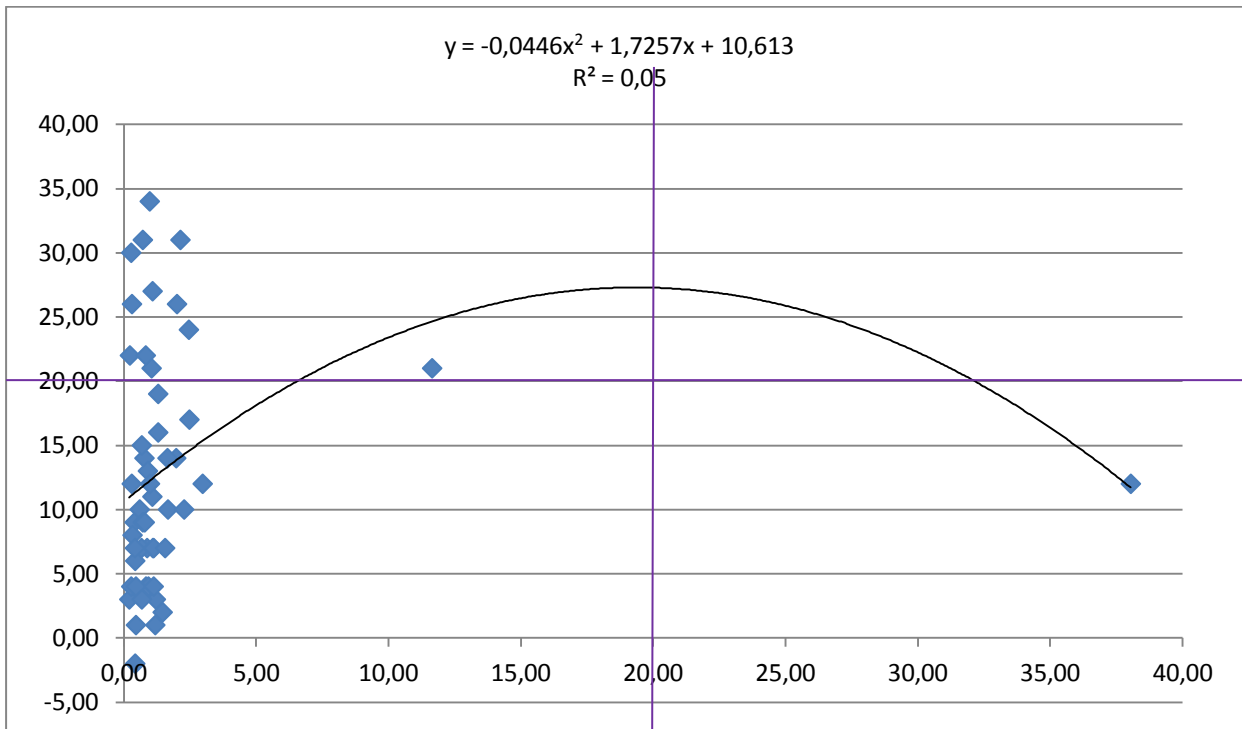
4.1.7 Σχέση ΑΕΠ- Μεταβολής πληθυσμού

Ο πιο συνηθισμένος τρόπος μέτρησης της παραγωγικής ικανότητας μιας οικονομίας στηρίζεται στην έννοια του ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν). Πρόκειται για την χρηματική έκφραση του συνολικού όγκου αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε ένα χρονικό διάστημα, το οποίο συνήθως είναι ένα έτος. Για τη μέτρηση της ευημερίας των ανθρώπων χρησιμοποιείται το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, το οποίο δεν είναι τίποτε άλλο από το λόγο του ΑΕΠ προς τον πληθυσμό της χώρας (Λαμπριανίδης, 2006).

Παρόλα αυτά, κρίνεται ότι το ΑΕΠ δεν αποτελεί έναν ικανοποιητικό τρόπο μέτρησης της ευημερίας και του εισοδήματος ή του επιπέδου ανάπτυξης μιας περιοχής. Το ΑΕΠ των νομών και των περιφερειών μετρά τι παράγεται και που παράγεται, κάτι που είναι σημαντικό. Το γεγονός ότι η παραγωγή είναι κατανομημένη με έναν συγκεκριμένο τρόπο στη χώρα, δε σημαίνει ότι και τα εισοδήματα που παράγονται στους νομούς της κάθε περιφέρειας είναι κατανομημένα με τον ίδιο τρόπο (Πετράκος και Ψυχάρης, 2004).

Το Σχήμα 19 δείχνει μια πολυωνμική γραμμή τάσης τάξης 2 (ένα κυρτό τμήμα), με τιμή $R^2=0,05$ πράγμα που δε φανερώνει καλή προσαρμογή της γραμμής στα δεδομένα και ότι δεν υπάρχει έντονη γραμμική συσχέτιση των δύο μεταβλητών. Το γεγονός ότι το σύνολο των στοιχείων κινούνται από κάτω προς τα πάνω επιβεβαιώνει τη θετική συσχέτιση, η οποία είναι αναμενόμενη αφού το ΑΕΠ ενός νομού αντικατοπτρίζει την οικονομική του κατάσταση και τον κάνει ελκυστικό ή μη στην αύξηση του πληθυσμού και γενικά.

Όπως απεικονίζεται στο Σχήμα 19, σχεδόν όλα τα στοιχεία είναι συγκεντρωμένα στα αριστερά τεταρτημόρια και κυρίως στο κάτω όπου είναι οι νομοί που καταλαμβάνουν χαμηλά ποσοστά στο ΑΕΠ της χώρας και χαμηλά ποσοστά μεταβολής. Με διαφορετικό τρόπο παρουσιάζεται μόνο ο νομός Αττικής που βρίσκεται στο κάτω δεξιά τεταρτημόριο με το υψηλότερο ποσοστό στο ΑΕΠ της χώρας (38,04%) και με το χαμηλό ποσοστό μεταβολής του πληθυσμού του (12%). Επίσης ο νομός Θεσσαλονίκης τείνει να διαφοροποιείται από την πλειοψηφία των νομών αφού καταλαμβάνει το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό στο ΑΕΠ της χώρας (11,64%) και έχει σχετικά υψηλή μεταβολή πληθυσμού (21%), (Ενότητα 4.1.3.4).

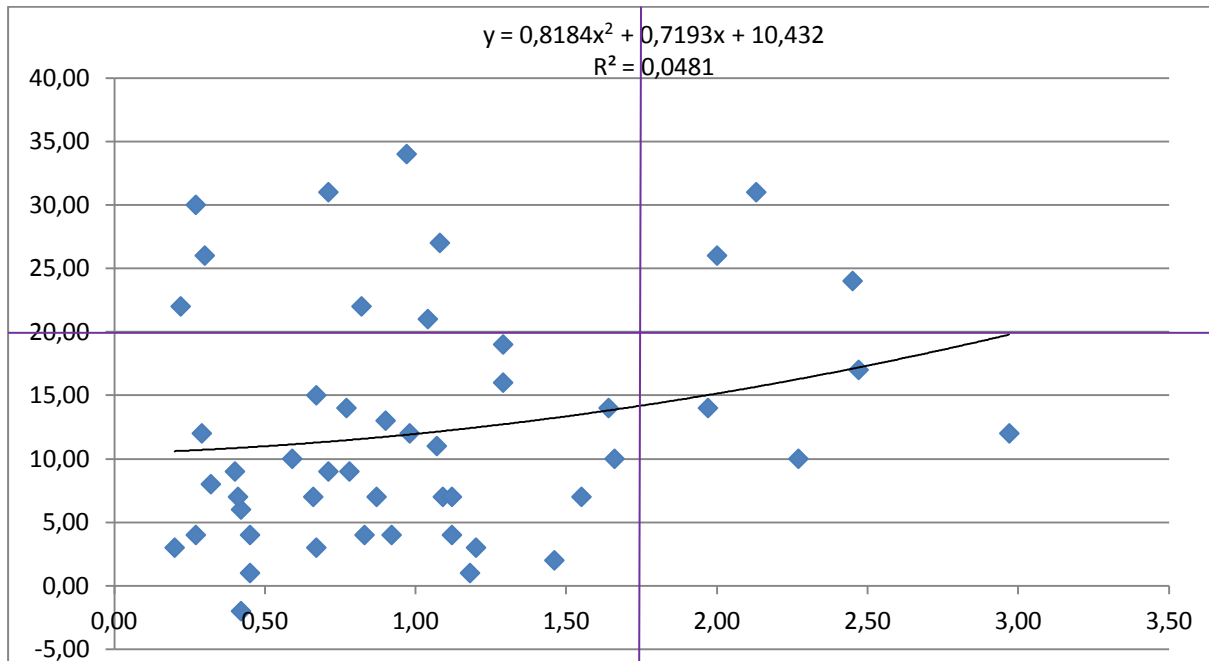

ΣΧΗΜΑ 19

Σχέση του ποσοστού του ΑΕΠ του νομού που καταλαμβάνει στο ΑΕΠ της χώρας με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001

Επειδή οι ακραίες τιμές (του νομού Θεσσαλονίκης και Αττικής) αλλοιώνουν όλο το διάγραμμα και δεν μπορούν να βγουν τα σωστά συμπεράσματα, σημαντική είναι για την κατανόηση της σχέσης ΑΕΠ νομού με το ΑΕΠ της χώρας η δημιουργία ενός διαγράμματος χωρίς την παρουσία των ακραίων τιμών Αττικής και Θεσσαλονίκης (Σχήμα 20).

Στο Σχήμα 20, παρουσιάζεται μια πολυωνυμική γραμμή τάσης τάξης 2 (ένα κοίλο τμήμα). Η τιμή R^2 είναι 0,0481, πράγμα που δε φανερώνει καλή προσαρμογή της γραμμής στα δεδομένα και ότι δεν υπάρχει έντονη γραμμική συσχέτιση των δύο μεταβλητών. Στο συγκεκριμένο σχήμα συσχέτισης η γραμμή τάσης παρουσιάζει ένα κοίλο τμήμα αυτό φανερώνει ότι οι αυξήσεις του ΑΕΠ του κάθε νομού δημιουργούν περισσότερο ομαλές μεταβολές στη μεταβολή του πληθυσμού (συγκριτικά με το αν είναι κυρτό το τμήμα). Τα στοιχεία είναι διεσπαρμένα σε όλη την έκταση του διαγράμματος με περισσότερη συγκέντρωση στο κάτω αριστερά τεταρτημόριο, στο οποίο συγκεντρώνονται οι νομοί με τα χαμηλά επίπεδα ΑΕΠ και τα χαμηλά επίπεδα μεταβολής του πληθυσμού της περιόδου 1981-2001.

ΣΧΗΜΑ 20

Σχέση του ποσοστού του ΑΕΠ του κάθε νομού (εκτός Αττικής και Θεσσαλονίκης) που καταλαμβάνει στο ΑΕΠ της χώρας με τη μεταβολή του πληθυσμού 1981-2001

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο χώρος είναι αποτέλεσμα της ανάγκης και της εξέλιξης. Ο αστικός χώρος ακολουθεί διαφορετική διαδικασία στις αναπτυσσόμενες και στις αναπτυγμένες χώρες. Οι φάσεις που ακολουθούν κυρίως οι αναπτυγμένες χώρες είναι η αστικοποίηση, η προαστιοποίηση, η επαναστικοποίηση και η αποαστικοποίηση (ο λεγόμενος αστικός κύκλος) ενώ στις αναπτυσσόμενες χώρες παρατηρείται μια διαρκής αστικοποίηση, που εξαιτίας με την παγκοσμιοποιημένη οικονομία συμπορεύεται με την επανασυγκεντροποίηση. Η περιαστικοποίηση και η αποσυγκεντρωποίηση δεν εμφανίστηκαν στα αστικά κέντρα των αναπτυσσόμενων χωρών, καθώς δεν υπήρξαν οι ανάλογες συνθήκες που οδήγησαν στην εμφάνισή τους στις πόλεις του αναπτυγμένου κόσμου.

Η αστικοποίηση που είναι η μεγαλύτερη φάση σε χρονική διάρκεια, στην Ελλάδα εκτιμάται ότι ολοκληρώθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1970 και δε συναρτήθηκε μόνο με την βιομηχανία αλλά και με άλλα φαινόμενα της εποχής, κυρίως με την αποδυνάμωση των αγροτικών περιοχών και με την συνακόλουθη αγροτική έξοδο.

Η αστική εξάπλωση επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, ο καθένας από αυτούς σε κάθε περίπτωση έχει μεγαλύτερη βαρύτητα και σημασία. Ορισμένοι από αυτούς τους παράγοντες είναι: το αστικό φυσικό περιβάλλον, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του αστικού και αστικοποιημένου πληθυσμού (το επίπεδο αστικοποίησης της χώρας και η θέση της πόλης στην ιεραρχία των πόλεων της χώρας), τα στοιχεία αστικής οικονομίας (το επίπεδο αστικής ανάπτυξης). Επίσης άλλοι παράγοντες που επιδρούν στην αστικοποίηση μιας περιοχής ή χώρας είναι τα χαρακτηριστικά του αστικού συστήματος μεταφορών που επηρεάζουν την επέκταση του αστικού περιβάλλοντος, οι καταναλωτικές συνήθειες (η ζωή, οι προτιμήσεις των πολιτών κ.α.) καθώς επίσης και ορισμένα από τα στοιχεία της διακυβέρνησης που επηρεάζουν το φαινόμενο της αστικοποίησης όπως οι μηχανισμοί ελέγχου της αστικής ανάπτυξης και επέκτασης κ.α..

Η περιφερειακή ανάπτυξη επιδρά έμμεσα αλλά και άμεσα στην εξέλιξη της αστικοποίησης, η οικονομία αλλά και οι περιφερειακές πολιτικές «καθοδηγούν» την αστικοποίηση. Για την επίδραση της περιφερειακής ανάπτυξης αναφέρθηκαν στο 1^ο Κεφάλαιο της διπλωματικής εργασίας τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις: α) την ύπαρξη ενός εξισορροπητικού μηχανισμού μεταξύ των διαφορετικών χωρικών επιπέδων, β) η προσέγγιση των θεωριών εξισορρόπησης-ανάπτυξης και των θεωριών ανισορροπίας/υπανάπτυξης, γ) η

ύπαρξη νέων οικονομικών παραγόντων που ευνοούν τη μητροπολιτική συγκέντρωση (η επίδραση της Διεθνοποίησης και της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, η επίδραση των διαρθρωτικών μεταβολών, η επίδραση των Οικονομικών Κύκλων και η επίδραση των Πολιτικών Παραγόντων).

Ορισμένες από τις θεωρίες της ανισορροπίας/υπανάπτυξης (της σωρευτικής αιτιότητας (Myrdal 1957), του πόλου ανάπτυξης (Perroux 1950), και της σχέσης κέντρου περιφέρειας (Friedmann 1969 και Friedmann 1972)) και η τρίτη προσέγγιση που αναφέρεται στους οικονομικούς παράγοντες που ευνοούν τη μητροπολιτική συγκέντρωση είναι περισσότερο συμβατές με την ελληνική πραγματικότητα.

Την Ελλάδα αυτό που τη χαρακτηρίζει ως προς την εξέλιξη της αστικοποίησης είναι η τάση πόλωσης στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, όπου συνδέονται με τις παραπάνω θεωρίες ανισορροπίας- υπανάπτυξης και τους νέους οικονομικούς παράγοντες που ευνοούν τη μητροπολιτική συγκέντρωση. Ακόμη σημαντικό είναι να ειπωθεί ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα με έντονη πολιτική αστάθεια μεγάλων περιόδων της σύγχρονης μεταπολιτικής ιστορίας, ενδιαφέροντα είναι τα δημοκρατικά ελλείμματα των διαφόρων περιόδων οδήγησαν σε αντίστοιχα ελλείμματα ισόρροπης χωρικά ανάπτυξης, ενισχύοντας τη δύναμη της μητρόπολης.

Από την Εποχή του Χαλκού οι οικισμοί βρίσκονται σε ένα πρώιμο στάδιο αστικοποίησης είχαν εμφανιστεί τα πρώτα σημάδια νεωτερισμών, όπως η εξειδίκευση της εργασίας, η ανάπτυξη της τεχνολογίας, η θεσμοποίηση της κεντρικής εξουσίας και η κοινωνική διαστρωμάτωση, τα οποία όμως δεν εξελίχθηκαν στην εποχή αυτή. Η αστικοποίηση στην Ελλάδα ήταν πολύ διαφορετική κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας από ότι μετά την απελευθέρωση της χώρας. Επί τουρκοκρατίας η Αθήνα δεν ήταν η κυρίαρχη πόλη ήταν ένα χωριό 3.000 κατοίκων, το λιμάνι του Πειραιά δεν ήταν σημαντικό και υπήρχαν σημαντικά εμπορικά, βιοτεχνικά, ναυτιλιακά κέντρα και κέντρα παραδοσιακών καλλιέργειών στα Επτάνησα, στη Μακεδονία, στη Θράκη, στα νησιά του Αιγαίου, στην Κρήτη καθώς και στις ορεινές περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας.

Η Αθήνα απέκτησε δύναμη μετά τη σύσταση του Ελληνικού Κράτους (1832), η επιλογή της Αθήνας το 1834 ως Πρωτεύουσα του Ελληνικού κράτους αποτελεί το σημείο εκκίνησης για τη δημιουργία στον ελληνικό χώρο ενός δικτύου αστικών κέντρων, με επικεφαλή την Πρωτεύουσα, που διαχρονικά εξελίχθηκε γρήγορα σε κυρίαρχο αστικό πόλο έλξης όλο και μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού, καθώς και της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής, διοικητικής και διαχειριστικής δραστηριότητας της χώρας. Η παλιά χωρική διάρθρωση και ο δυναμισμός μετατοπίστηκε από την περίμετρο προς το κέντρο.

Από το 1981 ο πληθυσμός της Πρωτεύουσας είχε διογκωθεί και ήταν πλέον εμφανής η μητροπολιτική συγκέντρωση της χώρας στην Αθήνα, αφού αποτελούσε το ένα τρίτο του συνολικού πληθυσμού και πάνω από το μισό του αστικού. Εμφανής σε αυτήν την περίοδο είναι η κυριαρχία της Πρωτεύουσας, και ως προς τις άλλες αστικές περιοχές της χώρας.

Το μεγαλύτερο ποσοστό του αστικού πληθυσμού που διατηρείται μέχρι και σήμερα παρατηρείται κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Η αστικοποίηση της μεταπολεμικής περιόδου χαρακτηρίζεται από την πόλωση της ανάπτυξης στον άξονα “S”, που είναι ο βασικός οδικός άξονας και επί του οποίου είναι συγκεντρωμένα τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της χώρας Πάτρα- Αθήνα- Θεσσαλονίκη- Καβάλα. Στα βασικά αστικά κέντρα εμφανίστηκαν σημαντικά προβλήματα όπως: περιβαλλοντικά, ποιότητας ζωής, υψηλού κόστους και δυσλειτουργίες στις παραγωγικές δραστηριότητες. Οι υπόλοιπες πόλεις της Ελλάδας βρίσκονταν σε οικονομική υστέρηση με μειωμένη παραγωγική δύναμη, έντονη ήταν η μεταναστευτική κίνηση και υπήρξε περιορισμός των δυνατοτήτων αξιοποίησης των φυσικών πόρων τους.

Οι οικονομικές μεταβολές που παρατηρήθηκαν την περίοδο αυτή, ήταν κυρίως η συρρίκνωση του πρωτογενούς τομέα, αύξηση του δευτερογενούς και στη συνέχεια του τριτογενούς τομέα, οι οποίες συνοδεύτηκαν από την εσωτερική μετανάστευση κυρίως προς την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη ή τη μετακίνηση προς τις πρωτεύουσες των νομών ή περιφερειών. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι η αύξηση του αστικού πληθυσμού και ενίσχυση των μεγαλύτερων αστικών κέντρων της χώρας αλλά και την αποδυνάμωση (πληθυσμιακά και οικονομικά) των αγροτικών περιοχών. Καθώς και την εξωτερική μετανάστευση, αφού εκείνη την περίοδο ένα μεγάλο ποσοστό νέων μετακινούνταν προς βιομηχανικές χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Αυτό το φαινόμενο περιορίστηκε σταδιακά μετά από το 1975, όπου άρχισε η αύξηση της παλιννόστησης.

Το κύριο χαρακτηριστικό του αστικού συστήματος της χώρας είναι η έντονη χωρική ανισοκατανομή και η λειτουργική εξάρτηση των μικρών από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Στην Ελλάδα υπάρχουν λίγες μεγάλες πόλεις και πάρα πολλοί μικροί οικισμοί της χώρας που είναι εξαρτώμενοι από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Η Αττική, η Θεσσαλονίκη, η Αχαΐα, η Αρκαδία, το Ηράκλειο, η Λάρισα, η Αιτ/νία, η Εύβοια, η Μαγνησία και οι Σέρρες παραμένουν για την περίοδο 1981-2001 τα 10 μεγαλύτερα αστικά κέντρα της χώρας που συγκεντρώνουν το 62% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Με το νομό Αττικής να καταλαμβάνει το 34% του συνολικού ποσοστού και η Θεσσαλονίκη το 9%. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει ότι η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από ανισοκατανομή του πληθυσμού, αφού για τους υπόλοιπους 41 νομούς απομένει σχεδόν ποσοστό ίσο με αυτό του πληθυσμού της Αθήνας.

Για την εικοσαετία 1981-2001, η εξέλιξη του πληθυσμού της χώρα παρουσιάζεται από την αύξουσα πορεία του αστικού πληθυσμού, τη σταθερή πορεία του αγροτικού πληθυσμού και την αύξηση του ημιαστικού πληθυσμού σε χαμηλά ποσοστά στη δεκαετία 1981-1991, ενώ από το 1991 και μετά δεν καταμετράται.

Όσον αφορά τον αστικό πληθυσμό ο νομός Αττικής και οι όμοροι νομοί του (Βοιωτία, Εύβοια, Κορινθία) παρουσιάζουν αυξημένα ποσοστά. Τους συγκεκριμένους νομούς, ο νομός Αττικής, χρησιμοποιεί και ως οικονομικούς “δορυφόρους” (Βοιωτία, Εύβοια, Κορινθία), αφού συγκεντρώνονται και σ’ αυτούς εκτός της πρωτεύουσας πολύ μεγάλο ποσοστό οικονομικών δραστηριοτήτων της χώρας, τη διοίκηση, τις υπηρεσίες και τις σημαντικότερες υποδομές εθνικής ή διεθνούς εμβέλειας. Οι νομοί της Δυτικής Ελλάδας έχουν πολύ χαμηλά ποσοστά αστικού πληθυσμού, που συνοδεύονται και από χαμηλά ποσοστά οικονομικής ανάπτυξης.

Ορισμένοι νομοί όπως: Ευρυτανίας, Φωκίδας, Κεφαλονιάς, Θεσπρωτίας, Γρεβενών, Χαλκιδικής, Σάμου και Λασιθίου δεν είχαν αστικό πληθυσμό για την περίοδο 1981-1991 και από το 2001 και μετά παρουσιάζουν αστικό πληθυσμό με τους πρώτους επτά να έχουν αστικό πληθυσμό μεγαλύτερο του 30%, ο αστικός πληθυσμός του νομού Λασιθίου να φτάνει το 50%. Ο αστικός και ο συνολικός πληθυσμός έχουν θετική σχέση, μόνο σε δύο περιπτώσεις υπήρχε διαφορετική πορεία αστικού και συνολικού πληθυσμού: του νομού Άρτας που ενώ αυξάνεται ο αστικός πληθυσμός ο συνολικός μειώνεται και στο νομό Χίου που γίνεται το αντίθετο.

Η εξέλιξη του αγροτικού πληθυσμού δεν έχει για την συγκεκριμένη περίοδο έντονες εξάρσεις. Τα μεγαλύτερα ποσοστά αγροτικού πληθυσμού που καταλαμβάνει στον συνολικό πληθυσμό του για όλη την περίοδο παρουσιάζει ο νομός Ευρυτανίας, τα χαμηλότερα ποσοστά έχουν ο νομός Αττικής, και ο νομός Θεσσαλονίκης. Τα ποσοστά του αγροτικού πληθυσμού δεν είναι συναρτώμενα με τα ποσοστά του συνολικού πληθυσμού αφού οι νομοί Τρικάλων, Λάρισας, Πρέβεζας, Ιωαννίνων, Λευκάδας, Αρκαδίας, Αιτ/νίας, Αττικής, Γρεβενών, Ημαθίας, Θεσσαλονίκης, Καβάλας, Κιλκίς, Κοζάνης, Πιερίας, Σερρών, Φλώρινας, Έβρου, Ροδόπης, Ηρακλείου, Λασιθίου και Χανίων, έχουν αρνητική μεταβολή αγροτικού πληθυσμού για την περίοδο 1981-2001, με το μεγαλύτερο αρνητικό ποσοστό στο νομό Αττικής και θετική αύξηση του συνολικού πληθυσμού. Ο νομός Άρτας έχει αρνητική μεταβολή τόσο στον αγροτικό πληθυσμό όσο και στο συνολικό πληθυσμό. Ο νομός Χίου παρουσιάζει περισσότερο έντονη τη μεταβολή του αγροτικού πληθυσμού (24%) συγκριτικά με το συνολικό πληθυσμό (7%).

Πιο συγκεκριμένα για τον αστικό και τον αγροτικό πληθυσμό μπορεί να διευκρινιστεί, ότι ο αστικός πληθυσμός έχει μια συναρτώμενη σχέση με τον συνολικό πληθυσμό ενώ ο αγροτικός πληθυσμός όχι. Οι δύο συγκεκριμένες περιπτώσεις του νομού Άρτας και του νομού Χίου, δηλώνουν την πληθυσμιακή παρακμή του νομού Άρτας άρα και την έλλειψη ελκυστικότητας του νομού αλλά και την αγροτική φυσιογνωμία του νομού Χίου.

Το ΑΕΠ της γεωργίας καταλαμβάνει όλο και λιγότερο χώρο στην οικονομία και δεν είναι πάντα συναρτώμενο με την μεταβολή (αρνητική ή θετική) του πληθυσμού. Μόνο στους νομούς Γρεβενών, Κοζάνης, Χίου, Δράμας, Λέσβου και Έβρου έχουμε αύξηση του ποσοστού του ΑΕΠ που καταλαμβάνει η γεωργία για την οικονομία τους για την περίοδο 1991-2001. Από τους συγκεκριμένους νομούς, μόνο οι νομοί Γρεβενών, Χίου, Δράμας παρουσίασαν αύξηση αγροτικού πληθυσμού από το 1991 στο 2001 επομένως δεν μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η αύξηση του ΑΕΠ της γεωργίας συνάδει με αύξηση του αγροτικού πληθυσμού. Οι υπόλοιποι 45 νομοί της χώρας έχουν μειωμένο ΑΕΠ γεωργίας το 2001 συγκριτικά με το 1991. Γενικά δεν μπορεί να συσχετιστεί το ποσοστό του ΑΕΠ της γεωργίας με τη μεταβολή του πληθυσμού.

Στον τομέα των υπηρεσιών παρατηρείται αύξηση του ΑΕΠ που καταλαμβάνει στην πλειοψηφία των νομών, αφού 45 από τους 51 νομούς έχουν αυξήσει το ποσοστό του ΑΕΠ των υπηρεσιών. Αντίστροφη κατάσταση από ότι παρουσιάζει το ΑΕΠ της γεωργίας. Οι 6 νομοί με μειωμένο ποσοστό του ΑΕΠ των υπηρεσιών είναι οι: Κορινθίας, Λευκάδας, Λέσβου, Ξάνθης, Έβρου και Ροδόπης. Ο νομός Κορινθίας και ο νομός Λευκάδας στην ίδια περίοδο είχαν πτώση και στα ποσοστά του ΑΕΠ της γεωργίας, ενώ παρουσιάζει αυξημένο ΑΕΠ βιομηχανίας. Οι υπόλοιποι 4 νομοί βρίσκονται στο βόρειο – ανατολικό τμήμα της χώρας και έτσι επιβεβαιώνεται η χωρική ανισοκατανομή των υπηρεσιών και των δυνατοτήτων στους νομούς της χώρας.

Όσον αφορά το ΑΕΠ που καταλαμβάνει η βιομηχανία, σε 10 από τους 51 νομούς το ποσοστό του ΑΕΠ της βιομηχανίας έχει αυξηθεί την περίοδο 1991-2001, αυτοί οι νομοί είναι: Βοιωτίας, Εύβοιας, Φθιώτιδας, Αρκαδίας, Κορινθίας, Λευκάδας, Ξάνθης, Ροδόπης, Λέσβου και Κιλκίς. Η μεταβολή του πληθυσμού όμως δεν είναι πάντα η ανάλογη. Οι παραπάνω νομοί είναι καθαρά νομοί βιομηχανικοί και έχουν υψηλά ποσοστά ΑΕΠ. Στο νομό Ημαθίας που έχει την μεγαλύτερη αρνητική μεταβολή πληθυσμού στη συγκεκριμένη περίοδο, αυξάνεται το ποσοστό του ΑΕΠ των υπηρεσιών αυξάνεται ενώ τα ΑΕΠ βιομηχανίας και γεωργίας μειώνονται.

Η οικονομική κατάσταση της χώρας και του κάθε νομού αντίστοιχα αντικατοπτρίζεται από το ΑΕΠ. Ο νομός Αττικής και ο νομός Θεσσαλονίκης είναι οι βασικοί

τροφοδότες του ΑΕΠ της χώρας, με ποσοστά 38,06 και 11,64 αντίστοιχα. Αυτό φανερώνει με οικονομικά στοιχεία την κυριαρχία των δύο αυτών νομών έναντι των άλλων που το ποσοστό του ΑΕΠ τους φτάνει μέχρι 2,97%. Η μεταβολή του πληθυσμού το νομών Αττικής και Θεσσαλονίκης στη διάρκεια της 20ετίας αυξήθηκε κατά 12% και 21% αντίστοιχα. Τα δύο υψηλότερα ποσοστά ΑΕΠ των νομών είναι της Βοιωτίας 2,97% και του Ηρακλείου 2,45%. Ο νομός Αττικής, Θεσσαλονίκης και Ηρακλείου στηρίζονται κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών, ο νομός Βοιωτίας στον τομέα της βιομηχανίας.

Το επίπεδο ευημερίας σχετίζεται με την μεταβολή του πληθυσμού, υπάρχει θετική σχέση μεταξύ αυτών των μεγεθών. Αυτό είναι αναμενόμενο αφού η οικονομία ενός νομού συνδέεται με την αστικοποίηση του. Όσο πιο υψηλό είναι το επίπεδο ευημερίας ενός νομού τόσο πιο καλές είναι οι συνθήκες ζωής των κατοίκων και υπάρχει οικονομική ανάπτυξη άρα αυτό θα έχει σαν αποτέλεσμα να αναπτυχθεί ο πληθυσμός του. Οι περισσότεροι νομοί έχουν χαμηλά ποσοστά μεταβολής του πληθυσμού την περίοδο 1981-2001 και χαμηλά επίπεδα ευημερίας.

Οι νομοί Θεσσαλονίκης, Κεφαλονιάς και Κυκλάδων παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα ευημερίας και υψηλά επίπεδα μεταβολής του πληθυσμού. Αυτή η περίπτωση αντιπροσωπεύει την θετική σχέση των δύο δεικτών. Υψηλά επίπεδα ευημερίας αλλά όχι με αντίστοιχα υψηλά επίπεδα μεταβολής του πληθυσμού παρουσιάζουν οι νομοί Αττικής, Χίου, Μαγνησίας και Λευκάδας. Όπως φαίνεται από τα παραπάνω 4 από τους 7 νομούς έχουν καθαρά νησιωτικό χαρακτήρα καθώς και οι υπόλοιποι 3 νομοί δεν είναι ορεινοί αλλά αντίθετα έχουν σχέση με τη θάλασσα. Έτσι μπορεί να ειπωθεί ότι το επίπεδο ευημερίας είναι αυξημένο σε νομούς που γειτνιάζουν με θάλασσα και αυτοί είναι ελκυστικοί στους πολίτες.

Ο παραγωγικός δυναμισμός είναι ένα άλλο βασικό στοιχείο της οικονομίας ενός νομού επομένως επηρεάζει και το επίπεδο αστικοποίησης του. Υπάρχει θετική σχέση μεταξύ των δύο δεικτών, η οποία είναι λογική αφού η παραγωγικότητα ενός νομού τον κάνει περισσότερο ελκυστικό και επομένως θα έχει θετικό αποτέλεσμα στην αύξηση του πληθυσμού. Ο παραγωγικός δυναμισμός διαφέρει από νομό σε νομό τα υψηλότερα ποσοστά τα καταλαμβάνουν οι νομοί Αττικής, Λασιθίου, Βοιωτίας, Χανίων, Κορινθίας, Χαλκιδικής και Φθιώτιδας. Ο νομός Αττικής είναι από τους πιο αναπτυγμένους νομούς της χώρας, και βρίσκεται στην δεύτερη υψηλότερη θέση της κατάταξης, επίσης οι γειτονικοί του νομοί Βοιωτίας και Κορινθίας, έχουν υψηλά επίπεδα παραγωγικού δυναμισμού.

Οι περισσότεροι νομοί εντοπίζονται στα χαμηλά επίπεδα μεταβολής του πληθυσμού είτε με χαμηλά είτε με υψηλά επίπεδα παραγωγικού δυναμισμού αντίστοιχα. Οι λιγότεροι νομοί έχουν χαμηλά ποσοστά παραγωγικού δυναμισμού και υψηλά ποσοστά μεταβολής του

πληθυσμού ενώ μόνο οι νομοί Ηρακλείου, Κυκλάδων, Ευρυτανίας, Χαλκιδικής, Θεσσαλονίκης, Κορινθίας, Ρεθύμνου και Δωδεκανήσου έχουν αυξημένο παραγωγικό δυναμικό και θετική μεταβολή του πληθυσμού. Και σ' αυτήν την περίπτωση η αύξηση του πληθυσμού με υψηλά ποσοστά παραγωγικού δυναμισμού παρουσιάζεται κυρίως σε νομούς που έχουν «εξάρτηση» από τη θάλασσα. Ο νομός Ευρυτανίας, παρουσιάζει υψηλά επίπεδα παραγωγικού δυναμισμού λόγω της γεωργίας, κτηνοτροφίας αλλά και στην μεταποίηση αυτών αλλά και στις υπηρεσίες που αποκτούν όλο και περισσότερο χώρο στην οικονομία (ο αγροτουρισμός σε συνδυασμό με τον ορεινό και χειμερινό τουρισμό (με επίκεντρο το Χιονοδρομικό Κέντρο Καρπενησίου στο Βελούχι) αποτελούν τις μορφές τουρισμού που δένουν απόλυτα με το φυσικό περιβάλλον του Νομού Ευρυτανίας).

Η εκπαίδευση είναι από τους σημαντικότερους παράγοντες ανάπτυξης μιας περιοχής, ενός νομού, μιας χώρας εξελίσσει την οικονομία και την κοινωνία τους. Οι νομοί με μεγάλο ποσοστό πληθυσμού, τείνουν να συγκεντρώνουν και την πλειοψηφία των υποδομών εκπαίδευσης. Η ανισοκατανομή και στον τομέα της εκπαίδευσης είναι έντονη. Η πλειοψηφία των νομών παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα εκπαίδευσης και χαμηλά επίπεδα μεταβολής του πληθυσμού. Ο νομός Αττικής έχει το υψηλότερο δείκτη εκπαίδευσης και χαμηλό ποσοστό μεταβολής του πληθυσμού του και ο νομός Θεσσαλονίκης έχει το δεύτερο υψηλότερο δείκτη εκπαίδευσης και υψηλό ποσοστό μεταβολής του πληθυσμού. Η σχέση εκπαίδευσης και μεταβολής πληθυσμού είναι θετική.

Ο πιο συνηθισμένος τρόπος μέτρησης της παραγωγικής ικανότητας μιας οικονομίας στηρίζεται στην έννοια του ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν). Το ΑΕΠ ενός νομού έχει άμεση εξάρτηση με την εικόνα του, άρα και με την ελκυστικότητά του για τους πολίτες. Και ἄσχετικά με το ΑΕΠ των νομών που συμβάλουν στο ΑΕΠ της χώρας, ο νομός Αττικής και Θεσσαλονίκης ξεχωρίζουν από τους υπόλοιπους νομούς. Στους 49 νομούς δεν υπάρχει τόσο έντονη συσχέτιση του συγκεκριμένου οικονομικού δείκτη με την μεταβολή πληθυσμού, όσο είναι στους κυρίαρχους νομούς.

Η χωρική ανισοκατανομή είναι το κύριο χαρακτηριστικό της ελληνικής πραγματικότητας. Η πρωτεύουσα και η Θεσσαλονίκη μέσω των οικονομικών κλίμακας και συγκέντρωσης αναπτύσσονται όλο και περισσότερο τόσο πληθυσμιακά όσο και οικονομικά. Οι υπόλοιποι 49 νομοί βρίσκονται σε άμεση εξάρτηση από τους δύο παραπάνω και έχουν «εγκλωβιστεί» σ' ένα φαύλο κύκλο, που μόνο μέσω περιφερειακών πολιτικών και κρατικών παρεμβάσεων μπορούν να αναπτυχθούν και να αποκτήσουν δύναμη.

Αναγκαιότητα αποτελεί η τόνωση των αγροτικών περιοχών, με τα κατάλληλα χρηματοδοτικά κίνητρα. Η ενδυνάμωση των μικτότερων πόλεων, με την μετακίνηση

δραστηριοτήτων σ' αυτές αλλά και με την «εκμετάλλευση» των συγκριτικών τους πλεονεκτημάτων και ευκαιριών. Ακόμη κρίσιμης σημασίας είναι ο πληθυσμός της χώρας να παράγει, και αυτό υλοποιείται κυρίως μέσω του 1^{ου} γενούς και 2^{ου} γενούς τομέα. Σημαντικό είναι οι περιφερειακές πολιτικές του κράτους να συνειδητοποιήσουν ότι όλες οι πόλεις έχουν ανάγκη για ανάπτυξη και πληθυσμό που να παράγει και να ζει σε ευνοϊκές συνθήκες. Το μέλλον των κοινωνιών που αναπτύσσονται ανισομερώς είναι η κατάρρευση τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βαΐτσος Κ. 1980, *Σημειώσεις για το μάθημα Οικονομική Ανάπτυξη*, Αθήνα: Παπαζήσης
- Berry Brian J.L. 1988, "Migration Reversals in Perspective: The Long- wave Evidence", *International Regional Science Review*

Friedman J. 1969, “A general theory of Polarized Development”. Los Angeles, University of California

Friedman J. 1972, “The Spatial Organization of power in the development of urban systems”, Comparative Urban Research

Gilbert A., Gugler J. 1992, “CITIES, POVERTY and DEVELOPMENT- Urbanization in the Third World”, Oxford University press

Κατοχιανού Δ., Θεοδωρή- Μαρκογιαννάκη Ε. 1989, Το ελληνικό σύστημα αστικών κέντρων, Αθήνα: ΚΕΠΕ

Klaassen, L. H. et Scimeni G. 1981, “Theoretical issues in urban dynamics”, The Urban Development. Aldershot: Gower

Κοκκώσης Χ. 1994, “Το περιβάλλον στη Χωροταξία : η πολιτική για τη διαχείριση των ακτών”, Τόπος

Κόνσολα Ν. 2004, “Η πρόμη αστικοποίηση στην ηπειρωτική Ελλάδα” στο Λαγόπουλος Α. (2004) Η ιστορία της ελληνικής πόλης, Αθήνα: ΕΡΜΗΣ

Κοκορότσικος Π. 1994, “Η Χωρική κατανομή των Ξένων Επενδύσεων στην Ελλάδα”, Δεύτερο Εθνικό Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρίας Περιφερειακής Επιστήμης, Βόλος

Λαμπριανίδης Λ. 2006, Οικονομική γεωγραφία – ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ, Αθήνα: Πατάκη

Minetos D., Polyzos S., Sdrolias L. 2007, Features and Spatial Analysis of Illegal Housing in Greece, Issue 1

Myrdal G. 1957, Economic Theory and Underdevelopment Regions, Duckworth, London

Οικονόμου Δ., Πετράκος Γ. 2005, “Μητροπολιτική προσέγγιση στην Ελλάδα: Μια εμπειρική διεύρυνση” στο Δ. Οικονόμου, Γ. Πετράκος (2005) Η Ανάπτυξη των Ελληνικών Πόλεων, Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις Αστικής Ανάλυσης και Πολιτικής, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας – GUTENBERG, Βόλος

Οικονόμου Δ. 2007, Σημειώσεις του μαθήματος «ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος

Perroux G. 1950, “Economic Space: Theory and Applications” Quarterly Journal of Economics

Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ. 2004, “Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα”, Αθήνα: Κριτική Βαρούχου Φωτεινή

Πολύζος Σ. 2005, Συμπληρωματικές σημειώσεις του μαθήματος «ΑΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος

Πολύζος Σ. 2011, Περιφερειακή Ανάπτυξη, Αθήνα: Κριτική

Ραμπαβίλα Μ. 2006, “Αστικοποίηση, Βιώσιμη Ανάπτυξη και Αναπτυσσόμενος Κόσμος”, Διπλωματική Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Συμιακάκη Ο. 2009, “Μελέτη της Εξέλιξης των Περιφερειακών Ανισοτήτων στην Ελλάδα”, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Πολυτεχνική Σχολή Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος

Τσουκαλά Κ. 2009, Εξαστισμός και Ταυτότητα, Η Περίπτωση της Θέρμης Περιαστικού Οικισμού της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο

Δικτυακοί τόποι

ΑΕΙΧΩΡΟΣ, 2005

Η ΕΠΙΛΟΓΗ (2006), Οι νομοί της Ελλάδας, Αθήνα

BIOCOSMOLOGY, 2009

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2007

Population projection of countries and their coastal regions, Part Two

ww2.unhabitat.org

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Μεταβολή του συνολικού πληθυσμού για την περίοδο 1981-2001

Νομός	Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός 1981 (p1)	Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός 1991 (p2)	Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός 2001 (p3)	Η μεταβολή του πληθυσμού της 20ετίας $\{(p3-p1)/p1\}$
Αττικής	3.369.424	3.527.780	3.761.810	12%
Αιτ/νίας	219.759	228.785	224.591	2%

Βοιωτίας	117.175	134.108	131.085	12%
Εύβοιας	188.410	204.408	215.136	14%
Ευρυτανίας	26.182	24.053	32.053	22%
Φθιώτιδας	161.995	171.307	178.771	10%
Φωκίδας	44.222	44.183	48.284	9%
Αργολίδας	93.020	99.774	105.770	14%
Αρκαδίας	293.972	304.857	313.575	7%
Αχαΐας	275.193	300.169	322.849	17%
Ηλείας	160.305	179.429	193.288	21%
Κορινθίας	123.042	141.823	154.624	26%
Λακωνίας	93.218	95.736	99.637	7%
Μεσσηνίας	159.818	166.964	176.890	11%
Ζακύνθου	30.014	32.680	39.015	30%
Κέρκυρας	99.477	107.616	112.021	13%
Κεφαλονιάς	31.297	32.686	39.519	26%
Λευκάδας	21.863	21.138	22.506	3%
Άρτας	80.044	78.719	78.134	-2%
Θεσπρωτίας	41.278	44.188	46.091	12%
Ιωαννίνων	147.304	158.193	170.239	16%
Πρέβεζας	55.915	59.221	59.356	6%
Καρδίτσας	124.930	126.854	129.586	4%
Λάρισας	254.266	270.612	279.505	10%
Μαγνησίας	182.222	198.434	206.995	14%
Τρικάλων	134.207	140.564	139.775	4%
Γρεβενών	36.421	36.797	37.947	4%
Δράμας	94.772	96.554	103.975	10%
Ημαθίας	133.750	193.934	143.618	7%
Θεσσαλονίκης	871.580	947.147	1.058.014	21%
Καβάλας	135.218	137.567	145.054	7%
Καστοριάς	53.169	52.685	53.553	1%
Κιλκίς	81.562	81.710	89.056	9%
Κοζάνης	146.502	150.934	156.237	7%
Πέλλας	132.386	142.286	148.052	12%
Περίας	106.859	116.763	129.846	22%
Σερρών	196.247	194.671	202.534	3%
Φλώρινας	52.430	53.147	54.768	4%
Χαλκιδικής	79.586	94.136	106.628	34%
Έβρου	148.486	144.833	149.354	1%
Ξάνθης	88.777	93.951	101.856	15%
Ροδόπης	107.957	103.190	110.828	3%
Δωδεκανήσου	145.071	163.476	190.072	31%
Κυκλάδων	88.458	94.150	112.615	27%
Λέσβου	104.620	105.272	109.118	4%
Σάμου	40.519	41.965	43.595	8%
Χίου	49.865	52.186	53.433	7%
Ηρακλείου	243.622	270.035	301.796	24%
Λασιθίου	70.053	71.279	76.319	9%
Ρεθύμνου	62.634	70.160	81.936	31%
Χανίων	125.856	134.559	150.387	19%
ΣΥΝΟΛΟ	9.824.952	10.537.668	11.191.696	